

16 ЛЮТАГА 1996 г.

№ 7 (3831)

Кошт 2 500 руб.

КРОК ЗА КРОКАМ...

Мікола АНЦЫПОВІЧ:

*“На сустрэчы ў міністэрскім
кабінеце ў снежні 1994 г.*

*сп. Стражаў усім сваім
апанентам, якія спрабавалі
адстойваць
адзінадзяржаўнасць
беларускай мовы,
без перастанку адказваў: “Гэта
палітыка”.*

5

ІРГА КАЛАСІСТАЯ

*Празаічны эскіз
Івана ПТАШНІКАВА*

8—9, 14—15

КЛОПАТЫ МІКАЛАЯ ЎЛАШЧЫКА

*Паводле лістоў
нашага слыннага
гісторыка
да паэта
Ніла ГІЛЕВІЧА*

13, 15

ВЫКРЫЦЦЁ СВЯТОГА ІААНА

Васіль АЎРАМЕНКА:

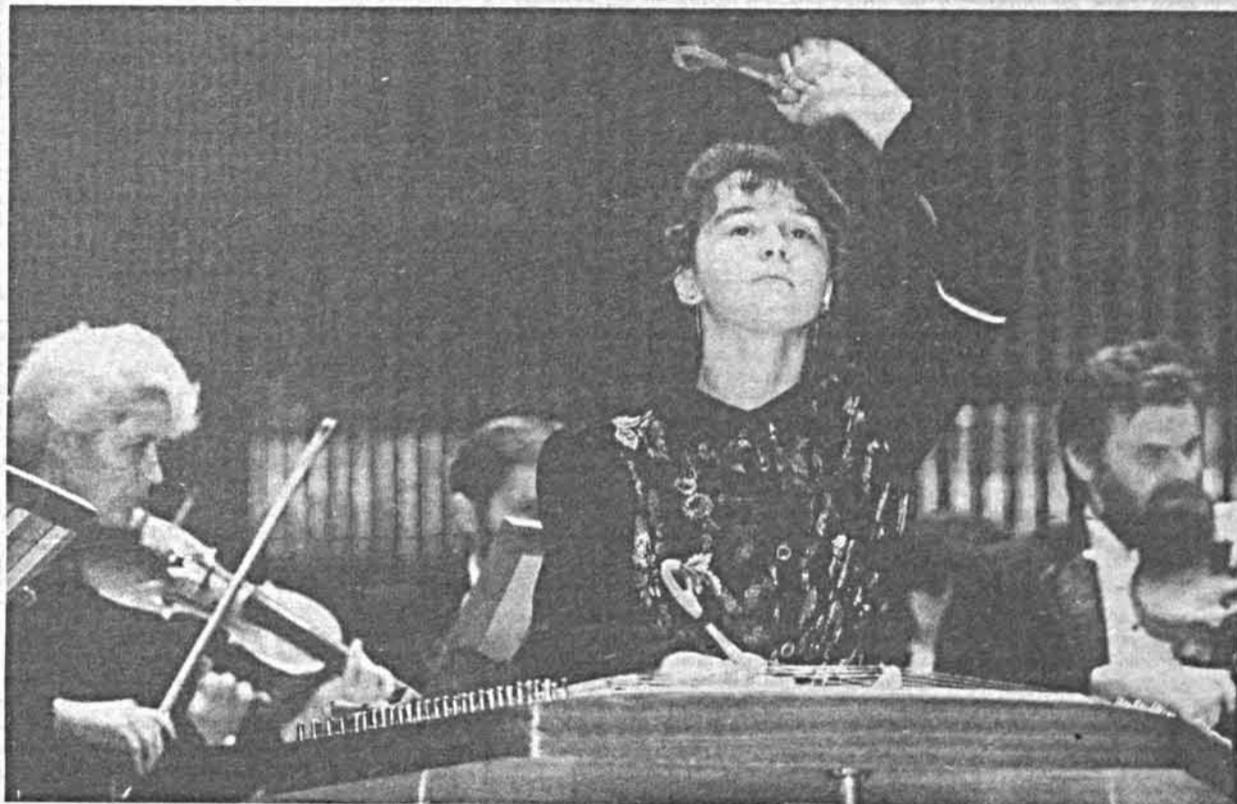
*“... І пайшоў я к Ангелу, кажучы
яму: Дай мне кніжыцу. І кажа
мне: Вазьмі ды з’еш яе, і
зробіцца
яна горка табе ў чэраве,
але ў вуснах тваіх будзе
салодкая, як мёд...”*

14—15

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Дарагія чытачы, нагадваем вам, што працягваецца падпіска на “ЛіМ” на другі квартал 1996 года. Калі вы ў свой час цалкам не падпісаліся на наш тыднёвік на першае паўгоддзе, то гэта можна зрабіць цяпер. Кошт падпіскі застаецца ранейшым: на адзін месяц — 6 тысяч рублёў, на тры месяцы — 18 тысяч.

Наш індэкс — 63856.

На сцэне — юная цымбалістка Аксана ХАХОЛ (клас Я. Гладкова)

“ГАВАРЫЦЬ ПРА ГЭТА — МАЛА...”

Мінулым летам Міністэрства юстыцыі зарэгістравала яшчэ адну рэспубліканскую грамадскую арганізацыю. Першы яе крок — Зварот да дзяржаўных, недзяржаўных і камерцыйных структур, дзе, прынамсі, адзначалася: “Гаварыць пра тое, што мову, культуру народа трэба ратаваць і ратаваць неадкладна, — мала. Трэба дзейнічаць. Трэба кожнаму рабіць і зрабіць тое, што ён можа, на што ён здольны”.

Такім чынам новая арганізацыя “Фонд Падтрымкі Беларускай Культуры” вызначыла сваю мэту: развіццё і адраджэнне беларускай культуры, аказанне рэальнай падтрымкі дзеячам культуры і мастацтва. Пры гэтым — скіраванасць матэрыяльнай дапамогі зусім канкрэтным асобам: за талент, за мужнасць, за бескарысліваць.

І вось малады фонд зрабіў яшчэ адзін крок. Прызначаны першыя стыпендыі — юным таленавітым піяністам, навучэнцам Рэспубліканскага ліцэя пры Беларускай акадэміі музыкі Любе Ямпольскай (клас В.Рахленкі) ды Дзянісу Маслюку (клас А. Гужалоўскай). Уручэнне пасведчанняў стыпендыятам адбылося 3 лютага. Атмасфера, у якой адбывалася гэта ўрачыстая акцыя, была надзвычай годная, узнёслая, сімвалічная: на сцэне Вялікай залы Беларускай дзяржаўнай філармоніі ладзіўся канцэрт выдатнага калектыву — Камернага аркестра рэспублікі з даравітымі салістамі — навучэнцамі ліцэя.

Прэзідэнт ФПБК дырэктар фірмы “БСФ” А. Бараноўскі, дырэктар фонду Б. Святлоў і дырэктар Рэспубліканскага ліцэя пры БАМ У. Кузьменка паразумеліся ў сваіх памкненнях — спрыяць станаўленню і развіццю таленавітай моладзі ў сённяшніх жорсткіх для культуры варунках. Першыя крокі новага фонду зроблены насустрач тым, хто робіць свае першыя крокі на вялікай музычнай сцэне, і ў слухнасці гэтых дабрачынных крокаў пераканала сама канцэртная праграма — высокамастацкая, натхнёная. За сумленнасць наступных крокаў фонду можна не хвалявацца, пакуль у яго праўленні такія вядомыя ў краіне асобы, як Таіса Бондар, Сяргей Законнікаў, Аляксандр Каско, Валеры Маслюк, Міхась Пташук, Уладзімір Тойсцік, Аляксандр Шабалін ды іншыя дзеячы нацыянальнай культуры і адукацыі.

С. Б.

Навучэнец ліцэя Яўген ЛЯТЭ (клас М. Волкава).

Пасведчанні першых стыпендыятаў фонду атрымліваюць Дзяніс МАСЛЮК ды Люба ЯМПОЛЬСКАЯ.

Фота Віт. АМІНАВА

Сем гадоў назад савецкія войскі былі выведзены з Афганістана. Бясслайна закончылася апошняя вайна, у якой афіцыйна прымалі ўдзел беларускія хлопцы. Падкрэслім: афіцыйна, бо і сёння ў Чачні, Югаславіі ды іншых "гарачых" кропках планеты гінуць па розных бакі фронту беларусы.

У 1991 годзе Беларусь стала незалежнай і нейтральнай і пакуль не паддалася на ўгаворы былых сяцёр прыняц удзел у "міратворчых акцыях" у краінах, дзе ідзе вайна. У сваім пасланні да воінаў-інтэрнацыяналістаў прэзідэнт Беларусі паабяцаў: "Мы яшчэ раз пацярджам сваю прыхільнасць да міру і заяўляем, што ні адзін салдат нашай дзяржавы больш не будзе ваяваць, значыць, і гінуць у іншых краінах". Не будзем скептыкамі і не станем сцяврджаць, што гэта не першае і не апошняе папулісцкае абяцанне. Бо, у святле размоў аб блізкай канфедэрацыі з ваюючай краінай, яно выглядае асабліва важным і нават канцэптальным. Бо, у дадзеным выпадку, "гандаль" суверэнітэтам напрамую звязаны з гандлем жыццямі людзей, якія потым будуць вымушаны, выконваючы нечы загад, ісці на смерць. Бо, па логіцы некаторых нашых лідэраў, Беларусі няма чым плаціць за нафту і газ, акрамя як жыццямі сваіх сыноў. Гэта не так — адкажа вам кожны дасведчаны і адукаваны чалавек. Але ж пытаюць улады не ў яго, пытаюць у народа. А народ у нас — што дышаль...

ДАТА ТЫДНЯ

28 лютага, пасля заканчэння рабочага дня, прыблізна ў 17 гадзін Асацыяцыя незалежных прамысловых прафсаюзаў Беларусі будзе праводзіць у Мінску "масавую акцыю пратэсту працоўных": маніфестацыі і шэсці рабочых ад прахадных заводаў да пляца Незалежнасці, дзе адбудзецца мітынг і сустрэча з народнымі дэпутатамі Вярхоўнага Савета. Па словах аднаго з лідэраў гэтага руху А. Бухвостава, прафсаюзы выступаюць уладам толькі эканамічных патрабаванняў, прычым "рабочыя гатовы да самых крайніх мер..." Афіцыйныя і свабодныя прафсаюзы падтрымліваюць намер незалежных калег, аднак пра свой удзел у намераных "мерапрыемствах" пакуль не заявілі.

ПРЫЗНАЧЭННЕ ТЫДНЯ

Прэзідэнт падпісаў указ аб прызначэнні на пасаду старшыні Дзяржкамтэта па друку Уладзіміра Бельскага, якога мы ведаем як рэдактара "Чырвоны" і аўтара нядаўна выйшаўшага зборніка апавяданняў. Амаль адначасова ў друку з'явіліся і паведамленні пра лёс былога міністра культуры і друку Анатоля Бутэвіча. Магчыма, ён атрымае працу за мяжой — стане Генеральным консулам Беларусі ў Гданьску.

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

"Тыя, што прагаласавалі за дзве дзяржаўныя мовы па недасведчанасці, зрабілі памылку. Ну, што ж, Бог ім суддзя. Але памыляюцца і свядомыя ініцыятары рэфэрэндуму, калі думаюць, што атрымалі перамогу. Перамогу над кім і чым? Над мойай свайго народа? Але ж гэта значыць і над самім народам! Такая перамога можа быць толькі часовай. У чым — раней ці пазней — і дзевяцце перакананца. Добра было б, каб "пераможцы", зразумеўшы гэта, пакаяліся. І не праводзілі вынікі рэфэрэндуму ні праз законы, ні праз Канстытуцыю. На вялікі жаль, пакуль што не бычна, што яны да гэтага мужа кроку гатовы. Ці хоць задумваюцца над злавчыннай "памылкай". (З артыкула народнага паэта Беларусі Ніла Гілевіча "Усё будзе залежыць ад таго, ці заговорыць у нас пачуццё годнасці і сораму", "Звязда", 13 лютага г. г.)

ПАПРАўКА ТЫДНЯ

На апошняй калегіі ў Міністэрстве адукацыі быў перагледжаны спіс абавязковых выпускных экзаменаў за курс сярэдняй школы. Дагэтуль у лік абавязковых уваходзіла дыктоўка толькі па рускай мове, незалежна ад таго, у якой школе вучыліся дзеці: рускамоўнай ці беларускамоўнай. Цяпер жа "справядлівасць" адноўлена: каб падкрэсліць роўнасць моў у нашай дзяржаве, вучань сам будзе выбіраць, на якой мове пісаць дыктоўку — беларускай альбо рускай. Аднак, мяркуючы па ўсім, гэта не апошняя папраўка, зробленая міністэрствам. Сёння абавязковым з'яўляецца экзамен па беларускай літаратуры. У святле "рэферэндуму" — гэта несправядліва. І міністэрска чыноўнікі і тут думаюць прадастаўціць правы вучню выбіраць: беларускую літаратуру адказваць ці рускую. Дэмакратыя дык дэмакратыя...

ПАРТРЭТ ТЫДНЯ

Анансуючы партрэт палітыка Віктара Ганчара — "человека с неистребимым желанием быть лучше всех", "Народная газета" (13 лютага г. г.) павінілася ў тым, што, мажліва, журналістка, якая рыхтавала інтэрв'ю, занадта сімпатызуе свайму герою. Не варта, пэўна, было рабіць гэта. Бо партрэт атрымаўся якраз надзвычай дакладны і таму не надта сімпатычны. Маю на ўвазе тую частку, дзе журналістка кідае хваліць свайго героя і дае яму слова. І адбылося як у той казцы: і тут паўлін заспяваў... Што здзіўляецца: гэты "дэмакрат" заўсёды быў толькі прагматыкам і цынікам: уся ягоная "кар'ера" таму сведчанне. Ім ён і застаецца. І з такім "палітычным багажом", "со своей командой" і такімі "правіламі політычнай ігры" ён збіраецца вярнуцца? Крыў Божа...

КАНФЛІКТ ТЫДНЯ

Яшчэ зусім нядаўна афіцыйная прэса з гонарам паведамляла, што ў хуткім часе пад Мінскам на базе выпрабавальнай станцыі МТЗ будзе наладжаны выпуск "беларускіх" легкавікоў маркі "Форд". Падрабязнасці кантракту, праўда, не паведамляліся. Калі ж яны сталі вядомыя: на Беларусі будуць рабіцца толькі самыя экалагічна небяспечныя аператары (зварка і афарбоўка кузаваў), кошт аўтамашыны будзе за 10 тысяч долараў, а самае галоўнае — у МТЗ будзе забраны ўчастак, без якога немагчыма нармальнае функцыянаванне і развіццё завода і нічога не прапаўнецца ўзамен, адносіны да "праекта" ў нашых трактарабудульнікоў істотна змяніліся. Канфлікт паміж кіраўніцтвам МТЗ і ўладамі, якія "здалі" завод ягоным канкурэнтам на сусветным рынку, паступова перарастае ў скандал. І падобна на тое, што прыглушыць яго не ўдасца.

АВАРЫЯ ТЫДНЯ

На ўчастку нафтаправода пад Добрушам 12 лютага адбылася аварыя. З трубы, якая лопнула, вырвалася на паверхню каля 150 тон дызпаліва. Прычына аварыі — знос і дэфармацыя металу і ёсць усе падставы меркаваць, што гэта не апошняе падобнае здарэнне на трубаправодзе, дзе ремонт не рабіўся амаль 30 гадоў. Дарэчы, летась на Гомельшчыне на гэтым трубаправодзе ўжо была аварыя. Па падліках экалагаў, былі нанесены страты на 37 мільярдаў рублёў, але гаспадарам — Расійскай акцыянернай кампаніі "Транснафтапрадукт" — было прысуджана аплата ў 5 разоў менш: толькі 7,1 мільярда. Дзіўная палітыка "незалежнай" дзяржавы: мала таго, што за транзіт не бяром ні капейкі, а за купленае паліва плацім напоўніцу, дык яшчэ і выдаткі пасля падобных аварый нясем на сваіх плячах.

ФАКТЫ БІЛІ НАВОДМАШ...

Вядомы анекдот пра канверсію. Завод, які выпускаў аўтаматы Калашнікава, вырашылі перапрафіляваць на выраб бытавых халадзільнікаў. Завезлі новае абсталяванне, камплектуючы часткі, дэталі, навучылі рабочых, але што за дзіва — з канвеера зноў пайшлі аўтаматы...

У мяне гэты анекдот асацыяруецца з адной нашай грамадскай традыцыяй ці нават з'явай. І ў наш постсавецкі час якое б мерапрыемства ні праводзілася, як бы яно ні называлася — сімпозіум, семінар, "круглы стол", па форме і змесце яно адразу ператвараецца ў нешта падобнае на ранейшы партыйна-гаспадарчы актыві.

Цяжка было пазбавіцца такога адчування і падчас пасяджэння "круглага стала" "Праблемы развіцця сельскай гаспадаркі і шляхі іх вырашэння", які адбыўся ў мінулую суботу, 10 лютага, у прэс-цэнтры Вярхоўнага Савета. Прымалі ў ім удзел вельмі паважаныя людзі — ад спікера парламента С. Шарэцкага, яго намеснікаў В. Новікава і Г. Карпенкі, віцэ-прэм'ера ўрада У. Гаркуна і міністра сельскай гаспадаркі В. Лявонова да слынных вучоных-аграрыяў, вядомых камандзіраў калгасна-саўгаснай вытворчасці, членаў парламенцкай фракцыі аграрыяў і інш.

Старшыняваў на пасяджэнні Г. Карпенка. Ён некалькі разоў нагадваў прысутным, што сама спецыфіка "круглага стала" вымагае свабоднага абмену думкамі. Тым не менш вырашылі не збочваць са звычайнай кляды і напачатку заслухаць даклад віцэ-прэм'ера. Рабіць яго У. Гаркуну, відаць, было няцяжка, бо на гэтую самую тэму ён напярэдадні выступаў на рэспубліканскай нарадзе па аграрных пытаннях, якую праводзіў сам прэзідэнт краіны сп. Лукашэнка. І таму з вуснаў Уладзіміра Гіляравіча, натуральна, нічога новага не прагучала. Але і "старыя" лічбы і факты білі наводмаш. Памяркуюць самі. У 1995 годзе вытворчасць малака ў рэспубліцы знізілася на 30 працэнтаў, мяса — напалову. 390 гаспадарак (15 працэнтаў з агульнай колькасці) аказаліся стратнымі. 3,2 трыльёны рублёў атрымаў летась АПК, а прыбытак ад атрыманай валавой прадукцыі склаў усяго 500 мільярдаў рублёў.

Слухаў дакладчыка і згадваў мае сустрэчы з ім паўтара года таму, калі адразу пасля абрання прэзідэнта краіны ён заняў пасаду віцэ-прэм'ера, які павінен быў курываваць аграрны сектар эканомікі. Што і казаць, выглядаў тады Уладзімір Гіляравіч куды больш бадзёра і ўпэўнена. Усе бядоты нашай шматпакутнай сельскай гаспадаркі ён тлумачыў, бадай, адным — адсутнасцю парытэту цэн на прамысловую і сельскагаспадарчую прадукцыю. Пакуль будзе доў-

жыцца такое становішча, вёску з каленяў не падняць, некалькі разоў паўтарыў ён. Калі ж я завёў гаворку аб прыватнай уласнасці на зямлю, яе свабодных куплі і продажы, пачуў катэгарычнае — не.

Ну што ж, мяркуючы па яго цяперашнім дакладзе, жыццё сямю-тэму навучыла сп. Гаркуна. Прызнаўшы, што шляхам фінансавых уліванняў за кошт павелічэння закупачных цэн той злэшчасны парытэт нарэшце дасягнуты, ён вымушаны быў адзначыць, што аздарулення аграрнага сектара не адбылося, справа яшчэ больш пагоршылася. "Нам трэба дапамагчы вёсцы правесці веснавую сяўбу, — сказаў ён, — для гэтага трэба наскрэбіць некалькі трыльёнаў рублёў, але гэта будзе апошня дапамога ёй". Трэба шукаць унутраныя рэзервы за кошт павышэння працоўнай і вытворчай дысцыпліны, адказнасці за даручаную справу і да т. п.

Бадай, па-іншаму загаварыў цяпер Уладзімір Гіляравіч і аб прыватнай уласнасці на зямлю, якую, на яго думку, трэба пашыраць. Абстаноўка патрабуе хутэйшага прыняцця закона і аб продажы зямлі замежным юрыдычным і фізічным асобам, бо толькі гэта адкрые шлях да замежных інвестыцый.

Прыблізна ў такім жа ключы веў гаворку за "круглым сталом" і сп. Лявонова, які заклікаў хутэй пераходзіць ад планавай адміністрацыйна-размеркавальнай сістэмы да рынковых адносін, патрабуючы павышэння адказнасці кіраўнікоў за гэтую справу, выказаў незадаволенасць тым, як працуюць многія кіраўнікі сельскай гаспадаркі на месцах, папярэдня, які мірыцца з гэтым хоціць (хоць, заўважым, з гэтым і не "мірацца" — за 1995 год у рэспубліцы заменена 527 старшын калгасаў і дырэктараў саўгасаў, або кожны пята).

Не было недахопу ў рэкамендацыях, як і што трэба рабіць, каб вывесці аграрны сектар з каматознага стану, і ў выступленнях вучоных мужоў. І як бы ні называліся тэмы іх выступленняў-дакладаў: "Рэфармаванне макразнамічных механізмаў", "Мэтанакіраваная аграрная палітыка", "Адаптацыя буйных таварных сельскагаспадарчых прадпрыемстваў да ўмоў рынковых адносін", "Фарміраванне сбалансаванага рынку харчавання" і да т. п. — амаль усе яны зыходзілі з канцэпцыі захавання калгасна-саўгаснага ладу. Адно, што трэба — гэта трохі яго рэфармаваць, не так учпіста прытрымлівацца артадаксальных палажэнняў і нормаў. Бадай, самай "рэвалюцыйнай" выглядала ў выкладанні некаторых прамоўцаў праграма Аграрнай партыі, якая прадугледжвае трансфармацыю калгасаў у сельскагаспадарчыя кааператывы з перадачай сяля-

нам іх зямельных і маёмасных паёў. Але і тут на прыватную ўласнасць на зямлю накладзена жорсткае табу. Толькі арэнда!

У той жа дзень, 10 лютага, адбыўся і пяты з'езд Беларускай сялянскай партыі, і гэтыя дзве падзеі пры іх вонкавым непадабенстве падаліся мне нечым звязанымі паміж сабой. Хоць бы тым, што прысвечаны былі жыццю нашай вёскі.

Дарэчы, у прэзідэнт з'езда ў некаторых сродках масавай інфармацыі цыркулявалі чуткі аб нібыта маючай адбыцца на ім заяве аб аб'яднанні Беларускай сялянскай партыі з Аграрнай партыяй, адной з самых уплывовых сёння палітычных сіл на Беларусі, бо "абодвум аб'яднаннем няма чаго дзяліць, па кардынальных пытаннях рэфармавання вёскі погляды іх супадаюць". Мабыць, не вельмі і супадаюць, бо на згаданым з'ездзе пытанні аб аб'яднанні нават не ўзнікала. Старшыней БСП на з'ездзе быў зноў абраны Яўген Міхайлавіч Лугін. Мяркуючы па справаздачным дакладзе, выступленнях дэлегатаў з'езда, прынятай на ім рэзалюцыі, Беларуская сялянская партыя па-ранейшаму лічыць, што адзіным шляхам вываду сельскай гаспадаркі, наогул, вёскі з крызісу з'яўляецца неадкладнае прыняцце радыкальных зямельных рэформ, накіраваных на стварэнне механізму перадачы, продажу зямлі ў прыватную ўласнасць. Зрэшты, як бы ні супраціўляліся гэтаму апалагеты калгаснага ладу, працэс гэты, хай, на жаль, і вельмі марудна, у краіне ідзе. Паводле фактаў, прыведзеных у справаздачным дакладзе, сёння ў рэспубліцы ёсць 1,9 мільёна прысядзібных гаспадарак, 627 тысяч дачных участкаў, працуюць 3230 фермераў. У іх валоўданы зямлодзіцкі 1,4 мільёна гектараў зямельных угоддзяў з 9,4 мільёна наяўных, або — 15 працэнтаў. На гэтых "пятнаццаці працэнтах" летась была атрымана палова ўсёй сельскагаспадарчай прадукцыі, вырабленай у краіне. Ці не гэта — адзін з перакананых доказаў перавагі прыватнай ініцыятывы, сапраўднай зацікаўленасці ў выніках свайей працы, працы на сябе, а значыць, і на ўсё грамадства?!

Вось такія ўражанні вынес я з двух згаданых "мерапрыемстваў". Застаецца дадаць, што, як было аб'яўлена ў прэс-цэнтры Вярхоўнага Савета, падобныя "круглыя сталы" з абмеркаваннем надзменных праблем жыцця краіны будуць праводзіцца і надалей. Наперадзе — сустрэчы за "круглым сталом" работнікаў прамысловасці, дзелячы культуры і мастацтва.

М. ЗАМСКІ

Вечарыны

ЗОРКА СУСВЕТНАЙ ВЕЛІЧЫНІ

На небасхіле нацыянальнага прыгожага пісьменства імя народнага пісьменніка Беларусі, лаўрэата Ленінскай прэміі Івана Паўлавіча Мележа ззяе зоркай сусветнай велічыні. Сёння ўжо ніхто не сумняваецца, што гэта талент такога маштабу, якім па праву можа ганарыцца любая высокаразвітая літаратура свету.

Юбілейныя мерапрыемствы, прысвечаныя 75-годдзю з дня нараджэння Маістра, прайшлі ці не паўсюдна. Нават перыядычны друк, які, прызнаем, апошнім часам не надта шмат удзяляе ўвагі пытанням літаратуры, мастацтва, культуры ў цэлым, дружна адгукнуўся на гэтую падзею.

Кульмінацыяй жа святкавання юбілею І. Мележа стаў вечар, які 8 лютага прайшоў у Нацыянальным тэатры імя Янкі Купалы. Тыя, хто сабраўся тут — а гэта былі прад-

стаўнікі Адміністрацыі Прэзідэнта, Кабінета Міністраў Рэспублікі Беларусі, Вярхоўнага Савета, вядомыя дзеячы нацыянальнай культуры, шматлікія прыхільнікі таленту Івана Паўлавіча, — прыйшлі, каб аддаць даніну ўдзячнасці таму, хто надзіва таленавіта і вельмі своечасова нагадаў беларусам, што яны — НАРОД, што іх жыццё вартае глыбокіх і непаўторных мастацкіх палотнаў.

Адкрыў вечар міністр культуры Рэспублікі Беларусі Аляксандр Сасноўскі. Велічжыцэвага і творчага подзвігу І. Мележа паўстала з выступлення народнага пісьменніка Беларусі, акадэміка Івана Навуменкі. Пра сувязь Івана Паўлавіча з рускай зямлёй, пра тое, які вялікі ўклад унёс І. Мележ у развіццё ўсёй тагачаснай савецкай літаратуры, пранікнёна гаварыў вядомы рускі празаік,

сакратар Саюза пісьменнікаў Расіі Уладзімір Круцін. Прагады юнацтва, маленства Івана Паўлавіча расказала яго сястра Любоў Паўлаўна. Верш, прысвечаны І. Мележу, прачытаў Генадзь Пашкоў.

У гэты ж дзень, у 14 гадзін дня, адбылося ўскладанне вяетка на магілу І. Мележа. Ушанаваць памяць вялікага сына Беларусі прыйшлі віцэ-прэм'ер Уладзімір Русакевіч, памочнік Прэзідэнта Рэспублікі Беларусі Алег Слука, міністр культуры Аляксандр Сасноўскі, удава І. Мележа Лідзія Якаўлеўна, яго сястра Любоў Паўлаўна, вядомыя пісьменнікі, прыхільнікі таленту аўтара "Палескай хронікі".

Быў ускладзены вянок ад Прэзідэнта Рэспублікі Беларусі Аляксандра Лукашэнка.

Юбілей

НАПЕРАД! У ДВАЦЦАЦЬ ПЕРШЫ... ГОД

У мінулую пятніцу Тэрміналагічная камісія пры Міністэрстве адукацыі і навукі разам з Нацыянальным навукова-асветніцкім цэнтрам імя Францішка Скарыны ладзілі ўрачыстае пасяджэнне з нагоды юбілейнай даты. 75 год назад была ўтворана Тэрміналагічная камісія пры Наркамасветы ССРБ. Праз пэўны час на базе камісіі быў утвораны Інстытут беларускай культуры (Інбелкульт), які потым быў рэарганізаваны ў Акадэмію навук. Па сутнасці, ад Тэрміналагічнай камісіі бярэ пачатак акадэмічная навука ў Савецкай Беларусі.

Выступаючы на пасяджэнні прыгадваючы асноўныя вехі кароткай гісторыі Тэрміналагічнай камісіі, імяны тых, хто супрацоўнічаў з ёю. У распрацоўцы літаратуразнаўчай тэрміналогіі ўдзел браў, дарэчы, Янка Купала.

Асноўным прынцыпам дзейнасці камісіі была арыентацыя на ўласныя моўныя рэсурсы, скарыстанне, дзе толькі магчыма, беларускай лексікі. Але паскоранае стварэнне тэрміналогіі для ўсіх галін сацыяльнай практыкі самой практыкай падтрымана не было. Стварыўся прагал паміж сферай фіксацыі і сферай ужывання.

У 1929 годзе ў беларускім мовазнаўстве быў пакладзены канец так званаму "пурыстычнаму" эксперыментатарству". А тыя, хто гэтай справай займаўся, хто паверыў у магчымасць нацыянальнага Адраджэння пад большавіцкай згідай, у хуткім часе патрапілі хто ў Курapatы, хто на Калыму.

Стварэннем нацыянальнай тэрміналогіі ў той час, як існавала добра распрацаваная міжнародная, займаліся тады не толькі ў Беларусі.

Таксама ў Чэхіі, Югаславіі. Яшчэ раней, у часы Пятра I — у Расіі, у шэрагу краін Заходняй Еўропы, якія хацелі супрацьстаяць нямецкай альбо французскай культурнай экспансіі.

Працы Тэрміналагічнай камісіі на доўгі час былі забытымі, а сама яе дзейнасць была абвешчана контррэвалюцыйнай. Тэрміналогія стваралася метадам калькавання з расійскай мовы, а самабытныя беларускія словы абвешчаліся штучнымі, надуманымі.

Сёння мы маем праблемы вельмі падобныя на тыя, што былі і 75 год назад. Нехта з выступаючых, адзначаўшы, што пасяджэнне адбываецца ў тым жа будынку, дзе калісь працавала Тэрміналагічная камісія (мо нават у тым жа пакоі), сумна пажартаваў: маўляў, і праз 75 год збяруцца зноў такія ж, як мы, збяруцца тут жа і будучы гаварыць пра тое ж...

Можа, гэта і неблагая перспектыва, падумалася мне, калі праз 75 год яшчэ будуць людзі, неабыхавыя далёсу беларускай мовы, ды і сама

мова будзе.

Дзейнасць Тэрміналагічнай камісіі пацвердзіла тую ісціну, што ў тэрміналагічнай справе рэвалюцыі не робяцца. Але прынцып арыентацыі на ўласныя моўныя рэсурсы, крытычнае асэнсаванне запазычанняў цалкам адпавядае нашай сённяшняй сітуацыі, сённяшнім патрэбам. Таму словы: "Трэба ісці наперад — у дваццаць першы... год!" не падаліся мне жартам.

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

Барункі

НАШЫЯ ДЗЕЦІ

Мой сын, якому зараз сем гадоў, гадуецца беларусам. Было б няшчыра, калі б мы з жонкаю "паказвалі" з сябе беларусаў, а сына выхоўвалі "как все".

Ёсць сярод гарадскіх беларускамоўных бацькоў і такія, што лічаць — наіцкаць з моваю на дзіця не трэба. Хай надрасце — тады само выбера мову. Як зазвычай, іхнія дзеці гавораць па-расійску. Для мяне гэта значыць, што іх выхоўвае не сям'я, а асяроддзе, пакуль што неспрыяльнае беларушчыне.

Я заўважыў, што дзеці такіх "ненавязлівых" бацькоў выразаюць камплексы з-за мовы. Для іх — гэта праблема на псіхалагічным узроўні, бо яны не гавораць на мове бацькоў...

У сувязі з гэтым я згадваю, як гады два таму з цікавасцю назіраў за сынам аднаго ўжо памерлага беларускага пісьменніка, які ў свой час пісаў пра Максіма Багдановіча. Гэты сын, сказаўшы, што ён "человек точной науки", без усялякіх прадмоваў прапанаваў купіць арыгінальныя матэрыялы па Максіму Багдановічу. Яны засталіся ў архіве ягонага бацькі, куды патрапілі за так ад сваякоў пэнта.

Матэрыялы гэтыя мы купілі ў музеяў, а я з прыкрасцю думаю: ну што ж гэта за беларускі пісьменнік, які сваіх дзяцей не мог навучыць беларускай мове? Ды хоць два словы звязашь.

Мой сын гаворыць па-беларуску. Ён чытае толькі беларускія кніжкі. Дзікуй Богу, зараз, пакуль дзіця расце, можна сабраць прыстойную беларускую дзіцячую бібліятэчку. Ён ведае, хто такая Рагнеда і хто такі Вітаўт. Ён вучыць беларускія вершы і спявае беларускія песні, ходзіць у першы беларускі клас, у пядзельную беларускую школку пры касцёле і беларускі фурток па вывучэнні беларускага фальклору. Ён гуляе з беларускамоўнымі дзецьмі з сям'ёў нашых сяброў.

Пэўна, што гэта ўсё патрабуе высілкаў ад бацькоў. Але інтэлектуальна-культурны абсяг, назапашаны па-беларуску, зараз цалкам дастатковы, каб выхаваць чалавека ад маленства і да скажэння ВНУ на еўрапейскім узроўні. Для гэтага сёння ў нас ёсць усё.

Мой сын ведае, чым беларусы адрозніваюцца ад расійцаў і сам ужо разабраўся, хто агросар, а хто ахвяра ў расійска-чачэнскай вайне. Часам ён задае зусім дарослыя пытанні, да прыкладу: "Тата, а як зрабіць так, каб украінцы дапамаглі нам, калі раптам нехта нападзе на Беларусь?"

Пэўна, што не ўсё так проста. У чатыры гады ён самастойна, гуляючы з дзецьмі ў садочку, навучыўся рускай мове, а мы з жонкаю добрых паўгода не ведалі пра гэта. Зараз яго не адарваць ад рускамоўных мультаў Дыснея. З мовы на "язык" ён пераклучаецца аўтаматычна.

Моўнага тэрору ў нашай сям'і няма. Лепшы ягоны выбар — расійскамоўны хлгончык. Мы не робім праблем з расійскіх слоў, што праскочваюць у ягоным маўленні — заўсёды цярпліва напружваем яго. Але ў нашай прысутнасці ён ніколі яшчэ не гаворыў па-руску. Ён адчувае і ведае, што так не прынята.

Невядома, што з яго атрымаецца пазней, але пакуль што мой сын гадуецца беларусам.

Алесь БЯЛЯЦКІ

У РЭДАКЦЫЮ ГАЗЕТЫ "ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА" Вельмі шчыра дзякуючы сябрам, папечнікам, усім добрым людзям, якія павіншавалі мяне з днём нараджэння.

Янка СІПАКОЎ

СТЫПЕНДЫ ДЗЕЯЧАМ КУЛЬТУРЫ МАСТАЦТВА

У мэтах захавання і развіцця культурнага патэнцыялу Рэспублікі Беларусь і на падставе пастановаў Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 1 чэрвеня 1994 года N 412 "Аб мерах па падтрымцы творчай інтэлігенцыі Рэспублікі Беларусь" Міністэрствам культуры і друку Рэспублікі Беларусь устаноўлены стыпендыі дзеячам культуры і мастацтва, творчай моладзі на 1996 год.

Дзяржаўныя стыпендыі ў памеры 4 мінімальнага зарплат штомесячна на працягу 1996 года будуць атрымоўваць маладыя пісьменнікі: Андрэй Гуцаў, Эдуард Акулін, Хрысціна Лялька, Алесь Дуброўскі, Сяргей Кавалёў; мастакі: Алесь Назаранка, Марта Шматава, Ірына Грыгарышына; артысты: Сяргей Мікулік, Ларыса Рыдлеўская, Венямін Захараў, Кацярына Фадзеева, Ларыса Мядзведзева-Шумская, Яўген Бурчэўскі, Уладзімір Сцепановіч, Яўген Іўковіч, Аляксандр Шаўкаллысаў; кінарэжысёры: Вольга Марчанкава (Перуноўская), Уладзімір Дашук; журналіст Вячаслаў Мінкоў; кампазітар Уладзімір Каральчук; архітэктар Аляксей Андраюк; ганчар Аляксандр Кірычак; мастацкі кіраўнік фальклорнага калектыву "Дзяніца" Ірына Яцэвіч; дызайнер Дзмітрый Сурскі.

Дзяржаўныя стыпендыі ў памеры 6 мінімальнага зарплат штомесячна на працягу 1996 года будуць атрымоўваць пісьменнікі: Максім Лужанін, Ніна Мацяш, Уладзімір Скарынін, Сяргей Грахоўскі; журналісты: Таццяна Антонава, Мікола Мінчанка; кампазітары: Уладзімір Дарохін, Уладзімір Солтан, Алесь Залётнеў; артысты: Валянціна Крыловіч, Святлана Лясун, Геннадзь Шкуратаў; дызайнеры: Алесь Чарнышоў, Ігар Герасіменка; мастакі: Ніна Пілюзіна, Пётр Крохалеў, Сяргей Раманаў, Ала Замай; кінарэжысёры: Сяргей Сычоў, Вячаслаў Нікіфарав; архітэктар Валеры Рондэль; майстар па саломяпляценні Лідзія Главацкая; майстар па пляценні з ільнавалякна і саломкі Зінаіда Ляўчэня.

ПІСЬМЕННІКІ — У ПАГРАНІЧНІКАЎ

Апошнім часам актывізавала работу ваенна-шэфскай камісія Саюза беларускіх пісьменнікаў. Работа камісіі скіравана на тое, каб даць магчымасць літаратарам бліжэй пазнаёміцца з сучасным беларускім войскам, жыццём яго салдат і афіцэраў. Дзеля гэтага і прайшло ўжо некалькі сустрэч. І не толькі ў стольных Мінску, а і ў гарнізонах Барысава, Мар'інай Горкі...

Пра тыя сустрэчы "ЛіМ" расказваў. То былі наведванні мотастралкоў, танкістаў, артылерыстаў. Апошняя ж сустрэча была з пагранічнікамі.

Камандуючы Пагранічнымі войскамі Рэспублікі Беларусь генерал-маёр В. Маркоўкін запрасіў да сябе прадстаўнікоў розных творчых пакаленняў. Тут былі і старэйшыя літаратары — як удзельнікі абароны Брэсцкай крэпасці-героя Алесь Махнач, Алесь Бажко, Пятро Гарэцкі, Алесь Савіцкі, Іван Скарынін, так і маладзейшыя — Раіса Баравікова, Серафім Андраюк, Уладзімір Глушакоў, Уладзімір Гніламедаў, Генрых

Далідовіч, Сяргей Законнікаў, Алесь Марціновіч, Алесь Масарэнка, Уладзімір Някляеў, Браніслаў Спрычан, Геннадзь Сакалоўскі, Аляксандр Шабалін...

Прадстаўляў жа ўдзельнікаў сустрэчы, расказаў аб тым, якую работу праводзіць Саюз беларускіх пісьменнікаў па наладжванні кантактаў з прадстаўнікамі беларускага войска, намеснік старшыні камісіі па ваенна-шэфскай рабоце Яўген Каршукоў, які і выступіў ініцыятарам гэтага дыялога аб надзённых праблемах арміі і літаратуры.

Атрымалася шчыра, зацікаўленая гаворка. Яна тычылася ў асноўным будняў беларускіх памежнікаў, якім сёння, прама скажам, даводзіцца нялёгка. І не толькі на "традыцыйнай" мяжы з Польшчай, а і на граніцах з Расіяй, Літвой... У немалой ступені пры гэтым сказваецца і недасканаласць нашага заканадаўства, і тое, што не заўсёды хапае людзям граніцы прафесійнага майстэрства. І тое, што Беларусь па сутнасці пера-

тварылася ў калідор, па якім і людзі, і матэрыяльныя каштоўнасці рухаюцца ў Еўропу.

Не былі абдызены ўвагай і пытанні наладжвання далейшых кантактаў паміж пагранічнікамі і літаратарамі. Абодва бакі выдатна разумеюць, што тут нікому не патрэбны колішнія "птушачкі" ў плане правядзення адпаведных мерапрыемстваў, калі ўсё заставалася толькі на паперы. Мяркуюцца сабраць для пагранічнікаў бібліятэчку мастацкай літаратуры. Ішла размова і аб выданні кнігі пра пагранічнікаў. Прагнуаў "змахах" нават на выпуск цэлай серыі кніг патрыятычнага гучання. Выдавецтва "Мастацкая літаратура" ахвотна пойдзе на сустрэчу пры адпаведных умовах. Падтрымае гэты "змах" Міністэрства абароны і пагранічныя войскі? Сёння — наўрад...

Як бы там ні было, а падобныя сустрэчы варта працягваць, бо нічога не робіць толькі той, хто нічога не робіць!

Н. К.

Пошта

МНЕ СОРАМНА ЗА НАС

Дзіўную размову пачуў я днём па Беларускім радыё. Адбылася яна 5 лютага паміж 13.20 і 13.30. Журналістка радыё брала інтэрв'ю ў польскага мастацтвазнаўцы з нагоды адной выставы ў Мінску. На жаль, не пачуў я добра прозвішчаў ні журналісткі, ні польскага гасця. Не буду пераказваць і сэнс размовы — мяне зацікавіла іншае.

Звычайна з замежнымі суразмоўцамі нашы журналісты гавораць на рускай мове. Тут нічога дзіўнага няма. Гэта адна з афіцыйных міжнародных моў, адна з дзяржаўных (быццам бы) моў нашай краіны, родная мова многіх (на жаль) беларускіх рэспарцёраў. Таму яны апошнім часам вельмі часта (нават без патрэбы) пераходзяць на яе.

У дадзеным выпадку карэспандэнтка радыё таксама распачала размову на "великом і могучем". А адказваў замежны гасць на... беларускай мове. Пры гэтым мова яго надзвычай чыстая і мілагучная. Мне

рэдка надавалася чуць такую мову па радыё і на тэлебачанні. Хіба толькі ў некаторых пажылых дыктараў ды тузіна народных дэпутатаў ВС папярэдняга склікання.

Гаварыў польскі мастацтвазнаўца хвіліны чатыры. Я за гэтыя хвіліны не пачуў ніводнага слова журналісткі. Падалося, што ад нечаканасці яна разгубілася і прыкусіла язык. Стала сорамна і за яе і за нашу шматпакутную краіну. Але была яшчэ надзея, што за тыя хвіліны, калі гаварыў гасць, наша высокаадукаваная чараўніца слова зразумее недарэчнасць свайго становішча і выправіць яго.

Але ад таго, што пачуў далей, стала яшчэ больш сорамна і маркотна. Бо загаварыла беларуская журналістка на... звычайнай "трасянцы".

Размова неўзабаве скончылася, а мяне доўга не пакідала пачуццё крыўды. Што адбываецца ў нашай краіне? Куды нас спрабуюць весці? Рэспубліку Беларусь ужо добра

ведаюць у свеце. Як з добрага, так, на жаль, і з адмоўнага боку. Але нават прыкрыя недарэчнасці асобных чыноўнікаў не перашкаджаюць людзям з іншых краін цікавіцца нашай эканомікай, навукай, культурай. Цікавацца і нашай мовай як састаўнай часткай культуры. Бо ведаць мову краіны, у якую прыязджаеш, — прэстыж для любога паважаючага сябе чалавека. Усё больш і больш гасцей, асабліва са славянскіх краін, будуць размаўляць з нашымі палітыкамі, навукоўцамі, журналістамі на беларускай мове. Ды малаверагодна, што мы зможам адказаць узаемнасцю. Бо пасля сумнага мага "рэферэндуму" ўладатрымаўцы і іх памагатыя паступова скасоўваюць усе моўныя набыткі апошніх гадоў, замяняюць беларускую мову непісьменнай рускай мовай ці, яшчэ горш — "трасянкай".

Юры ГЛЕБІК

Свіслацкі раён

Флагману дзяржаўнага кнігавыдання выдавецтва "Беларусь" споўнілася 75 гадоў. На яго рахунку — тысячы назваў кніг мастацкай, дзіцячай літаратуры, падручнікаў, дакументальных твораў, тыраж якіх наблізіўся да паўмільярда экзэмпляраў. "Беларусь" дала пачатак выдавецтвам "Народная асвета" і "Мастацкая літаратура", а праз іх і выдавецтва "Юнацтва".

У Доме літаратара адбылася вечарына з нагоды юбілею. Адрас ад Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Аляксандра Лукашэнка зачытаў яго памочнік прафесар А. Слука, ад Кабінета Міністраў — намеснік міністра культуры і друку С. Нічпаровіч. "Беларусь" вітала таксама прэзідэнт Міжнароднай асацыяцыі кнігараспаўсюджвальнікаў В. Сласціненка, старшыня Саюза беларускіх кампазітараў кампазітар І. Лучанок, старшыня Савета дырэктараў дзяржаўных выдавецтваў Рэспублікі Беларусь, дырэктар выдавецтва "Юнацтва" пісьменнік В. Лукша, генеральны дырэктар Мінскага паліграфічнага камбіната імя Я. Коласа В. Германуў, дырэктар Інстытута гісторыі Акадэміі навук Беларусі М. Касцюк.

Н. К.

У ГОМЕЛІ — СПЕЎНА!

"Сучасны стан пеўчых традыцый на Беларусі" — гэта гаворкі, наладжанай гэтым днём у Гомельскім каледжы мастацтваў імя Н. Сакалоўскага. Акурат сёння тут завяршае работу Пеўчая акадэмія, у межах якой адбыліся тэатральныя заняткі, дыскусіі, майстар-класы, сустрэчы з выкладчыкамі Беларускай акадэміі музыкі. І канечне — канцэрты, з якіх утварылася афіша паўнаўрацкага Харавога фестывалю. Сярод удзельнікаў — Акадэмічны народны хор імя Г. Цітовіча, мужчынскі камерны хор "Унія", хор хлопчыкаў і юнакоў Мінскай Епархіі, Пружанскі камерны хор, калектыв Беларускай акадэміі музыкі пад кіраўніцтвам В. Роўды, "Дзянішца" з Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны, пеўчыя калектывы Гомельскага каледжа мастацтваў... Дзякуючы арганізатарам — а гэта Міністэрства культуры Беларусі, Саюз музычных дзеячаў, Акадэмія музыкі, Упраўленне культуры Гомельскага аблвыканкома і каледж мастацтваў імя Н. Сакалоўскага — Пеўчая акадэмія ператварэцца ў сур'ёзную, добрую і па-сапраўднаму творчую традыцыю.

С. Б.

ІНІЦЫЯТАР — "БЕЛАРУСКАЯ КАПЭЛА"

Імпрэза, якая пры канцы лютага адбудзецца ў Польшчы, арганізавана так: "Нацыянальнае тэатральна-канцэртнае аб'яднанне "Беларуская Капэла" прадстаўляе..." А прадстаўляе яна "Паланез" — балет на музыку М. Кл. Агінскага і сцэны з класічных твораў ("Лебядзінае возера", "Спячая красуня", "Жызэль", "Пахіта", "Дон Кіхот") і аркестравыя нумары. Падрыхтавалі праграму навучніцы Беларускага харэаграфічнага каледжа з балетмайстрам Галінай Сінельнікавай, Камерны аркестр Рэспубліканскага ліцэя пры Беларускай акадэміі музыкі пад кіраўніцтвам Уладзіміра Перліна і дырэктар "Беларускай Капэлы" Яўген Паплаўскі.

Дзяржаўнае канцэртнае бюро краіны-суседкі прымае пасланцаў мастацтва на аснове пагаднення, падпісанага Міністэрствам культуры Беларусі ды Міністэрствам культуры і мастацтва Польшчы.

С. Б.

У СТАЛІЧНЫМ КІНАТЭАТРЫ "ЗМЕНА"

працягваюцца мерапрыемствы аграджэнскага характару. Прынамсі, учора адбылася сустрэча з лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, рэжысёрам М. Жданоўскім і апэратарам Ю. Гарулёвым. Прэсутныя змаглі пазнаёміцца з дакументальнымі фільмамі "Арганы Беларусі" і "Успамін пра Міколу Равенскага".

20 ж і 22 лютага ў 14 гадзін дня тут пачне дэманстравацца двухсерыйны мастацкі фільм "Подых навальніцы" паводле неўміручай "Палескай хронікі" І. Мележа.

НАМЕНКЛАТУРА, ЯК АПОШНЯЯ НАДЗЕЯ БЕЛАРУСКАЙ ДЭМАКРАТЫ

Падчас бойкі спадзявацца на заклатага ворага — марная справа. Спадзявацца на таго, з кім вядзеш непрымірымую спрэчку, недарэчна і смешна. Але, на жаль, беларускай дэмакратыі спадзявацца болей няма на каго. Уласнай моцы і вопыту, каб супрацьстаяць неасэнсаваным ці неўсвадомленым антынацыянальным дзеянням першага прэзідэнта РБ, яны не маюць. Застаецца толькі адно — надзея.

Існуючыя на сённяшні дзень у нашай краіне палітычныя партыі і грамадскія рухі — малаколькасныя, структурна не арганізаваныя, з вельмі слабай партыйнай дысцыплінай ды яшчэ з непрымірыма-варожнымі абміццямі сваіх кіраўнікоў. Стварыць нейкі трывалы — скажам, перадвыбарчы — блок у такіх умовах проста немагчыма. Наглядзеўшыся на трыумфальна-непрадказальнае абранне першага прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ды спадзеючыся на ўласную лёгкую перамогу, усе, хто меў жаданне, хто прагнуў нейкай улады, навіперадкі пабеглі ў дэпутаты. Існаваўшыя на першых і другіх выбарах блокі аб'ядноўвалі не ўсе партыі дэмакратычнага накірунку, і былі яны больш эфемерным, чым рэальным стварэннем. Партыйнае кіраўніцтва не заўжды магло кантраляваць сітуацыю на месцах. Выбары — гэта толькі адзін аспект партыйнай дзейнасці, хоць, магчыма, і самы галоўны. Аднак існуючая на Захадзе практыка паказвае, што тыя ж самыя партыі ў перыяд паміж выбарамі таксама актыўна ўплываюць на палітыку прэзідэнта ці прэм'ера. Мне могуць запырыцца: у нас зусім іншая сітуацыя. Дэмакратычны партыйны рух праходзіць толькі пачатковы этап свайго станаўлення. Значыць, адна партыя рэальна паўплываць на дзеянні прэзідэнта, ва ўчынках якога адсутнічае здарова логіка, не можа. Зрабіць тое мог бы нейкі рэальны альянс дэмакратычных сіл, але, на жаль, па вышэйназваных прычынах стварэнне яго немагчымае. Гэта цудоўна разумее наш прэзідэнт і паводзіць сябе яшчэ болей самаўпэўнена.

Але гэта не значыць, што першаму прэзідэнту ў сваіх дзеяннях дазваляецца ўсё і не існуе сілы, якая б яго прымусіла павяжаць Канстытуцыю. Ёсць такая сіла! І назоў ёй — наменклатура. Партыя наменклатуры.

Але, але, у нашай краіне існуе яшчэ адна шматколькасная, маналітна-жалезабетонная, не аформленая ніякімі статутамі, не зацверджаная ніякімі мініюстамі партыя наменклатуры.

Яна стваралася не сёння і не ўчора. Не перабудова дала ёй зялёнае святло. Партыя наменклатуры фармавалася ўсе гады Савецкай улады. І на сённяшні дзень гэта самы арганізаваны ва ўсёй нашай дзяржаве мафіёзны клан. У яго шарэнгах — прадстаўнікі заканадаўчай, выканаўчай ды судовай улады.

Для пацярджэння сказанага звернемся ў

недалёкую гісторыю.

Ветрык аднаўлення, подых дэмакратыі ў свой час не зачэпіў тутэйшую бюракратыю. Усё было, сапраўды, як у тым векавым бары. Недзе ў верхавінах шумела, гудзела, а самыя дрэвы стаялі нерухома, глыбока пусціўшы карані ў глебу. Толькі падзеі канца жніўня 1991 года прымусілі здрыгануцца нашу наменклатуру. Прадстаўнікі яе ў большасці сваёй недастаткова арыентаваліся ў маскоўскіх гульнях. Не разумелі іх. А магчыма, не ведалі, што ідзе непрымірымае змаганне вышэйшай бальшавіцкай алігархіі за прынцыпы і метады кіравання краінаю ў стылі 30-х гадоў; імпульсіўнага папуліста і влікага гаваруна Гарбачова; амбіцыйнага, адлучанага ад партыйнага карыта, накінуўшага на сябе апартку дэмакрата ды прагнучага рэваншу Ельцына. У той момант удзельнікі гэтай вялікай гульні не ведалі, чыя возьме.

Перамог апошні. На гэтай хвалі дабіўся ад першага і апошняга прэзідэнта СССР забароны КПСС. Спрактыкаваны ў партыйных гульнях Ельцын добра разумее, што перабудова камуністычнай партыі ўжо немагчыма — настолькі яна дагматычна акамяцела, і прыняў адзінае правільнае ў такой сітуацыі рашэнне. Калі нельга прымусіць служыць, дык неабходна забараніць ці распусціць.

Нашай наменклатуры было ад чаго разгубіцца: не стала роднай мамкі — КПСС. Пад яе плённым кіраўніцтвам было выхавана і выпеставана не адно пакаленне наменклатуршчыкаў. Вось тады яна і атрымала самую вялікую паразу — не змагла адстаяць свайго Старшыню Вярхоўнага Савета Дзям'янца і пагадзілася з абраннем на гэтую пасаду Шушкевіча.

Згодна сваёй асаблівай спецыфіцы, наменклатура не ўмее праводзіць актыўных наступальных дзеянняў. Яе залаты лозунг "Не высойвайся" прыдатна ва ўсе часы і пры ўсіх абставінах. Наступу яна не праводзіць, але сваіх пазіцый проста так не здае. Наменклатуршчыкі могуць затаіцца, заціхнуць ды чакаць прыдатнага моманту. Пасля абрання Станіслава Шушкевіча Старшыняю Вярхоўнага Савета дэмакраты мелі рэальную магчымасць павесці барацьбу за эканамічны і сацыяльны змены ў дзяржаве. Але каб такое магло адбыцца, неабходна было зламаць хрыбет наменклатуры (камуністы ляжалі на лапатах і калі не аганізавалі, дык былі невылечна хворыя). Трэба было праводзіць новыя выбары як у Вярхоўны Савет, так і ў мясцовыя органы ўлады. Дэмакраты не атрымалі б на іх поўнай перамогі, але расклад сіл быў пяцідзясат.

На жаль, ні рэфэрэндуму, ні новых выбараў у той час не адбылося. Адсядзеўшыся ў зацішку, пабачыўшы адсутнасць аднасці ў радах дэмакратаў, наменклатура паволі пайшла ў наступ. Распачалася шалёная атака на кіраўніка парламента, пакуль у рэшце рэшт ён не быў зняты са сваёй пасады. Ды гэтакім ім было ўжо мала.

Наменклатуры, каб адстаяць свае заваёвы і ў будучым не мець розных непрыемнасці ад дэмакратаў, трэба было набыць іншую форму

ўлады. Парламенцкая рэспубліка не прыдатная для яе спакойнага існавання. Толькі свой прэзідэнт мог гарантаваць ёй і надалей бестурботнае жыццё, дазваляць беспакarana красці ды паспяхова станавіцца сучаснымі капіталістамі.

Хуценька наменклатурная большасць старога парламента распрацавала і прыняла закон аб прэзідэнцтве ў РБ.

У час выбараў першага прэзідэнта дзяржавы адбыўся неспадзяваны для чыноўнікаў збой. Голы і босы народ, стаміўшыся ад сумяціцы тагачаснага жыцця, паверыў пустым перавыбарчым абяцанкам лёгкага на слова чалавека; паверыў, што з яго бацькоўскага пляча яны заўтра будуць абутыя-адзетыя, а галоўнае — адбярэць у цяперашніх злодзеяў усё, што яны накралі, а іх пасады зьць у турму.

Паверыў народ ды абраў — чалавека з дробнага наменклатурнага асяроддзя.

Спадзяванні першага прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, што да яго ног прыбьжыць, прыпаўзе наменклатура розных гатункаў, былі беспадстаўнымі, утапічнымі. Не толькі чыноўнікі вышэйшага звяна, але і сярэдняга ў большасці сваёй не сталі здымаць перад новым кіраўніком капелюшы. Не іх ён чалавек, не іх асяроддзе: не цвёрдакаменная наменклатурная развагі, як яны. Імпульсіўны, непрадказальны, іншы раз немаведама што можа сказаць. Адным словам — чужынец.

У цякай наменклатурнай згодзе адстаялі яны свае толькі што адбудаваныя палаты, набытыя да часоў перабудовы пасады.

Прэзідэнцкая вертыкаль на месцах у большай частцы сваёй збудавана з тых жа наменклатуршчыкаў, якія зусім не жадаюць псаваць адносіны са сваімі наменклатурнымі братамі. Пакрыўджаных і прагнучых рэваншу, маладых ды порсткіх, якімі абрасла прэзідэнцкая каманда напачатку, ён сам стаў пазбаўляцца і прызначаць на іх месца людзей з ранейшай партыйна-адміністрацыйнай абоймы. Іншая справа, што не ўсе бягучы пад крыло прэзідэнта. Не ўсім па душы такія метады кіравання. Яны маюць свой наменклатурны гонар. На загульванні прэзідэнта з да сабе падобнымі гэтыя людзі глядзяць паблажліва, з пэўнай іроніяй. І ў новых умовах наменклатура паступова вяртае сабе страчаныя пазіцыі. Аб гэтым сведчаць апошнія выбары. Нават пры цяперашняй шматмандатнай выбарчай сістэме колькасць наменклатуршчыкаў у Саветах усіх узроўняў не зменшылася. Калі паглядзець спіс пасадаў, якія займаюць цяперашнія абраннікі народа, дык гэта найперш — калгасна-дзірэктарская наменклатура. Вось з імі ў Вярхоўным Саветаце і будзе змагацца наш прэзідэнт. Змагацца з да сабе падобнымі. І змаганне гэта будзе не на карысць прэзідэнта, бо наменклатуру нельга прычыць ці запалохаць. Пакуль яна — усемагутная.

Дэмакратам застаецца толькі адно — спадзявацца ды рупліва працаваць над пашырэннем сваіх шарэнгаў.

Язэп ПАЛУБЯТКА

г. Мінск

ЁСЦЬ ТАКАЯ ВНУ!

Якая? А сапраўды беларуская. Ёю можа ганарыцца наша звышшматлакутная радзіма. Гэта — Беларускае дзяржаўнае тэхналагічнае ўніверсітэт, 65-годдзе якога адзначалася зусім нядаўна. Ён варты асаблівай павагі. Бо без фанфарнага шуму паўстае перад народам як элітны нацыянальна-тэхналагічны навукова-навуковы флагман рэспублікі. Элітны таму, што тут студэнтам даюцца глыбокія тэарэтычныя веды ў спалучэнні з канкрэтнымі практычнымі навыкамі, што навучанне студэнтаў сумішчаецца з развіццём іх творчых здольнасцей па ўдасканаленні хіміка-тэхналагічных працэсаў. Другога такога ўніверсітэта ў Беларусі няма. Элітнасць забяспечваецца своеасаблівым зместам гэтай ВНУ, заснаваным на непарыўнасці навуковых даследаванняў і навуцальнага працэсу. У гэтым будучае вядучай сілы грамадства — спалучэння навукі і адукацыі ў адзінае, узаемна дапаўняльнае цэлае, дзе навука — спазнае, а адукацыя перадае набытыя веды грамадству для непасрэднага выкарыстання. Вось чаму вельмі пажадана частка адпаведных навуковых устаноў АН Беларусі перадаць БДТУ, дзе б высокакваліфікаваныя даследчыкі былі адначасова і вядучымі выкладчыкамі. У выніку атрымалася б безупыннае павелічэнне

магчымасцей тых, хто пазнае ў навуцы, праз непасрэдныя кантакты са студэнтамі і аспірантамі.

Слова "нацыянальны" прыведзена невыпадкова. Бо калі пад нацыяй разумець пэўную аднасць людзей, заснаваную на асярэднянай агульнасці адпаведных этнічна-родавых рысаў, сумесных гістарычна-духоўных набыткаў і звычаяў і дадаткова звязаную адзіным дзяржаўным умовам, то можна прысціць да вышэйшых, што адукацыя наогул, а тым больш — спецыяльная, павінна грунтавацца на служэнні нацыянальнай ідэі, гэта значыць — на дактрыне жыццядзейнасці пэўнага грамадства ў пэўных абставінах. У аснове ж дактрыны любой дзяржавы закладзена перш за ўсё захаванне нацыі як самастойнай адзінкі чалавечага грамадства. Таму нічога, апроч разбуральнага абсурду, не атрымаецца, калі, напрыклад, моладзі ўсяго свету вышэйшую адукацыю даваць выключна ў ЗША, альбо — толькі ў Японіі. У адзначаным сэнсе БДТУ з'яўляецца ў сучасны момант сапраўды ўнікальнай беларускай ВНУ. Тут робіцца вельмі многае для станаўлення самастойнай беларускай адукацыі і навукі, аднесеных на фон сусветнага супольніцтва. Напрыклад, выразна

паказана, што магчымасці беларускай мовы для развіцця адукацыі і навукі ніколі не горшыя, чым іншых моў, і ў тым ліку — рускай. І самае галоўнае ў тым, што робіцца гэта і навукоўцамі, па нацыянальнасці рускімі. Так, падручнік "Асновы агульнай хіміі" створаны прафесарам Г. Новікавым (рускі) і І. Жарскім (беларус). Руская па нацыянальнасці дацэнт Г. Дудчык падрыхтавала вучэбны дапаможнік "Хімічная тэрмадынаміка". Рытуецца да выдання падручнік прафесара Н. Бабовай "Фізічная хімія тугалюўкіх неметалічных і сілікатных матэрыялаў". У гэтым годзе будуць выдадзены таксама "Гідроліз соляў" (аўтары-дацэнты С. Арэхава і Т. Мацвеева), "Дыферэнцыяльнае злучэнне адной зменнай" (аўтары-дацэнты Л. Зяровіч і А. Семянкова) і інш. Пры гэтым ужо дасканала ўстаноўлена, што беларуская мова не толькі не перашкаджае вышэйшай адукацыі, але сваёй памяркоўнасцю, сваімі аналітычнымі магчымасцямі спрыяе як навуковым даследаванням, так і самому працэсу навування.

Аляксей САЛАМОНАЎ,
прафесар

г. Мінск

Меркаванне

КРОК ЗА КРОКАМ...

З абвясчэння суверэнітэту і незалежнасці Рэспублікі Беларусь пачаўся этап практычнай рэалізацыі "Закона аб мовах у Беларускай ССР" у цэлым і, у прыватнасці, яго 24 артыкула, які вызначаў беларускую мову ў якасці мовы навучання і выхавання ў агульнаадукацыйных школах Беларусі. Адначасова з гэтым акты-візаваліся групы, якія паставіліся непрыхільна і нават варожа да гэтага абавязковага арыбута незалежнасці дзяржавы. Няха патрэбы ўзнаўляць у памяці ўсю тэхналогію дзеянняў антыбеларускіх сіл. Большую цікавасць выклікае гупка людзей, якія ніколі не "засвяціліся" на мітынгах, не сталі ў пікетах і нават не дэманстравалі сваё красамоўства з парламенцкіх трыбун, а абмяжоўваліся сваёй злучнасцю з цішыняй і афіцыйным урадавым, міністэрскіх і выдавецкіх кабінетаў. Менавіта яны, падчас нават не выходзячы са сваіх службовых пакояў, цішком вырашалі лёс беларускай мовы. Гэта яны наладзілі прадстаўляць штучна арганізаваны антыбеларускі лямант "чалавека з вуліцы" за волевыказанне народа. Самыя вялікія здабыткі ў гэтай справе належаць чыноўніцка-адукацыйным "трудзячымся" ўсіх рангаў.

Яшчэ ў 1992 годзе, калі было выгадна рапартаваць аб дынаміцы росту беларускіх школ і класаў, у Міністэрстве адукацыі Беларусі зрабілі стаўку на вядзенне дваістай гульні. З аднаго боку, нібыта стваралі канцэпцыю нацыянальнай школы, што дыктавалася атмасферай дэмакратызацыі Беларусі, а з другога, у больш вытанчанай, прыхаванай форме, узнаўлялі русіфікацыю ў сістэме школьнай адукацыі. Прыкладам можа быць гісторыя з выхадом кніжкі з лірычным назовам "Ручеек" ("Учебное пособие по русскому языку для I класса школ с белорусским языком обучения"). Па рэкамендацыі міністэрства яна была выдадзена масавым тыражом, між тым як афіцыйна руская мова ў беларускамоўных школах вывучалася толькі з 2 класа. Дарэчы будзе сказаць, што творы беларускіх пісьменнікаў у перакладзе там не прадстаўлены — гэта кніга па сутнасці для тутэйшых дзяцей. Ужо тады настаўнікаў і бацькоў б'янтэжыў той факт, што ў той час, як звыш 70% першакласнікаў вучылася ў беларускіх класах, "Ручеек" быў выдадзены вялікім тыражом (120 тыс. асобнікаў).

Пачынаючы з 1994 года, калі адбылася змена кіраўніцтва нашай краіны, "Ручеек" ператварыўся ў шырокую раку русіфікацыі, бо Міністэрства адукацыі прыдало яму статус абавязковага падручніка. Крыху больш года таму на прыёме ў міністра адукацыі сп. В. Стражава бацькі,

настаўнікі, выкладчыкі ВНУ задавалі яму пытанне аб падставах такога рашэння. Адказ быў кароткім — каб пазбегнуць дыскрымінацыі рускай мовы і навучыць дзяцей красамоўству. На контрпытанне — хіба красамоўства бывае толькі па руску і ці не больш будзе лагічным, каб у беларускія класы "Ручеек" паплыў па-беларуску — сп. Стражаў сказаў, што могуць быць самыя розныя варыянты: па жаданні бацькоў першакласнікі могуць быць вызвалены ад вывучэння рускай мовы, прымусу не будзе. Але літаральна праз паўтара месяца "Настаўніцкая газета" (2 студзеня 1995 г.) выдрукавала "Вучэбныя планы агульнаадукацыйных школ", дзе прадпісвалася ўвядзенне рускай мовы з першага класа без усякіх выключэнняў. Праўда, па патрабаванні грамадскага камітэта абароны беларускай мовы ў Нацыянальным інстытуце адукацыі адбылося абмеркаванне вышэйзгаданых планаў. Рэзультат — на выніках абмеркавання не прынялі, і як паведаміў дырэктар гэтага інстытута, рашэнне будзе прынята ў рабочым парадку.

Скончыўся "рабочы парадак" тым, што сп. Валадзько (зараз ён намеснік міністра адукацыі) выступіў у друку з расплывістым абгрунтаваннем неабходнасці выпраўлення памылкі савецкага перыяду, бо руская мова тады пачынала вывучацца ў нацыянальных школах усётакі не з I класа. А "Ручеек" у 1995 годзе перавыдалі яшчэ большым тыражом.

Наступным этапам вяртання да старой тэндэнцыі была паспешлівасць, з якой кінуліся ў міністэрстве прыстасоўваць вынікі майскага рэфэрэндуму да сістэмы адукацыі. Яшчэ не паспелі "завхозы" выканаўчай улады ўчыніць здзек над дзяржаўнымі сімваламі на ўрадавых будынках, як з міністэрства былі накіраваны прадпісанні ва ўпраўленні адукацыі, змест якіх фактычна скасоўваў статус дзяржаўнасці беларускай мовы ў нацыянальнай школе. Быў створаны прэцэдэнт у сусветнай практыцы — надзяліць бацькоў правам выбару мовы навучання. Як забяспечваўся гэты "выбар" у 1995 годзе, сведчыць мноства парушэнняў, у тым ліку і канстытуцыйных, што выявіліся ў пераводзе вучняў адміністрацыйным шляхам з беларускай мовы навучання на рускую. Нават камуністычная фракцыя ў Вярхоўным Савеце (дэпутат В. Шчукін) запатрабавала ад Міністэрства адукацыі звестак і матывацыі гэтага пераводу.

Здаецца, завяршальным этапам кабінетна-адукацыйнай русіфікацыі з'яўляецца загад міністра адукацыі ад 15 лістапада 1995 г. (N 439) "Аб правілах пераводу, арганізацыі экзаменаў і выпуску вучняў

агульнаадукацыйных школ Рэспублікі Беларусь". Сярод сухіх дзяжурных палажэнняў, якія рэгламентуюць перавод вучня з класа ў клас, вылучаюцца п.п. 27-28, што прысвечаны выпускным экзаменам у 11 (12 класах). Вызначана, што выпускнікі гэтых класаў будуць здаваць 6 экзаменаў, з якіх 4 абавязковыя, а 2 экзамены павінен выбраць сам вучань. Абавязковымі з'яўляюцца беларуская літаратура (вусна), руская мова (пісьмова), замежная мова (вусна), матэматыка (пісьмова). Беларускую мову (пісьмова) як дзяржаўную мову, мову карэннага насельніцтва, міністэрскія распрацоўшчыкі змясцілі ў адну групу з другой замежнай мовай і мовай нацыянальнай меншасці, якія могуць быць абраны вучнем у якасці неабавязковага экзамену.

Тут, бадай што, праглядаецца тактыка "крок за крокам". Да 3-х абавязковых экзаменаў прыбаўляецца з гэтага года яшчэ адзін па рускай мове (дыктоўка), пры наяўнасці абавязковага экзамену па беларускай літаратуры (вусна). Фантазія міністэрскіх чыноўнікаў не пайшла далей узнаўлення да болю знаёмага савецкага варыянта выпускных школьных экзаменаў, дзе былі экзамен па беларускай літаратуры (вусна) і рускай мове і літаратуры (сачыненне). Хіба не лепшай ілюстрацыяй вынікаў такога правіла з'яўляецца і масавы чалавек з яго "нехлямяжай" мовай, і нават парламентарыі, міністры, кіраўнікі ўсіх рангаў з няведаннем беларускай мовы. Жывым прыкладам гэтага паўстаюць і асобныя работнікі Міністэрства адукацыі РБ, якія не ў стане звязаць нават два словы па-беларуску.

Усё пралічана падрабязна і на перспектыву: сфарміраваць у вучня стэрэатып у адносінах да моўных прадметаў. Вучнёўская ўвага будзе адназначна скіравана ў бок рускай мовы, якая дырэктыва вызначана міністэрствам у якасці экзаменацыйнай пры адначасовым грэбаванні роднай

мовай (неэквівалентнай). І пагэтану, натуральна, і пры паступленні ў ВНУ абітурыент выбера (калі нават будучы прапанаваны дзве мовы) рускую, да якой ён лепей рыхтаваўся, а значыць, і ведае яе лепш.

Выступаючы на тэрміналагічнай канферэнцыі, сп. В. Стражаў паведаміў, што пры міністэрстве функцыянуе камісія па моўнай палітыцы. Але хто ўваходзіць у яе склад — засталася тайнай, невядомымі з'яўляюцца і аўтары навуковага абгрунтавання міністэрскага загаду. І толькі з тэлесюжэта, прысвечанага 70-годдзю закладчыка кафедры рускай філалогіі, прафесара БДУ П. Шубы, прыхільніка "двуязыччя", можна было здагадацца, што менавіта ён дарадца паважанага міністра.

Прыняццю любога варыянта па выпускных экзаменах павінен папярэднічаць абмен думак спецыялістаў-навукоўцаў, настаўнікаў, шырокай грамадскасці — тым больш, што гэта пытанне не толькі адукацыйнае, але і палітычнае. На сустрэчы ў міністэрскім кабінете ў снежні 1994 г. сп. Стражаў усім сваім апанентам, якія спрабавалі адстойваць адзінадзяржаўнасць беларускай мовы, без прыстанку адказаў: "Гэта палітыка".

Няўжо шановны міністр не разумее, што, падпісваючы вышэйзгаданы загад, ён сам дзейнічае як спрактыкаваны палітык, які імкнецца трасфармаваць сённяшняе "двуязыччя" ў экзаменацыйна-манопольнае аднамоўе рускай мовы? Узнікае пытанне, чаму ў міністэрстве, калі нават там кіруюцца вынікамі майскага рэфэрэндуму (а не Канстытуцыяй Рэспублікі Беларусь), вырашылі за бацькоў тых вучняў, якія выказаліся за адзінадзяржаўны статус беларускай мовы? Чаму міністэрства парушае мае бацькоўскія і канстытуцыйныя правы, змушаючы маё дзіця здаваць экзамен па рускай мове, якая не з'яўляецца роднай для нашай сям'і і не з'яўляецца адзінадзяржаўнай у Рэспубліцы Беларусь?

Пазіцыя па гэтым пытанні Міністэрства адукацыі павінна выклікаць заклапочанасць усіх, каму неабябыва будучыня Беларусі.

Мікола АНЦЫПОВІЧ

Фота С. БРУШКО

ТРАСЯНКА — САМАЯ ПАПУЛЯРНАЯ МОВА

Як вядома, яшчэ ў старажытныя часы ўзнікла мова, якая, дзякуючы іншасказанню, змагла нават ва ўмовах цензарскага гнёту садзейнічаць развіццю публіцыстыкі, крытыкі і нават мастацкай літаратуры. Паводле прозвішча свайго "заснавальнік" завецца яна Эзопавай. У далейшым унёсак у справу развіцця гэтай мовы зрабілі такія спадары і таварышы, як Лафонтэн, Крылоў, Шчадрын, Маякоўскі, Оруэл, Краліва, Мрый, Вайновіч і іншыя. Варта нагадаць, напрыклад, такое вершаванае выказанне Маякоўскага:

Мы гаворым Ленін —
папрадуем —
партыя.
Мы гаворым партыя —
папрадуем —
Ленін.

Нягледзячы на тое, што жывём мы ва ўнікальную эпоху, у развіцці Эзопавай

мовы цяпер назіраецца застой. Могуць запярэчыць, што моў не толькі хапае, а і занадта (трасянкавая, нецензурная, партыйная і шмат іншых). Але яшчэ старшыня Мао сцвярджаў: чым больш кветак, тым лепш. Жадаў, каб квітнелі сотні раслін (потым нежаданыя можна назваць пустазеллем і... вынішчыць).

На шляху да авалодання новаю мовай для некаторых сустраўца і цяжкасці. Не ўсе ж могуць чытаць паміж радкоў і правільна разумець. Патрэбны ўсенавуч.

Але практычна: ці трэба новая мова? Думаю, што яна нам спатрэбіцца. Уявіце сабе такое: да ўлады прыйшоў таварыш-башы Мандарынаў. Яму не дападобы ні культура, ні паводзіны тубыльцаў. Ён прыхільнік новага жалезабетоннага парадку. Палымяны інтэрнацыяналіст. Не ўспрымае і не трывае гумар. Абагаўляе цензуру.

Письменнікі тады не змогуць пісаць

нават у стол. Бо стол будзе праглядвацца, ён стане празрысты, а творы апынуцца ў спецадделах, у кампетэнтных таварышаў. Вось тут дапамагчы нам і зможа старажытная і заўсёды новая мова.

Аднак ці ёсць у нас кадры, здольныя зрабіць нейкі ўнёсак у развіццё гэтай мовы? Ёсць, і не так ужо і мала. Гэта байкапісцы, сатырыкі, вожыкаўцы, энцыклапедысты, гумарысты, фельетаністы, казачнікі, фантасты і прадстаўнікі іншых творчых цэхаў. Калі кожны з іх зробіць хоць бы мікракапічны ўнёсак, мова будзе квітнець.

Для развіцця мовы спецыялісты складаюць метадычныя дапаможнікі, даведнікі, слоўнікі і іншае. У першую чаргу патрэбны слоўнік. У складанні яго могуць удзельнічаць усе жадаючыя. Потым усе прапановы можна аб'яднаць.

Прапаную для слоўніка некалькі дзясяткаў радкоў. Разумею, што гэта сама-тужная праца, не хапае кампетэнтнасці, лаконікі. Але ж некалі камусьці трэба пачынаць...

Абмежаваны кантынгент — вялікае войска для захопу суседняй краіны; аграрнікі — вярхі; адпіска — тое ж, што для дзіцяці цацка; башы — правадыр; беларускасць — нацдэмаўшчына; вертыкаль — назначэнні пад выглядам выбараў; двухмоўе — ужо не мара манкуртаў і каланізатараў; журналіст — пісака; закон — дышаль; Калыма — перспектывы рэгін для тутэйшых; кампрамат — зброя; камуністычная і дэмакратычная дзяржава — фантастыка; кансерватар — барацьбіт за светлае мінулае; кранік — штурвал; манкурт — патрыёт; наменклатура — вяршкі; нахабства — сучасны траянскі конь; народны рух ("двіжэнне") — пятая калона; папулізм — магутная зброя ў наш час; патрыёт — той, хто не трывае нацыяналістаў; страх — пачуццё, якое вельмі дапамага будаваць светлае будучас; трасянка — самая папулярная мова.

В. ЖЫДЦ

г. Бабруйск

СІМВАЛЫ ВЕЧНАСЦІ

"БД": ДРУГОЕ НАРАДЖЭННЕ

Як вядома, дзякуючы Прэзідэнту Беларусі А. Лукашэнку інакш павярнуўся лёс навукова-тэарэтычнага і грамадска-палітычнага часопіса "Беларуская думка". З 1996 года заснавальнікам яго стала Адміністрацыя Прэзідэнта. Аб'ём "БД" павялічаны больш чым удвая і склаў 20 ўлікова-выдавецкіх аркушаў.

Аб накірунках гэтага выдання расказвае ў артыкуле "Другое нараджэнне "Беларускай думкі", змешчаным у першым нумары, яе галоўны рэдактар Уладзімір Вялічка. Ён таксама выказвае і спадзяванне: "Калі "тоўсты" часопіс зробіцца настольнай кнігай кіраўнікоў, вучоных, педагогаў, аспірантаў, студэнтаў — словамі, усіх неаб'якавых людзей, то не выключна, што ўжо ў 1997-ым перыядычнасць будзе не 12, а 18 разоў на год".

У першым жа нумары са зваротам "Чытачам, аўтарам і супрацоўнікам часопіса "Беларуская думка" выступае і Прэзідэнт краіны. Ён, у прыватнасці, зазначае: "Перакананы, што часопіс зойме аб'ектыўны пазіцыі ў асэнсаванні нацыянальнай гісторыі, будзе паказваць патрыятычныя і грамадзянскія памкненні народа зрабіць нашу мілую Беларусь краінай сапраўднай дэмакратыі і сацыяльнай справядлівасці".

Усебаковай падтрымкі заслугоўвае цікавасць "Беларускай думкі" да праблем духоўнага жыцця грамадства. З нумара ў нумар часопіс мае магчымасць друкаваць матэрыялы, што садзейнічаюць станаўленню маральнасці, ідэалаў добра, прыгажосці, культуры ў цэлым. Для прыкладу — змешчаны дакументальныя аповяданні І. Чыгрынава, публіцыстычны роздум У. Глушакова "Давайце любіць адзін аднаго", развагі галоўнага рэдактара кінастудыі "Беларусьфільм" М. Шалехава "Супроцьстаянне...", адзначана 75-годдзе народнага пісьменніка Беларусі І. Шамякіна.

А нумар — досыць цікавы, багаты на самыя разнастайныя матэрыялы. У ім не абдызены ўвагай пытанні літаратуры, мастацтва, культуры ў цэлым. Для прыкладу — змешчаны дакументальныя аповяданні І. Чыгрынава, публіцыстычны роздум У. Глушакова "Давайце любіць адзін аднаго", развагі галоўнага рэдактара кінастудыі "Беларусьфільм" М. Шалехава "Супроцьстаянне...", адзначана 75-годдзе народнага пісьменніка Беларусі І. Шамякіна.

"ПОЛАЦАК", N 1

"Маё шчырае віншаванне з Навагоддзем і святымі Калядамі чытачам і працаўнікам далёкага "Полацка", які нястомна нясе людзям Беларусі святое слова Праўды, так патрэбнае для Бога і для Душы. Шчасця ўсім вам і — трошачкі ўдачы!" — факсімільна гэтага віншавання народнага пісьменніка Беларусі В. Быкава ўпрыгожвае другую старонку першага за сёлетні год нумара кліўлендскага часопіса "Полацк". Змешчаны і іншыя віншаванні, у прыватнасці, верш Р. Барадуліна (таксама факсімільна).

Нумар досыць багаты на разнастайныя матэрыялы. Вось некаторыя з іх: "Змагарам Слуцкага збройнага чыну прывячаецца" М. Ганько, "У гонар беларускіх змагароў" А. Старадарожскага, "Выбары" А. Менскага, "Каб сумесна будаваць незалежнасць Бацькаўшчыны" Я. Ханенкі, "Максім Гарэцкі — аблічча і рысы характару" Р. Гарэцкага, "Эмігрантаў друкуюць на Беларусі" Л. Лыча, "Мастацкая публіцыстыка Максіма Багдановіча" С. Белай, "Успаміны аб універсітэце Стэфана Баторыя" Ч. Найдзюка, "Некаторыя штрыхі да біяграфіі Уладзіміра Караткевіча" С. Анатольевай.

Друкуюцца вершы з новай кнігі М. Сяднёва, над якой працуе паэт. А на развароце нумара — партрэт Л. Геніюш. Дарэчы, апублікавана паведамленне, што збіраюцца грошы на помнік ёй, які мяркуецца ўстанавіць у Зэльве.

ДЗЕЛЯ АДРАДЖЭННЯ І ЗГОДЫ

70 гадоў назад, 3 лютага 1926 года, у Вільні пачыў свет першы нумар штодзённіка заходнебеларускай грамадска-палітычнай і літаратурнай газеты "Беларускае слова". Выходзіла яна да 9 лютага 1928 года, чытачы атрымалі 74 нумары. У полі зроку выдання былі і пытанні нацыянальнага Адраджэння. "Беларускае слова" адстойвала ідэю тэрытарыяльнай і нацыянальна-культурнай аўтаноміі Беларусі, змагалася за нацыяналізацыю царквы, далучэнне Заходняй Беларусі да Усходняй. Газета выступала супраць камунізму, прапагандавала грамадскую згоду паміж польскім і беларускім народамі.

ПАМЯЦЬ

У творы літаратуры абавязкова ёсць тое, што знітоўвае яго ў адно цэлае. Можна сказаць — свая дамінанта. Яна выступае ў ролі вобраза або дэталі, якая паўтараецца; рэтра-спекцыі, што вяртае ў мінулае; рэтардацыі, калі ў тэкст уводзяцца псазафабульныя элементы, і інш.

У трыпціху "Бацьку", "Куліна", "Матчына хата" Рыгор Барадулін вяртаецца ў маленства, апаленае вайною. Там — шчымліва-травожныя дні, поўныя нечалавечых пакут і скупыя на звычайны радасці.

Я разумею, што гэта нялёгка і адказна — у пазычым радку ажывіць мінулае, што засталася далёка за рысай часу. Паэт мне ўяўляецца казачнікам, слову якога падуладна ўсё. Ён можа апусціць сваё чароўнае вядро ў глыбокі калодзеж, дзе заціліся думкі і пачуцці дзяцінства.

Паволі круціцца корба. Вядро мякка апускаецца на дно, халоднае і таёмнае. Плэскаецца вада, у якой — толькі прыгледзся — лапік блакіту, што над маёй галавою. Вядро пачынае падымацца на паверхню. Бясшумна і вельмі асцярожна, каб не расплюскалася жывая вада памяці.

Тры пазмы — як тры кругі вяртання ў маленства. Трапяткія, балючыя і светлыя адначасова.

Першы круг — гэта памяць пра бацьку. Як жывы ён паўстае ў радках пазмы. Паэт узнаўляе самыя дарагія яго рысы. Даюцца выразныя штрыхі, якія раскрываюць вобраз бацькі, яго працавітасць і любоў да сына.

Памяць пазта, нібы фільтр, адбірае самае запаветнае з усяго, што звязана з бацькам; яна ўзбуняе тое, што ў гады, калі той яшчэ быў жывым, здавалася нязначным, будзённым. Усё, да чаго дакранаўся родны чалавек, паэт сагравае сваёй памяццю і асвятляе радком:

**Як святая,
па вечарах
Чакаў я з работы бацьку.
Як сонца,
зямлёю пах,
Яго я здалёку бачыў.**

Мы бачым карцінку ваеннага дзяцінства. З іх відаць, як цяжка было без бацькі, як востра адчуваўся яго адсутнасць. Тым даражэй памяць.

З маці ён, хлапчук, пілуе дровы. З ёю агорвае ўсе беды. У такіх моманты ў радках

пазмы асабліва адчуваецца, што бацька далёка — і ён тут, паблізу. Ён зычыць добра, яго слова, што раптам усплыве з небыцця, як падмога на жыццёвай дарозе.

У другім крузе памяці — паэма "Куліна" — бачым маці. Яе пляшчотны і светлы вобраз адлюстраваны ў працуючых радках. Паэт пазбягае дэкларатыўнасці. Яго любоў выяўляецца ў асобных эпізодах.

...Блакада. Нельцы сціскаюць яе кальцо, нібы жалезныя пемцы на горле. Холад, голад і, здаецца, непазбежная смерць. Недзе ў лясной гушчэцы згубілася маці. Сын гукае:

— Кулі-на!..

І маці адгукваецца. Голас сына яна ўчуе, дзе б ні была, якое б гора ні лягло на яе кволяны жаночыя плечы.

Паэт робіць экскурс у глыб стагоддзяў, ён сцягае да часоў Скарыны, каб ухваліць нашых мацяроў. Ён са скрухай заўважае, што мы, цяперашнія, асветленыя асветай, усё радзей успамінаем іх, родных, што засталіся ў вёсках, чакаюць — не дачакаюцца нас...

Аўтар, апіраючыся на памяць, падымаецца да абагульненняў, як бы складае гімн Маці. Яе вобраз — і высокі, анёльскі, і прасты, зямны — выведзены з рэчаіснасці.

Ад вобразаў маці і бацькі памяць лагічна вядзе ў хату, дзе нарадзіўся паэт. Невыпадкава трэці круг мае назву "Матчына хата".

Паэт, заглядаючы ў сваё дзяцінства, бачыць галоўнае — прыгажосць душы і веліч справы чалавека, што адухоўлены мэтай — рабіць дабро. Паэт зычуць матчына жытло, ён найперш складае шчырую песню пра яе, Куліну. Зноў мы сустракаемся з ёй. Цяпер — на рыштаваных. Вайна спаліла хату. На папалішчы падымаецца новая. Праца яе, жанчыны, і сына-падлетка. Разам з імі — вянок за вянком — падымаемся і мы да вяршынь чалавечага духу, што не скараецца перад бядой і горам.

Здаецца, паэт мілуе кожны сучок у бяруннях, што пахнуць летам, кожнае дрэўца ля веснічак. Ён захапляецца матчынай хатай, нялёгкай і светлай доляй яе.

Тым не менш смутак кладзецца на пазычны радок, калі вяртаецца ў сённяшні дзень: Сялянка сціпляя — матчына хата пры самай дарозе ўдавец.

Але яна — у сэрцы, як часцінка жыцця, якую беражна трымае памяць сына.

...Вось і паднята з калодзежа вядро з гаючай вадой памяці. Я бяру кубак, каб

зачэрпнуць яе. Бярыце і вы. Піце, каб далучыцца да самага чыстага, светлага і святога — памяці пра бацькоў.

БОЛЬ

Ёй, спакойны і разважлівы Журавель, які ўцяміў злыя намеры людзей, раптам развінуў свае крылы над сцэнай. Гледачы, бы знямелі. Але птах, служаны рэхам далёкага розгаласу, што выдаваў за землятрус, падняўся ўверх. Тужлівы крык абудзіў наваколле...

Я, як і іншыя, хто быў у зале, глядзела яму ў след. Са шкадаваннем, што нечакана птах пакінуў нас, і з надзеяй на абавязковае і хуткае вяртанне.

Вось такая птушка, адначасова сапраўдная і ўсё ж створаная фантазіяй паэта, спаткалася ў першым раздзеле пазмы Сяргея Законнікава "Чорная боль". Народжаная жалівым вечарам 26 красавіка 1986 года, яна па волі аўтара стала вешчуном падзеі, што скаланула нас усіх, што пакінула незагойныя раны на маёй зямлі.

Паэма — пра трагедыю, якая рэхам сваім будзе адгукацца ў сэрцах многіх пакаленняў. Кожны радок твора пранізаў болям. Фізічным, які разбурае жывы арганізм, і тым, што сточвае духоўныя сілы, кідае часам у роспач і адчай, але і кліча быць цвёрдым, не дае зламацца.

Паэма — пра нас усіх, пра сістэму, якая прывяла да самавынішчэння людзей. Пра Жураўля, што з глухім, трывожным крыкам пралацеў над маёй зямлёй. Пра ўсё жывое, што пранізаў і пранізвае на ёй жалівы боль. Часам мне падаецца, што ён, той боль, — галоўная дзейная асоба пазмы.

Адразу заўважу, што паэт не павышае свой голас да штучнай пафаснасці. Нават калі асуджае, гневаецца, ненавідзіць. Наадварот, ён вельмі сцішана, вельмі стрымана апавядае пра тое, што вярэдзіць нашы душы. Ён не дае волі ўласным пачуццям. Ён толькі выказвае Праўду, якая крываваць і тым самым выклікае нясцерпны боль.

У паэме — шэраг вобразаў, якія нясуць у сабе задуму аўтара. У іх рэалізоўваецца яна мастацкімі сродкамі. Створаныя майстэрствам паэта, яны, гэтыя вобразы, падымаюцца да ўзроўню сімвалаў, якія ўзрушваюць сілай мастацкай праўды і абагульнення.

Паэт спрабуе шукаць карані трагедыі — мастацку даследуе розныя пласты рэчаіснасці. У першым жа раздзеле "Выбух" выяўляюцца

"І ТУЗАЕЦЦА БЕДНЫ КАРABELЬ..."

Я ведаю паэтку, якая шчыра ганарыцца тым, што ніколі не пісала так званых грамадзянскіх вершаў, — нават тады, калі іх наяўнасць была пропускам у "вялікую літаратуру". Разам з тым усіх, хто меў ахвоту або неасцярожнасць час ад часу прамаўляць "голосам трыбуна", яна гэтак жа пераканана лічыць прытворшчыкамі і прыстасаванцамі, а іх прадукцыю — не вартай звання паэзіі.

Што на гэта сказаць? І чаму мне раптам успомніліся гэтыя мо ў запале прамоўленыя словы? Штуршом стала нізка вершаў Мар'яна Дуксы ў "Полымі" (N 11 за 1995 г.) Разгледзім іх тэматычны зрэз: няўхільны рост цэн, сучасныя безгустоўныя забудовы з катэджаў, новыя парадкі ў пісьменніцкім доме творчасці... З пункту гледжання высакамернай лірыкі што рабіць у гэтай вузкай сацыяльнай прасторы сапраўднай паэзіі? Жаліцца і праклінаць? Канстатаваць факты? Клікаць у мінулае (па прыкладзе некаторых нашых празаікаў)? М. Дукса не робіць ні першага, ні другога, ні трэцяга. На грубым, будзённым, "антыпазычным" матэрыяле ён узводзіць годны, прыгожы гмах Паэзіі, дзе ёсць усё — праўда рэчаіснасці і яе мастацкае асэнсаванне, развага і жывое пачуццё, яскравыя дэталі і тая ступень аба-

гульнення, без якой паэтычны малюнак ператвараецца ў асобныя каляровыя плямы або ў імпрэсіяністычныя замалёўкі (што, дарэчы, здараецца ў такіх неблагіх пазтаў, як В. Аксак, Э. Акулін, Л. Сільнова).

Паэт адчувае час і яго перамены як дыялектычны сплаў матэрыяльнага і духоўнага. На вагах мяняецца лад жыцця і сістэма каштоўнасцей, з'явіліся свае "багатыя і бедныя", паўсюль паўсталі відавочныя прыкметы сацыяльнай няроўнасці:

**Дзвярэй і вокан храмавы авал.
Калі ўжо шчыра —
штось не песняць вока
антычнасці тутэйшай ранні шал,
усё гэта раптоўнае барока.**

(*"Эстэтыка катэджаў"*)
З ляснога замка музы адляцелі.
Іх след прастыў. Няма — куды ні глянь.
Якісь паэт — адна душа у цэле —
па ім блукае — сённяшняе здань.

(*"Дом творчасці 1995 года"*)
У вершах М. Дуксы ёсць палемічныя ноткі ў звароце да палітыкаў ("Вы тузаецца з трыбун..."), ёсць самота і прыгнечанасць — звычайны стан нашага суайчынніка ("Ад цяжкіх думак..."). Фарбы падчас згушчаюцца, і тады ледзьве не Апакаліпсісам вее ад створанай карціны

ўсеагульнага духоўнага распаду і матэрыяльнай нястачы. Ён не можа падабраць больш адпаведнага сітуацыі слова, як "бяды" (у чым, зноў жа, перабірае меру — і жыццёвую, і мастацкую). "Сярод звычайных жахаў і кашмараў", да якіх многія ўжо, скажам прама, адаптаваліся, ён адчувае сябе не лепшым чынам, але пры гэтым не азлобіўся, не стаў мізантропам:

**І самае цікавае:
з любоўю
на гэты свет
асуджаны глядзець.**

Паэт адначасова і ўдзельнік жыцця, і назіральнік. Без некаторай дыстанцыі паміж рэчаіснасцю і сабою ён не змог бы прыкмяцаць істотнае, тыповае, характэрнае для сённяшняга дня. Ён бачыць, што мяняецца не толькі свет вакол нас, — няёмальна мяняемся мы самі: "Адзін — распіўся, а другі — разбіўся, упаў пад колы, і расплюшчыў лёс..." Страчваюць, усялякую чану інтэлект і талент, дэвальвуюцца чалавечыя душы:

**Узыходзіць сонца, выплывае зорка —
душа пад імі стала ўжо глухой,
стамлёная грашоваю гаворкай,
засыпаная іншаю трухой.**

(*"Што так немусыкальныя знутры..."*)

прычыны, што прывялі да Чарнобыля. Не хопіць пальцаў на руках, каб пералічыць іх: надбаласць, безадказнасць, вэрхал у грамадстве, тое даўкае тхлю, якое паралізавала нават яго інстынкт самазахавання.

...Ужо над Чарнобылем лютуе агонь. Гараць у ім тыя, хто стаў супраць стыхіі. Але ўсе мы былі ў страшнай зоне — маўчання, дзе духата сціскае горла, не дае дыхаць. Рэжым, які і стаў віноўнікам, трымаў нас у інфармацыйнай блакадзе. Яшчэ не было зоны адчужэння, але затое была не менш жahlівая — зона маўчання. Таго маўчання, якое дзейнічала, як і нябачны цэзій.

... У мяне нагортаюцца на вочы слёзы, калі ў раздзеле "Чаравічкі" паэт паказвае палескіх дзючынак, якія прыехалі ў санаторый пад Мінскам у сваім абутку. Радзіцыйным. Але яны не хочуць мяняць яго на новыя чаравічкі, бо не разумеюць ступені небяспекі. Паэт гаворыць:

Як пачуў іх адказ,

то не здолеў

Нават вымавіць нешта спярша,

Бо нязнамым,

пранізлівым болем

Зашчымела,

зайшлася душа.

Жудасцю вее ад малюнка, дзе падаецца воўк, што спрабуе ўратавацца ад радыяцыі. Натуралізм тут незвычайны. Звера, які тоіць небяспеку для чалавека, шкада па-чалавечы: такія пакуты выпалі на яго долю:

Не звярнай слязой,

а святой, чалавечай

Плакаў той,

кім палюхаюць людзі дзяцей.

З яго, яшчэ жывога, касмылямі спаўзала поўсць.

Мы сустракаем у паэме людзей, гора якіх не можа не скалануць. Вобразы іх па-мастачку запамінальныя. Вось дзед, які ў Хойніках на базары не ў меру выпіў, раптам цверазе ад праўды пра радыяцыйны пыл. Вось бабуля, што, як разведчык, прабралася ў зону адчужэння, каб памерці на родным селішчы. Вось у маладзенькай медсястры, якая лечыць юных чарнобыльцаў, слязой закіпаюць вочы, калі дае дзеткам уколы. А вась і істоты іншага кшталту — марадзёры, якія начамі рабуюць у зоне ўсё, што пападае пад руку.

Паэт усведамляе: нешта трэба рабіць, каб зменшыць боль людзей, каб знайсці нейкае забавенне. Але дзе? Як? Ён усклікае, калі бачыць жалюбу і галашэнне людзей, што пакідаюць родныя гнёзды:

Я ведаў — тут бясцільны нават бог,

Але, наскрозь прабітаму трывогай,

На скрыжаванні хойніцкіх дарог

Хацелася мне стаць на хвілю богам...

У заключных раздзелах "Страх", "Віна", "Палыновая зорка" паэт асэнсоўвае прычыны

духоўнай немачы грамадства. Крывадушнай маной яго атручвалі партыйныя ідалы. Яго нявечыла гістарычнае бяспамяцтва. Яго штурхалі да бездані Чарнобыля адрачэннем ад спакоўнага, беларускага.

Паэт, аднак, адчувае і ўласную адказнасць. Ён прызнае, што вінаваты: не здолеў спыніць гвалт і здзек.

У яго сэрцы стрэмкай, што точыць трывогамі і сумненнямі, не дае спакою нават у сне, застаўся боль. Найперш — маральны, які пячэ не толькі адчуваннем віны, але і ачышчае і прасвятляе, падымае да разумення тых ісцін, якія вядуць да Праўды. Хай сабе суровай і горкай.

А мне ўсё-такі давалося яшчэ раз убачыць апошняга Жураўля. Магчыма, нават таго, што, ажыўлены чарамі пазычнага слова, падняўся над тэатральнай сцэнай. На Палесці, у мікрэчы Прыпяці і Сцігі, густа насыпаным радыяцыйнай. Якраз стаяў жнівень чарнобыльскага года. Горды і мудры птах, ён, Журавель, моўчкі ляцеў над заліўнымі лугамі, дзе задумна-зажурана драмалі стагі яшчэ свежага сена. Ён, здавалася, ледзь варушыў крыламі — браўся супраць лёгкага павеву ветру у той бок, дзе даспявала чырванню зара. У яе водсветах ён падаўся зусім чорным. А можа, ён на самой яве быў такім? Я прыгледзелася і — гэта сапраўды было так — заўважыла ў воку, тугім і пукатым, быццам гарошыну, ружова-цёплую слязу.

Я з болем у сэрцы праводзіла Жураўля, пакуль ён не апусціўся на далёкім поплаве, за духмянымі стагамі, дзе пачынаў ужо тлець вугалем па краях неба захад сонца.

Кажуць, у наступныя гады чорнага Жураўля ў надпрыпяцкіх лугах ужо не бачылі.

КОЛЕР

Калі я слухаю сумныя званы Хатыні, мяне працінае думка: вась зараз — нават калі над галавой сонца і блакіт неба — зверху абрынецца снежная лавіна. Чырвоная. Чорная. Старалася гнаць гэту думку: падобных колераў снегу не бывае. І наогул, на дварэ буе лета.

Але разум не ўстане саўладаць з уяўленнем. І я... бачу снег. Чырвоны. Чорны. Такі, як у паэме Генадзя Бураўкіна "Хатынскі снег".

Колер сапраўды нерэальны. І... рэальны. Як тое, што здарылася 22 сакавіка 1943 года ў Хатыні.

Снег у паэме — не для таго, каб аздобіць сюжэтную лінію. У ім, як у люстэрку, выяўляецца аўтарская задума: раскрыць нявінанасць ахвяр і нечалавечы твар фашызму. Тут адно ад другога неаддзельнае.

Спачатку ў паэме гэта звычайна белы снег, што крактануў пад нагамі сялян, якія першымі пабудзілі сакавіцкі ранак. Яго будзённасць і характава перадаецца ў дэталю: стукнула ля студні аб лядок вядро, грывнула ля прыпечка бярэзныя бярозавыя дроў, у хляве нясмела

пракукарэжаў прастуджаны певень...

Звычайныя ў вёсцы будні. Як і снег, белы і чысты. Колеру жыцця.

А тым часам чорнымі коламі машыны трушчаць ідылію сакавіцкай раніцы. Фашысты акружаюць вёску. Усіх — старых і малых — гоняць у пуно. Але яшчэ ёсць надзея. Яе дае ўсё яшчэ белы снег. Паэт толькі заўважае, што напружанне ўзмацняецца, нарастае:

Пад промнямі першых вясновыя
кроплі ўпалі са стрэх...

Застагнаў,

загаласіў пад нагамі

Белы снег.

Тры часткі ў паэме, і ў кожнай — свой колер снегу. Як і тых падзей, што разгортаюцца ў творы.

У другой частцы — трагедыя людзей, якія жывымі гараць у агні. Жах. Енк. Палымя. Чырвоны колер снегу. Як кроў хатынцаў, што сталі ахвярамі без віны.

Паэт перадае страшныя пакуты людзей, асуджаных фашыстамі на згубу. Апошняя прыкметай жыцця быў дзіцячы енк, які гучаў з агню. Ён як бы стаў ніткай, што яшчэ звязвала быццё з нябытам.

Потым над вёскай нависла мёртвая цішыня: Пустымі вачамі фашысты глядзелі, як ляжаў, не таючы, чырвоны снег.

У трэцяй частцы мы бачым папаялішча на месцы, дзе была Хатынь. Датлявалі галавешкі. Глядзелі ў пустое неба абгарэлыя коміны. Раты чорныя крычалі нема.

Паэт нібы ў сне, калі апісвае жahlівае відовішча:

Падаў з чорнага неба

Чорны снег Хатыні.

Тут колер снегу — рыса, за якой няма жыцця. Колер смерці.

У заключэнне паэт, сцвярджаючы права на жыццё ўсяго, што нарадзілася, вяртае нас у сённяшні дзень. Ён светлы і радасны. Са стрэх зрываюцца каляжы. Неба разгойдвае дзіцячы смех. Але паэт напамінае:

А ў памяці

вечна

стыне

Белы снег,

Чырвоны снег,

Чорны снег

Нашай святыні —

Хатыні.

Як бачым, тры колеры злучылі між сабой непарыўныя кругі зямнога жыцця.

Толькі мне хочацца, каб паэт дадаў яшчэ адзін колер — блакітны. Як неба вясной, як вочы малаго на руках шчаслівай маці. Як сімвал вечнасці зямнога жыцця.

Наталля КУЗЬМІЧ

Адгалоскі

ПАЧАТАК ДОБРЫ... ЯКІМ ЖА БУДЗЕ ПРАЦЯГ?

У студзені Беларускае тэлебачанне ў праграме "Панарама" шырока паказала ўшанаванне беларускага мовазнаўца П. Шубы, якому споўнілася 70 гадоў. Юбіляра віншаваў сам міністр адукацыі і навукі Беларусі В. Стражаў і яго атачэнне. Гэтым падкрэслена стаўленне дзяржавы ў асобе міністра да праблем навукі і адукацыі. Спадзяёмся, што такія адносіны будуць і да іншых юбіляраў, а не толькі да аўтара ідэі і кніжкі "Ручеек" для беларускіх дзетак у першых класах беларускамоўных школ ("правільна навука беларускіх дзяцей разгаварываць на руском мове"). Невядома толькі, як і хто будзе вучыць беларускіх дзетак гаварыць на роднай, богам дадзенай мове?

У календары 1996 г. "Родны край" побач з прафесарам П. Шубам стаіць такі пералік юбіляраў, якіх грамадства Беларусі будзе ўшаноўваць: А. Лойка, крытык і літаратуразнаўца, паэт; А. Разумовіч, біяхімік і герантолаг; Л. Шагун, А. Міхневіч, Ю. Мацкевіч — мовазнаўцы; У. Юрэвіч, М. Лазарук, Г. Шупенька — крытык і літаратуразнаўца; Ф. Фёдаруў — фізік; У. Раманаў — вучоны-лесгаспадарнік; В. Якушка — географ і азэрнаўца; Г. Кісялёў — гісторык і літаратуразнаўца; В. Супрун — гісторык, краязнаўца і археолаг; Я. Бабосаў — філосаф; У. Няфёд — тэатразнаўца, пісьменнік; Л. Барак — беларускі і рускі фалькларыст, літаратуразнаўца; У. Гарбачоў — вучоны-медык; Л. Гурскі — вучоны-метафізік.

Мікола САВІЦКІ,

старшыня Мінскай гарадской рады

Таварыства беларускай мовы

імя Ф. Скарыны, прафесар

Як, з дапамогай якіх сакрэтаў здолеў захаваць душу і зайздросную творчую форму сам паэт — мы не можам ні ведаць, ні нават здагадацца. Якую ролю тут сыграла аддаленасць ад літаратурнага цэнтру — таксама "тайна вялікая ёсць". Адно несумненна: усе публікацыі апошніх гадоў дэманструюць прыкметны творчы рост. Палымянская нізка тут не выключэнне.

На двух вершах з яе варта было б спыніцца асобна. Гэта "Выбоіны" і "Карабель вар'ятаў" — дзве разгорнутыя метафары беларускага шляху: першы — у рэтраспекцыі, другі — яго сённяшні стан.

У рэшце рэшт — ну што гэта за шлях?! Клянучь яго кушчы і хлеббарбы.

Для жабракоў ён і сляпых бадзят...

Калі не пыл, дык лужы і калдобы.

Зварніце ўвагу на змястоўную напоўненасць верша, на дакладнасць кожнага вобраза і слова. Вобраз гасцінца, выбітага чужымі ездакамі, без усялякай нацяжкі і штучнасці выліваецца ў наступную выснову:

Ды вась бяда — ў заезджанай душы

ёсць горнае за гэта бездарожжа.

Мне асабліва блізкія гэтыя радкі сугучнасцю з маімі ўласнымі думкамі: няйначай, усе праблемы "базіса" з яго эканамічным застоём маюць пад сабой метафізічную глебу — няразвітасць, несфармаванасць, нявыспеласць душы. Народы, як і асобныя чалавекі, таксама бываюць інфантальнымі...

"Карабель вар'ятаў" — гэта ўжо іншая метафара: больш экспрэсіўная, больш "абыграная", але і больш прасталінейная. Ёй адпавядае зрокавы вобраз раз'юшанай марской стыхіі, якая кідае наш карабель, як шчэпку, то ўгару, то ў гібельную прорву. "Звісае мокры сцяг

няўдач", ледзьве трываюць мачта і "стамланы корпус". На палубе звычайная ў такіх выпадках мітусня, а да руля ірвуцца цераз галовы "авантурысты, месці, бічы".

І тузаецца бедны карабель —

хіснуецца ўлева, крутанецца ўправа.

Маркотным дном ужо запахла справа,

хіба што бура выкіне на мель.

Роздум пра нас сённяшніх, пра Слова, пра ісціну, пра адказнасць улады перад памяццю продкаў, — роздум не адцягнены, а напоўнены па-мастачку ёмімі вобразамі і дэталю — усё гэта мы знаходзім у адной вершаванай нізцы аднаго паэта.

Гэткім жа сацыяльным тэмпераментам і ўважанасцю радка запамніліся мне палымянскія вершы мінулага года Генадзя Бураўкіна і Васіля Зуёнка, газетныя публікацыі Уладзіміра Паўлава. Няўжо ж і такую паззію ў кагосьці павернецца язык назваць сучаснай кан'юнктурай, самалюбнай прагай прадэманстраваць грамадзянскасць і патрыятызм?..

Паэты-інтраверты скіраваны выключна на адлюстраванне свайго ўнутранага свету. Паэты-экстраверты жывуць бедамі і болямі свету наваколнага. А найлепшы варыянт — калі ўнутраны імпульс супадае з патрэбамі часу, з агульнай грамадскай лініяй прагрэсу. Бо ёсць і такі пункт гледжання: падыход, пры якім усё перажывае паэтам як асобай лічыцца істотным і значным, даўно сабе жыву. Так гэта ці не — меркаваць цяжка, але, здаецца, вышэй працытаваныя вершы Мар'яна Дуксы — довад на карысць гэтай думкі.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Віншваем!

Віктару КУДЛАЧОВУ — 60

Віктар Кудлачоў — чалавек нялёгкага лёсу. Нарадзіўся ў вёсцы Сласціны Горацкага раёна, гадаваўся ў сялянскай сям'і. У 1944 годзе пайшоў у першы клас, але праз год здарылася няшчасце — падарваўся на міне, страціў зрок. З 1947 года вучыўся ў спецшколе для сляпых дзяцей у Гродне, адначасова займаўся па класе баяна ў дзіцячай музычнай школе. У 1958 годзе скончыў Гродзенскае музычна-педагагічнае вучылішча, пачаў працаваць настаўнікам спеваў і фізікі ў Гродзенскай школе-інтэрнаце для сляпых і з аслабленым зрокам дзяцей.

З першымі вершамі выступіў у 1972 годзе ў газеце "Гродзенская правда". У 1981 годзе выдаў першы зборнік для дзяцей "Я расту".

Піша па-руску, але напярэдадні свайго 60-годдзя даслаў у нашу рэдакцыю вершы, напісаныя па-беларуску. "Калі ёсць у гэтых творах тое, што дае права друкавацца, то зробіце мне радасць", — прызнаецца Віктар Сямёнавіч.

Віншваем сп. Кудлачова з юбілеем, жадаем доўгіх год жыцця, новых творчых поспехаў і друкуем асобныя з гэтых вершаў.

Віктар КУДЛАЧОЎ

МОВА

Лаўлю я цудоўныя,

Гучныя словы.

Як музыку слухаю

Родную мову.

На ёй размаўлялі

І бацька і маці,

Заўсёды ў панане

Была яна ў хаце.

І я не цураўся

Яе аніколі,

На ёй гаманіў я

І дома, і ў школе.

І зараз са мной яна

Разам ідзе,

Бо мовы, як наша,

Няма больш нідзе.

НОВЫ ГОД

Новы год —

З надзеяй сустракаю,

Ад яго я

Аднаго чакаю:

Каб ён ціхі быў,

Ды з чыстым небам,

Ды, як кажуць,

З скваркай, з працай,

З хлебам.

УШАНАВАННЕ
МАЙСТРА

Першы сёлетні літаратурны чацвер, што прайшоў у Коласавым доме, быў асаблівым. Прывітаваў ён народнаму пісьменніку Беларусі, акадэміку Івану Шамякіну, які на даўна адзначыў сваё 75-годдзе.

Юбіляра гарача віталі дырэктар Коласавага музея Зінаіда Камароўская, даследчыкі ягонай творчасці акадэмік Віктар Каваленка і дацэнт Мазырскага педінстытута Галіна Дашкевіч. Яна падарыла Івану Пятровічу карціну, на якой гожа глядзіцца яе горад, працятала верш-прывітанне.

Да слёз расчулілі юбіляра самадзейныя артысты з радзімы Якуба Коласа, праспяваючы напісаную спецыяльна да свята песню і паднёсшы Івану Пятровічу вялікі каравай.

Прачулае слова пра юбіляра сказалі пісьменнікі Уладзімір Паўлаў, Аляксей Рыбак, Мікола Татур, Аляксей Савіцкі. Верш, прывітанне Майстру, працятаў Пятро Прыходзька. Хораша, натхнёна кампазіцыю нітавала ўрмукам з твораў пісьменніка любімая ў народзе артыстка Марыя Захарэвіч.

Юбіляра павіншавалі сын Якуба Коласа Міхась Канстанцінавіч і вучаніца 98-й сярэдняй школы г. Мінска Ала Сапун.

Сцяпан ІВАНЧЫК
Фота У. ГУЗЮСКАГА

АД ШЧЫРАГА
СЭРЦА

"Табе" — так проста і разам з тым сімвалічна назвала свой першы паэтычны зборнік, якому наканавана было стаць і першай кніжкай "Бібліятэкі часопіса "Малёц" у сёлетнім годзе, Вольга Русілка.

"Табе" — гэта жаданне на давер адказаць даверам. "Табе" — імкненне да шчырасці і ўзаемаразумення. "Табе" — сільнасць да лірыкі пачуццёвай, якая абавязкова выклікае ў таго, хто далучаецца да яе, жаданне жыць у свеце, у якім шмат характава, непаўторнасці, адным словам там, дзе пануе паэзія.

Невыпадкова ў адным з вершаў паэтэса прызнаецца: "Так патрэбна ласкавае слова". Ласкавае і ў прамым сэнсе, і ў пераносным. Тое слова, якое абудзіць душу, ускалыхне яе...

Нарадзілася В. Русілка ў вёсцы Бершты Шчучынскага раёна ў сям'і, дзе любілі літаратуру (маці яе таксама пісала вершы). Пасля заканчэння філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта настаўнічала ў Віцебску, потым вучылася ў аспірантуры пры Інстытуце літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук Беларусі. Цяпер кандыдат філалагічных навук В. Русілка загадае кафедрай беларускай літаратуры Віцебскага ўніверсітэта. З вершамі, а таксама з рэцэнзіямі, літаратурна-крытычнымі артыкуламі выступае ў рэспубліканскай перыядыцы. І вось першая паэтычная кніга...

Проза

Арсену ЛІСУ
прывітаю

Чалавек нараджасца, каб запаліць у Сусвеце зорку ці пакінуць на зямлі след.

Леапольд Іванавіч Родзевіч (Лёля) нарадзіўся 12 чэрвеня 1895 года на хутары ў Кур'янаўшчыне, тады Вілейскага павета Віленскай губерні. Ад маёй вёскі Задроздзе, а калі лічыць ад маёй канцавой хаты — можа, за паўвярсты праз балота.

Хата наша з добрага часанага сасновага бярвення з трысцем і вяртуні, крытая саломой (згарэла ў сорок чацвёртым годзе летам, спалілі немцы ў апошнюю блакаду), стаяла ў канцы вёскі па дарозе з Сушкава ў Леснікі. Калі ісці ў Леснікі, у Ваўкаўні ля лесу, дзе хавалі на зіму ў ямы бульбу, трэба было ў вілах узяць правей. Левы ж тор выводзіў лясам у Агульніцу, далей у Бярэзавец і праз Каралінскую пасеку вёў да ракі Віліі, за якой была Польшча.

Ядвіня, а не Ядвіга) і Марыляй (у нас толькі Марыля, а не Марыя, як цяпер пішуць)...

А, можа, і сыходзіў з дому адзін — ведаем, што ён быў скрытны і любіў адзіноту.

Кур'янаўшчына складалася як бы з двух хутароў-забудоў і двух садоў — недалёкіх адзін ад аднаго, можа, сажняў за стодзвеце.

Калі тут першыя пасяліліся гаспадары, адзін ці адразу двое — невядома. І хто быў той першы Кур'ян ці Кур'яновіч, што асеў у гэтым баку, даўшы назву Кур'янаўшчыне, ніхто не ведае. За маёй памяццю, дакладней, за памяццю маці — тут, у Кур'янаўшчыне, жылі два гаспадары.

Першы ад нас, ад Задроздзя, Родзевіч, другі, ад Хадакоў — Таразевіч.

Сады — вярной тое, што ад іх асталося, — і цяпер яшчэ завуцца: Родзевічаў і Таразевічаў.

Калі праз кладкі міналі балота з нізкарос-

пад акном...

І цяпер там ляжаць вялізныя каменні ад фундаменту, за якія восьмі чапляюцца калёсы, і расце састарэлая, але вечна жывая ірга каласістая. У нашым баку яе завуць — заграічныя ягады. Высокая, метраў пяці, кусты, як вішаннік, лісце цёмна-зялёнае, увосень чырвона-аранжавае, расла яна пад акном у Родзевіча, адтуль, дзе сонца, ад Хадакоў. З пахнучым белым цветам — цвіце ў маі, гронкамі, з чорна-чырвонымі спелымі ягадамі — спеюць яны ўжо ў ліпені, — буйней рабіны, з прэсна-салодкім смакам. Заграічныя ягады паявіліся ў нашым баку ў адных Родзевічаў у Кур'янаўшчыне.

І цяпер яны там.

Сады — і першы Родзевічаў і другі Таразевічаў — вымерлі зімой у саракавым годзе — у Фінскую вайну. Не выстаялі ў саракаградусны мароз ні яблыні, ні грушы, ні слівы, ні вішні. Не адшлі і пасля, нават атожылле не пусцілі. Счарнелі, ссох-

Іван ПТАШНІКАЎ

ІРГА
КАЛАСІСТАЯ

ЭСКІЗ

Гэта — на паўночны бок Кур'янаўшчыны.

Калі скіраваць на поўдзень, мінаючы справа грэблю і вёску Сушкава, падацца праз аселіцу ў канцы гарада і перайсці ў брод нашу рэчку Дроздку (адсюль і Задроздзе), якая да нашай вёскі называлася Жоглаўкай, а далей, павіляўшы па балотах і па лесе, ужо Дроздкай упала ў Вілію, і падняцца высокім берагам на Выганчык, ладны кавалак логу між крыніц, — выходзіш на Крайскі бок. Крайскі бок — і тады, калі нарадзіўся Родзевіч, і пазней, аж да нашых 60-х гадоў, — пракаветнае балота са старымі вольхамі, елкамі — гэта далей, пад Рэпішча-пушчу, — а тут, за Выганчыкам, травяністая твань з нізенькімі бярозкамі, нідай лазой, гадзюкамі і вужамі, усё ў купі, парослым ліставатым вобаратнікам, журавіннікам, чаротам, асакой, рабінкай і мохам.

Ступіш пасля Выганчыка нагой, адразу правальваешся ў балота аж па калена, калышучы і выцягваючы наверх руды торф з бурбалкамі і праціўным рэзкім сырм пахам, ад якога круцілася ў галаве і блажыла. Па балоце было не прайсці, і на ім ляжалі кладкі. Па два ці тры альховыя бярвенцы, слізкія пад нагамі, як бог ведае што, не ступіць, каб не зляццёў у твань, гарбаціліся праз увесь Крайскі бок да самай Кур'янаўшчыны, — якраз да першага Саду, дзе некалі і стаяла хата Леапольда Родзевіча.

Кур'янаўшчына — гектараў пяць воранай зямлі — была акружана вясковымі палямі і сенажацімі — лагамі і лажкамі — з усіх бакоў. З паўночнага захаду падыходзіла вёска Задроздзе са сваім Выганчыкам, на паўднёвы захад, калі пакінуць справа могілкі — Сушкава з Дваром і Малінаўкай, на паўднёвы ўсход — Хадакі, адкуль была родам маці Лёлі — Леапольда Гелена Яноўскага, як пішуць (Відаць, Гілена, бо Гелен у нас не было ні тады, ні цяпер. Толькі Гілена).

Далей гэтых вёсак на поўдні быў Крайск, дзе і канцаў пачатковую школу Лёля. Мястэчка тады вялікае, на нейкую частку яўрэйскае, з карчмой, крамамі, кузняй, майстэрнямі, смалакуркай, царквой... Яно стаяла якраз на тракце Барысаў—Зембін—Плешчаніцы—Вілейка—Даўгынава (у нас — толькі Даўгынава, а не Даўгынава)... Ва ўсіх гэтых мястэчках асядалі тады яўрэі — балаголы і рамеснікі. З Крайска добра быў відаць касцёл у Альковічах, — ягоны высокі шпіль у пагодныя дні можна было бачыць і з Кур'янаўшчыны — доўгай і тонкай, як дзіда, чорнай іголкай у небе.

Блізка Кур'янаўшчыны былі яшчэ вёскі Рагозіна, Грыневічы, Дзераўно, Краснаволле, Мязжанка, Стрый, Будзевічы, Баброва, — гэта па другі бок ракі Дроздкі. Па гэты бок — паўночны — Леснікі, Пагост, Жызнава, Даўгынава, Буслава...

Гэта тая вёска, якая ўпершыню пачуў і праз якую ўжо напэўна выходзіў з хутара ў "вялікі свет" малоды Лёля з братам Чэсем, сёстрамі Янінай, Ядвіняй (у нас толькі

лым бярэзнікам, альшэўнікам і нідай лазой, выходзілі на лажок з высокай летам муроўняй травой, з сажалкай, абсаджанай старымі ўжо вербамі. Вербы зрасліся ўверсе, і адной кронай хавалі ад сонца застаялую, парослую альдравандай і логухам вяду. Сажалка некалі, відаць, была запруджана для рыбы; пасля ў ёй пад восень мачылі канаплі на пеньку.

Кур'янаўскія сады я добра помню недзе з 1937-га года, калі праз балота мы, хлапчукамі, дасягалі летам да іх. Ішлі збіраць падалкі — яблыкі і грушы, што ляжалі на зямлі. Атрацаць іх, залезшы на дрэва, нам у Родзевічавым садзе не даваў ужо новы тут гаспадар — стары Антось Ляшковіч. Мы збіралі дулі на зямлі — сочныя, жоўтыя, доўгія. Імі была ўсыпана ўся трава. Не ступіць... І стары Антось Ляшковіч дазваляў нам збіраць іх — хоць усё.

Калі і як памянліся тут гаспадары — невядома. І ніхто ўжо са старых жыхароў дакладна не помніць. Кожны гаворыць сваё і рознае.

У Родзевічавай хаце ўжо ў тая гады — за маёй памяццю — жыў Антось Ляшковіч. У Таразевічавай — Андрэй Бохан. Адны кажуць, што гэта былі ранейшыя Родзевічавы арандатары Кур'янаўшчыны. Другія — што ўвесь абшар з пабудовамі быў імі куплены. Трэція — што Ляшковіча і Бохана як безземельных і бедных пасялілі тут пасля рэвалюцыі. Людзей тых, хто быў сведка ўсяго гэтага, ужо амаль няма. Ды і трэба мець пад старасць добрую памяць, каб усё гэта помніць...

Можа, і ляжыць дзе ў архіве купчая ці іншая якая "грамата" на Кур'янаўшчыну, але мне нічога такога не трапілася.

Ехаць у Кур'янаўшчыну з нашага Задроздзя трэба было пракаветнай грэбляй, вузкай дарогай амаль з вярсту, загачанай на балоце альшэўнікам, бярэзнікам, карчамі і каменнем. Паабпал грэблі гнілі канавы са стаячай цвілой вадою, усягды засыпаная лісцем. Калі ў канаву правальвалася карова — не кожную ратавалі.

Канавы дума ручаямі — адзін на Выганчыку, другі на Зурэччы, — сцякалі ўжо ля моста ў Дроздку. Ля вёскі праз Дроздку ляжаў мост — два доўгія сасновыя бярны ўпоперак ракі — а па іх удоўж дробны сасновы кругляк. Калёсы на мосце трасло, і ў вярчэнні ішчыні іхні ляскат быў чуваць аж у Кур'янаўшчыне...

І ў другім канцы грэблі пад Сушкавам быў мост, але меншы: там з Кур'янаўшчыны цякла невялічкая рачулка, з каменнем на дне, курмялямі, жабамі і гадзюкамі — пераплывалі, высунуўшы з вады галаву, з аднаго боку ракі на другі.

За маленькім мастком перад Сушкавам дарога па калдобінах паварочвала налева, на лажок, парослы дзяцельніцай, мятліцай — гэта дзе вясэй, а ніжэй да балота — асакой, рабінкай, аерам, хвашчом, высокім, аж у пояс. Удоўж рачулки дарога выводзіла на пагорак да старой рабіны і праз першы і другі сады вяла на Хадакі. Яна праходзіла самай Родзевічавай хаты,

лі... Трашчалі на ветры адмерлым суччам, крышчалі і падалі на зямлю. Людзі плакалі, гледзячы на іх...

Цэлымі засталіся толькі заграічныя ягады, грушы-дзічкі, рабіны і ліпы.

Ліпы раслі ля аднаго і другога котлішча, акружаныя і Родзевічаў і Таразевічаў сады вялікімі квадратамі з алеймі, як і па ўсёй тады Беларусі ля вялікіх і маленькіх маёнткаў. І прыгажосць, і мёд, і зацішак ад ветру, і летні, такі патрэбны расяністы цень у самую гарачыню, калі і зямля нагрэта, як неба, калі сохне на Кур'янаўшчыне ячмень і на лажках ля балота гарыць торф.

І ў адным і ў другім садзе стаялі тады вялікія, з трысцем, хаты, і яшчэ большыя пуні. Ля іх — хлявы і свіронкі. І ля адной, Родзевічавай, і ля другой, Таразевічавай сяліб у канцы лажкоў, пад балота, былі сажалкі — да сучаснай меліярацыі іх яшчэ можна было пазнаць: невысокія апалья беражніцы, парослыя дзяцельніцай, лопухам і палыном.

Сама Кур'янаўшчына — вораная зямля — пачыналася ад Крайскага боку — балота і, пакідаючы справа Сушкава, цягнулася аж пад Хадакі, пад Асавак. Асавак быў ужо, лічы, логам, парослым сіўцом, пад'ядлоўцам, бярэзнікам і лазой...

Зямля добрай была толькі каля саміх хат, далей, пачынаючы ад Крыжа — Кур'янаўшчыну-поле перасякалі дзве дарогі, і на крыжаватцы пад трыма елкамі стаяў сасновы крыж — зямля была блага, супясчаная, камяністая, парослая пырнікам, рудзікам і каткамі. Пад Хадакі выворваўся жоўты пясок. Таразевічаў сад сціскалі чарнабыльнік і падыны. І лаза... Драбналістая, на выгляд прывялая, сухая, яна ўчэпіста трымалася за неўрадлівую Кур'янаўскую зямлю. Расла ля гарадоў, ля дарог, ля сцежак, ля валуноў і на вялікіх крушнях камення, на якіх грэліся летам вёрткія шэранькія яшчаркі.

Ці не сядзеў дзе на валуне ля крушні каменны побач з бацяном малы Лёля, збегшы з дому?..

Быў скрытны, паўторымся, задумлівы, адзінокі і шукаў яшчэ большую адзіноту і на так ужо адзінокім Кур'янаўскім хутары...

Вясна ў Кур'янаўшчыне пачыналася з вялікага сонца. Раніцай яно, чырвонае і блізкае, — адступілася ўжо на ўсход па замгленым небе ад Хадакоў, над якімі вісела ўсю зіму, адбеглася аж на Рэпішча-пушчу і пачынала там іграць праз калючыя далёкія яловыя дзіды...

Снег, за апошнія дні добра пад'едзены сонцам, ападаў, на полі пад Асаўком паяўляліся першыя ладныя чорныя праталіны; з начы яшчэ снег сцінаўся марозам, шэрань — каня ўтрымае. На сажалках з-пад лёду паяўлялася днём вада, хаваючы зімні снег і скоўваючы яго пасля чыстым-чыстым лёдам, — і дрэвы ў інеі, і сонца, выплыўшы з-за лесу, відаць у ім, як у люстэрку.

За тыдзень падтае і снег на полі і лёд у

сажалках, але нанач усё яшчэ цісне мароз. Аднойчы вечарам сонца над Сушкавама хавасца ў доўгія сінія палосы. Дым з коміна сцелася ў садзе па зямлі...

Значы ўзімаецца бура, нарывае дождж, і снег увачавідкі знікае і з поля, і з балота. Зямля пад сонцам чарсцее, і загарасца на балоце падпазеная некім высахлая за зіму трава.

Недзе тады, усягды такім часам, прылятаюць на задраздзянскія тры сасны, што ў канцы вёскі, бацяны. Доўга кружаць угары над Кур'янаўшчынай — аж цэлы дзень, тады, намарыўшыся, апускаюцца надвечар на гняздо — надоўга, на ўсё лета...

На дрэвы ў сад прылятаюць шпакі — ад іхняга ранішняга спеву аж кружыцца галава, на балоце кігаюць кігаўкі, галышчы на ўвесь свет.

На сухім месцы ля Таразэвічавага саду лезуць з зямлі пралескі і сон — раней за траву.

Пасля першых, раней нават за вішні, іавіталі ў садзе пад акном заганічныя ягады — ірга каласістая. Нібы чакаючы яе, адразу пакрываліся густой малочнай беллю яблыні, грушы, слівы. На лажку ля сажалак, як бы ўсё роўна сюды перакінуўся з саду цвет, укрывалася белым чарэмха. Пачынаючы ад сажалак, яна расла ля рачулікі па берагах да самай грэблі, і цяпер густы белы вір, віляючы разам з ракой, плыву з Кур'янаўшчыны да мастка і далей пад Сушкава і на Зурэчча...

Зелянеда ўсё наўкола раптоўна, у адзін, здавалася, дзень, і ў сад разам са шпакімі прылятаў салавей...

Адчыйныя вочны і слухай вясну, не сыходзячы з месца...

Зарыкалі пад Асаўком выгнаўшы ў поле каровы; па мастку залескаталі калёсы, засвіталі, як салаўі, пугі ля вушэй у коней.

Зямля прасіла плуга, і чалавек адгукнуўся, як мог...

Лета ў Кур'янаўшчыне пачынала зацвітаць ліповым цветам. Ліпы ў алях, зімой сухія, чэрствыя і разгатыя, цяпер высіліся стагамі зялёнага сена; кроны сплеліся, і не відаць праз лісце сонца; толькі пчолы, як усё роўна сетачкамі, абсели іх і цяжка калышуча на жаўтаватых суквеццях, — напіліся так, што дай бог не зваліцца на зямлю... А тыя, што падаюць, паўзучы тады па траве і па белых галоўках дзяцельніцы ў вулі, што хаткамі ў радок стаяць пасярод не зачэпленых яшчэ касой саду.

Сад набрыняў пахам дзяцельніцы, укрупу, кміну, агурочніку і — ліпавага цвету. Аж, здаецца, зрывае нос...

Ціхім сонечным днём пах ліпы з садоў плыву аж у Асавок і за горку ў Сушкава. Пасля ліп у Кур'янаўшчыне на полі цвіла грэчка. Широка, ад Крыжа аж да Асаўка, зямлю ўсё роўна як засыпала снегам — нібыта ён выпаў, як выпадае ранняя вясной у зазімак.

І над грэчкай звінелі пчолы. І тады здавалася, што і сады, і гароды, і лог, і Асавок, — уся Кур'янаўшчына і ўся зямля звінелі адным густым пчаліным званам...

Недзе ў гэтым летнім міжвешці ў Кур'янаўшчыне пачыналі касіць лагі. У балота — у асаку і хвошч — адразу не лезлі, пакідалі на востры, рэзалі мурога дзяцельніцу, мятліцу і сівец.

Сена, адвінеўшы косамі, разбівалі раніцай пасля сябе мужчыны, пераходзілі ў Асавок на сівец, і пасля паяўляліся жанчыны з граблямі. Белья і чырвоныя хусткі, нажукі; галасы, смех, вэрхал...

Мурога на добрым сонцы сохне скоро, але яго не паложыш адразу ў пуню, што за садам, — мяккаваты; не пакінеш і нязграблены, бо можа трапіць пад дождж.

З паўдня грукала над Хадакамі, парыла, і на лажках пачалі расці коні — заўтра растрасецца і дасушыцца...

Ляжыш у капе, паклаўшы галаву на далоні, і глядзіш угару — на растапыраны блакітны васілек неба...

Паднізам шапаніць, злягаючыся, мятліца, коле ў шыю. На твар падаюць прывялыя галоўкі дзяцельніцы і скачуць конікі — капа свежая, мяккая, хутка асыдае пад табой...

Сонца звярнула з паўдня і гарачае, хавасца ў цёмныя тулягі, што плывуць з Сушкава, з захалу, нізка, над самым садам...

Угары над імі ў сіняй праталіне між белымі воблакамі — бацяны. Адзінокі, ціхі, спакойны, ледзь кратаецца... Губляецца з воч, тады зноў ловіш яго ніжэй, на белым воблаку — кружыць і кружыць, беручы з ветрам на ўсход. Падлятае да Хадакоў, адтуль зноўку кіруе на Асавок, на Сушкава і губляецца на цёмным тулягу, які пачынаюць паласаваць сваімі белымі грудзьмі ластаўкі, як маланкі...

Робіцца ціха; капа мяккая, як падушка ў ложку, і густа пахне ліповым цветам з саду...

Зноў паяўляецца угары бусел, апускаецца з белым воблакам на лог і накрывае млявым распараным перапялестым крылом вочы...

Усё змаўкае, толькі пахне ліпавы цвет і палыны...

Пасля пачынае пахнуць багуном, гарачым, распараным, і смалістай хвойяй... Гэта

ўжо ў Ліпніках, у лесе за Задроздем, пад самай Віліёй, дзе ўся зямля пад высокімі соснамі ўсыпана чарніцамі. Трэба згінацца і згінацца, скубучы буйныя чорныя ягады ў конаўку... У лесе няма чым дыхаць ад сухой гарачыні, пачынае кружыцца галава і верне пот. Сцяло ў грудзях — ні ўскліпнуць... І шуміць несціхана гарачы лес...

Прачынаешся ўжо тады, калі цябе разам з капой падхопіць бура і коціць логам на сажалкі...

Сады пад ветрам гнуцца аж да зямлі, ралатая ліпа ў Таразэвічавым садзе ля крушні камення развальваецца надвае і падае на зямлю: адно рала па адзін бок дарогі, другое — па другі. Ля Асаўка сіва ад пяску, як ад дыму — не відаць свету... Копы на лажку як карова языком злізала, — вісіць толькі угары растрэсеная доўгая мятліца, яе гоніць у белы свет верх бярэзніку на балоце...

Вечер збівае з ног, не дае ўстаць і ўсё коціць па калочай пасля касы зямлі... Здаецца, ён пагоніць зараз і каменне з крушні сюды, на лог да сажалкі.

Рыкае скаціна; угары бура ганяе белую хустку, сарваную ў некага з галавы...

Нарэшце нізкія сівыя хмары адгукваюцца на ўсё перуном, неба над Асаўком рассякае надвае доўгая ў дзве паласы маланка, і зямлю адразу сячэ град... Буйны, па бабіне, аж трэба закрываць шчокі...

Бура аціхае гэтак жа знянацку, як і пачалася... Вылівень мые яшчэ зямлю з галзіну, тады паволі аціхае і ён. Крайскі бок — балота — загарасца сіне-чырвонай радугай, блізка, хоць руку да яе працягні.

Лажок чысты ад коп. Толькі ад зямлі падымаецца цёплая сівая пара...

З ліп у садзе капае вада, буйнымі кроплямі; яна блішчыць і на зямлі ў траве, як на балоце.

Пад вечар зноў робіцца ціха, як нічога і не было — толькі растрэсенас сена па ўсім лажку яшчэ дыміцца парай.

Пара падымаецца, збіраючыся ў клубы, ля рэчкі, ля мастка. Над Паграбішчам за Задроздем выплыла з цёмнай паласы вялікае чырвонае сонца, — якраз за рабінай у канцы саду.

Пад нагамі лужы, у іх плаваюць галоўкі дзяцельніцы і лісце — спарышамі.

Садзіцца сонца, пакідаюць пасля сябе туман і чорную буйную машку на чырвоным акраўку неба...

Лета ў Кур'янаўшчыне пачыналі звоніць мужчыны на вазах з жытнімі снапамі, уціснутымі парубінем, з-пад якога пырскалі ў вочы зярныя.

Жнівеньскае аціхлае маркотнае поле блішчэла пад спакойным сонцам жоўтым іржышчам і бутрылася мэдлікамі, сярод іх хадзілі, прыляцеўшы з Задроздзянскага гнязда, ужо маладыя бацяны і няўмела хадзілі па калочым іржышчы і гэтак жа няўмела падымаліся ў лёт, доўга прабягаючы па загонах.

На зжатым лепш відаць корм, чымся ў балоце на Крайскім баку, не зачэпленым касой. Яго пакідаюць да маразоў, тады рудую асаку і рабінку рэжуць па самым лёдзе, — звон ад касы чуваць аж у Кур'янаўшчыне ў садзе.

Песні жней, што рассыпаліся аж на Сушкоўскім полі, гамана і смех возчыкаў з пугамі ў руках, ржанне коней, клёкат бусла, лескатанне калёс па загонах, — усё зліваецца ў адзін летні бласлаўны гул на зямлі — гул радасці ад ураджко, якога чакалі цэлы год...

Снапы вязуць у Кур'янаўшчыне ў вялікую пуню, прыкладаюць адразу, і зноў калёсы па дарозе выдуць сваю адвечную на зямлі песню, — што рэхам адгукнуцца ў Асаўку і пад Хадакамі. Рэха варочасца бразгатам, грукам, скрыпам і ржаннем назад у Кур'янаўшчыну, каб асесці нанач на Крайскім баку пад Задроздем.

З цяжым нязвезеным снапы — мэдлікі з крывымі шапкамі — хавае белы туман, зліваючыся з белымі хусткамі на галовах у позніх жней; пазней — і кучкі жней хавваюцца ў тумане...

У Кур'янаўшчыне надыходзяць ціхія цёплыя жнівеньскія дні, з ядранымі зорамі ў небе, з малочным туманам і густой расой на зямлі, — не ступіць нагой.

На лагах пачынаюць сяліць лён.

У садзе абіраюць белы наліў і падпіраюць адмысловымі калочкамі з лясчэўніка, прынесенага з Асаўка, дзе за арэшнікам не прабіцца, абстругваюць іх набеда і — пад голле маладых яшчэ антонавак, штрыфеля, папярывак, ранетах, цыганак... Адно грушы-дулі не трэба падпіраць: яны навырасталі вышэй стрэх — асталіся яшчэ старыя, спрадвечныя. Блішчаць толькі угары налітыя плады жоўтымі бакамі, хаваючы сабой лісце. Іх даставаць трэба толькі паставіўшы драбіну...

І кратаюць у гэту пару малады мёд.

З Асаўка, з бярэзніка, носяць кошыкамі маладыя баравікі, крамяныя, на высокіх тоўстых ножках; жоўтагаловыя чапчавікі, якія цяжка адрозніць ад падасінавікаў; і з Рэпішча, з пушчы, мяшкамі рыжыкі. Набяруць мех па завязку, ускінуць на плячо і пайшлі...

На Крайскім баку павылазілі аж на кладкі дурніцы і журавіны, — ідучы, чапляюцца нагамі. Баішся ступаць на ягады і

яшчэ на змей, што тут жа скручваюцца, каб пагрэцца на сонцы. А над усёй Кур'янаўшчынай — чыстае высокае блакітнае неба з белымі ціхімі зажуранымі воблакамі, — лета яшчэ не хоча ступаць нікому...

Але аднойчы раніцай па засыпанай альховым лісцем грэблі з Сушкава праз Задроздзе на Леснікі прайшла настаўніца, маладая жанчына, адна, не баючыся ні далёкай дарогі, ні лесу...

Настаўніца прыносіць з сабой восень... Шпакі на ржышчы пералятаюць з загона на загон, чародкамі, нібы маленькія хмаркі. І дзеці ў вёсках збіраюцца чародкамі, як шпакі...

Пад вечар над Крайскім бокам высокая над зямлёй ляцяць на поўдзень першыя няроўныя клінкі гусей, падаючы адзінокі сумны голас...

Кажуць, перавярні на зямлі камень — і зблытаеш у небе журавоў. Яны сёлета рана — будзе і ранняя зима — ляцяць здалёку, з поўначы; змораныя, выбіраюць для начлегу не балота, а лажок. Курлычучы, кружачы над Крайскім бокам, знікаюцца, б'юцца крыльямі аб высокую азямлю з гарокам і бульбоўнікам ля саду і падаюць на зямлю пад бліскучыя вербы ля сажалкі.

Ужо сеюць на пераараным папары пад Асаўком з сявель на зіму жыта і абіраюць у садзе яблыкі...

За ападкамі не ступіць на зямлю; кошыкі з антонаўкамі толькі на плечы і з плеч, на плечы і з плеч... Не перанасіць... У пуні засыпаны ўвесь свабодны памост.

Пачынаюць капаць бульбу, каб заспець да зацяжных халодных дажджоў, калі абкладвае Кур'янаўшчыну імжой на цэлы тыдзень — не вылазь з хаты.

Выбрана бульба, спарадкаваныя яблыкі, уцеплены вулі, замочана "пянька" — канаплі ў сажалках, абкапаны на зіму прызбы і на таку пачынаюць грукіць цапы. Малоцяць у два, у тры, а то і ў чатыры цапы. Роўны густы перастук ад іх чуваць па ўсёй Кур'янаўшчыне, нібы гэта б'юць не па расцеленым снапах на таку, а ўсю зямлю, паспелую за лета, малоцяць цапамі...

У садзе шэра і пуста; застаюцца толькі гарэць чырвоным агнём рабіны, і трашчаць прарэзлівымі галасамі на гасця сарокі, гладкія, з доўгімі-доўгімі вострымі хвастамі. Такія сарокі толькі ў Кур'янаўшчыне...

Паляць згрэбленае пад яблынямі сухое лісце — дым збіраецца на балоце пад Задроздем паласой, як туман.

Паявіліся першыя гілі і сініцы; на Крайскім баку на балоце заблішчэў цененькі лядок. Значы ціскануў мароз, і адразу на зайнелую руць пад Хадакі на грудзі выгнелі перапялестую скаціну...

Гарыць у Асаўку яркі агонь — пастухі паляць сасновыя карчы; брэшучы сабакі і бляюць авечкі. Рассыпаюцца па ўсёй руці — не ўстаюць на месцы. Пад Асаўком адываецца стары груган — сядзіць на самым версе на слшы.

Пасля зноў цішыня да звону ў вушах; у прыродзе спакой і задуменне, — зямля няспешна чакае снегу.

Зіма доўгая і халодная, як і ўсе ранейшыя, яшчэ больш суровая, з марозам, з высокімі гурбамі — змятае аж па стрэхі разам з вокнамі і хавае з воч высокі куэт заганічныя ягады, толькі відаць з-пад гурбы цёмнае галле — дубчыкамі, — якое, залезшы наверх, на гурбу, згрызаюць зайцы. Маразы калочыцца, замуравалі надоўга падвойныя вокны; вешер паўночны, зайшоў з Задроздзя і мяце каторыя ўжо суткі, замятаючы ўсё начыста на дварэ.

Раніцай без шуфля на ганак не выходзь. Ноччу на ядранае неба выплывае з-за гурбаў ля паркану круглы месяц; праз адталую проці печы шыбіну відаць ваўкі: палыходзяць з Асаўка аж да саду, садзіцца на заднія лапы і доўга і нудна выюць. Пасля перабягаюць садам бліжэй — ціснуцца да жытла.

Грукае ў хлеме рагамі аб сцяну спалоханая скаціна і ціхенька скуголіць, забіўшыся некуды ў кут, сабака.

Ваўкі выюць і ў Ліпніках за Задроздем, і ў Ваўкаўні пад Леснікамі, і ў Асаўку ля Хадакоў.

На кані, запрэжаным у сані, у Даўгынава на базар праз Ліпнікі і не выяздай — ваўкі бягуць следам, а то, як сарваўшыся, пускаюцца даганяць.

Хай пачаюць недашчыты ў Даўгынаўскага шаўца-яўрэя касцюмчыкі для Лёлі і Чэсы...

Скрыпяць дзверы ў хаце і ў хлеме, скрыпяць палазы, скрыпяць сучча ў садзе пад ветрам на марозе... А ночку "страляюць" вулгі і платы. На ліпах адскоквае кара...

І пахне ўсюды і ноччу і днём мяккім едкаватым дымком — у печы без аддухі палаюць сухія альховыя дрывы з Крайскага боку.

Калі з начы аціхае вешер, калочае, вялікае чырвонае сонца ўзьходзіць з сіняй смугі недзе зусім блізка — за Хадакамі. Густы-густы іней пакрывае і Крайскае балота, і Асавок, і сады, — і тады ўсё зліваецца ў адну бліскучую яркую шэ-

рань.

І калі верхняе падвойнае акно, што ў хаце проці печы, добра адтае раніцай ад цяпла з чалесніка, у шэрай ранішняй цішыні за другім акном відаць, як павісае на дварэ ўгары адна вялікая — зорачкай — чырвоная на сонцы сняжынка...

Адкуль яна? Плыве ціхенька ўдоўж акна дваром, не хочучы падаць на зямлю. Так і хавасца з вачэй, не ўпаўшы.

Б'ецца ў пададталую шыбіну чырвонымі грудкамі гіль. Раз, другі... Просіцца ў хату. Не паспееш адчыніць дзверы, як ён, падбіты марозам, падае мёртвым на двор — на снег пад ногі.

І відаць аж з саду, як далёка на Крайскім баку на балоце ружовым агнём гарыць каліна. І на самых кладках, і далей пад Верх-возера і пад Выганчык.

І гарыць так усю зіму. Яе так многа, што з ёй не спраўляюцца ні людзі, ні сарокі...

Гарыць да самай вясны.

Яе гэты раз прыносяць здалёку на крылі бацяны. Яшчэ на снег на Крайскім баку, — на толькі што першыя праталіны... І ходзяць яны белыя па белым снезе, высака падымаючы ногі. І гінуць...

Пасля ўжо, праз які тыдзень-другі, з-за Сушкава паўзучы нізкія чорныя хмары. Шалее моцны вешер, зносячы стрэхі і ломачы дрэвы.

Позняя вясна... Дачакацца б хутчэй цяпла і бацянам і чалавеку.

І першы гром сёлета грывіць на голы лес, яшчэ са снегам. Не к дабру...

Недзе пасля 1938 года, у той самы час, калі не стала Леапольда Родзевіча, не стала і ягонай хаты ў Кур'янаўшчыне.

Хату Родзевіча, дзе ў той час жыў Антось Ляшковіч з жонкай Юлькэй, дочкамі Аніяй, Таняй і Манькай, перавезлі ў маю вёску Задроздзе і паставілі ў нашым канцы праз вуліцу — якраз насупраць нашай. Бліжэй да фермы, дзе пачыналіся Ліпнікі, за якімі рака Вілія ўжо была падзелена пасярод калком — на савецкі бок і на польскі.

Хату з часанага бяргвення перасыпалі, вокны пакінулі старыя, прыкінулі да яе новы трысцень, накрылі "траской" — сасновай гонтай, якую рэзаў на станку на конях Кірык з Сушкава, — у нашым баку тады вялікі майстар.

Хата, пастарэлая за свой век, і цяпер стаіць "жывая-здарава", і жыве ў ёй адзінокая Юльчына дачка Таня. Па бацьку Ляшковіч, па мужу Кабак.

Перасыпаную Родзевічаву хату ад нашай аддзялялі чатыры старыя таполі (тофелі) і вуліца. Наша хата згарэла ў вайну, бо стаяла блізка да лесу, значыць, была партызанская.

Андрэя Бохана з сям'ёй, што жыў у Таразэвічавай хаце, таксама "ссылілі з хутара" — перавезлі калгасам з Кур'янаўшчыны і "забудавалі" побач з намі па адзін бок вуліцы бліжэй да Ваўкаўні.

І Ляшковіч і Бохан павінны былі жыць не дзе хацелі, а ў сацыялістычнай Задроздзянскай грумадзе — у нашым калгасе імя Сямёна Міхайлавіча Будзённага, а не недзе там за Крайскім балотам у Кур'янаўшчыне. Кур'янаўшчына ўся адышла пад наш калгас.

Немцы ў вайну спалілі і Боханаву хату, на год раней, чымся нашу. Тады яна была сама бліжэй ад лесу.

На месцы Родзевічавай хаты ў вайну ў Кур'янаўшчыне пабудавуўся Валодзя Якубёнчык з нашага Задроздзя, каваль. Падняў на старым Родзевічавым фундаменце новую добрую хату паставіў новыя хлест і пуню, збудоваў кузню, — усё, як след. Чалавек думаў жыць...

Спалілі немцы ў апошнюю блакаду, у 1944-м годзе. У той жа дзень, у які спалілі і нашу хату.

Хутары вы, хутары... Пры Прышчэпавае вас "наразілі" — выдзялілі, толькі бяры далёкі ад вёсак кавалак зямлі; пры Сталіне зносілі ў калгасы — усё да аднаго; пры Гітлеры ў акупацыю — палілі...

Кур'янаўшчына тады гарэла цэлы дзень. Польша пад ветрам лізала, як карова языком, і хату, і хлявы, і сухія дрэвы ў садзе, якія пасля маразоў у Фінскую вайну ўжо не пааджывалі.

Уцалеўшы ў тыя маразы, разам з Якубёнчыкавай хатай згарэлі да самай зямлі і заганічныя ягады...

На месцы першай нашай спаленай хаты мы ў 1947 годзе, купіўшы ў калгасе за дзвеце рублёў зруб, пабудавалі другую. Дагэтуль яна, далёка не новая, ліпіць да пары і жывуць у ёй чужыя людзі.

Так і стаяць цяпер састарэлыя хаты — і некалішнія Родзевічавы і некалішняя наша — у канцы Задроздзя, дажываючы свой век. Адна супроць адной. Цераз вуліцу. З вокнамі на Крайскі бок, за рэчку — на поўдзень, на Кур'янаўшчыну... Праз акно цяпер улетку можна убачыць далёкае жоўтае жытняе поле ў Асаўку...

Лёля ў старажытнасці ў нашым баку, у Прывіллі, была паганская багіня любові.

(Працяг на стар. 14-15)

ДАБРАЧЫННЫ
КАНЦЭРТ

У буйнейшай канцэртнай зале беларускай сталіцы "Мінск" прайшоў вялікі дабрачынны канцэрт вядучых майстроў мастацтваў рэспублікі, прысвечаны 10-й гадавіне аварыі на Чарнобыльскай АЭС.

Арганізатарам правядзення выступіла рэспубліканская асацыяцыя работнікаў праваахоўных органаў "Шчыт Чарнобылю". Усе сабраныя сродкі пойдучы на будаўніцтва ў Мінску капліцы ў памяць пра ахвяры чарнобыльскай катастрофы.

У канцэрце прынялі ўдзел Ядвіга Паплаўская і Аляксандр Ціхановіч, камерны аркестр Рэспубліканскага ліцэя Беларускай акадэміі музыкі, Вялікі сімфанічны аркестр Белдзяржтэатрады, студыя "Сябры", "Чараўніцы" і многія іншыя творчыя калектывы і выканаўцы.

На здымку: віцэ-прэзідэнт арганізацыі "Шчыт Чарнобылю" генерал-маёр С. Г. Сазанкоў з кампазітарам Ігарам Луцанком і ўдзельнікамі канцэрта.

Фота Валерыя АЛЯШКЕВІЧА, БЕЛТА

"ТАЛАКА"

Народныя песні і танцы сталі галоўнымі рэпертуарам новага ансамбля "Талака", які з'явіўся ў Віцебску.

На здымку: салістка ансамбля Алена Буракова. Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА

"КАРУНАЧКІ"

Дзесяць гадоў пры Жабінкаўскім гарадскім Доме культуры існуе дзіцячы ўзорны танцавальны ансамбль "Каруначкі" — удзельнік многіх фальклорных фестываляў Брэстчыны. Семдзесят хлопчыкаў і дзяўчынак асноўнага складу ды трыццаць дзяцей з 3 да 5 гадоў у падрыхтоўчай групе — такі склад ансамбля. А танцоўшчыцы "Каруначкі" і вядомыя ва ўсёй Беларусі, і характэрныя толькі для свайго рэгіёна танцы.

На здымку: кірае ансамблем выпускніца Гродзенскага культасветвучылішча, у мінулым сама ўдзельніца дзіцячага танцавальнага ансамбля "Лялькі" з Баранавіч Ірына Феофанайна Румко (у цэнтры). Фота Рамана КАБЯКА, БЕЛТА

Музыка

"Літ" неаднаразова пісаў пра поспех маладога беларускага піяніста Андрэя Паначэўнага на XIII Міжнародным конкурсе імя Ф. Шапэна, пісаў пра сам гэты конкурс, яго традыцыі і цяперашнюю адметнасць. Адметнасцю можна лічыць і тое, што ўпершыню сярод краін-удзельніц гэтага прэстыжнага музыканцкага спаборніцтва была Беларусь. Прычым, як вядома, нашу краіну, апроч студэнта Акадэміі музыкі Андрэя Паначэўнага, прадстаўляў і больш сталы, досыць знаны, але таксама малады піяніст Цімур Сергяеня. На жаль, дадому ён вярнуўся без дыпломаў і прызоў. Але — мае ўражанні, уласныя меркаванні пра конкурс, пра месца музыкі ў грамадстве, пра яе ролю ў стварэнні аўтарытэту краіны. З Цімурам Сергяенем гутарыць наш няштатны карэспандэнт.

"ЯКІМІ Б ДОБРЫМІ
НІ БЫЛІ НАШЫ ТРАКТАРЫ..."

— Такім чынам, Цімур, — вашы згадкі пра XIII Міжнародны конкурс імя Шапэна...

— Асабіста мае вынікі ўдзелу ў ім былі не надта ўдалыя: пасля другога тура мне далей іграць не давялося, і я вярнуўся ў Мінск.

— А прычына?

— Прычыны розныя — ёсць суб'ектыўныя і аб'ектыўныя. Адна з прычын у тым, што мне ў другім туры не хапіла некалькіх хвілін праграмы — 10 хвілін — гэта вельмі сур'ёзна. Не надта я ў гэтым быў вінаваты, вось такая ўзнікла няўдалая сітуацыя, на жаль. Гэта што тычыцца аб'ектыўных прычын. Конкурс вельмі складаны, сур'ёзны, збіраюцца лепшыя з лепшых. Не ўсё так проста на ім складаваецца.

— Я ведаю, што на гэты раз была вялікая колькасць удзельнікаў, літаральна з усіх краін свету, у тым ліку з Японіі, дзе Шапэн цяпер лічыцца ледзь не "нацыянальным здабыткам". З'ехаўся неверагодна колькасць удзельнікаў і "балельшчыкаў". А што адчувалася ў атмасферы?

— Я павінен сказаць, што для мяне конкурсная атмасфера заключалася ў штодзённых занятках. Пра атмасферу кулуарную, атмасферу конкурсных абгаварванняў, атмасферу з пункту гледжання назіральніка я не магу нічога пэўнага сказаць. Я рыхтаваўся і спадзяваўся іграць і, зрэшты, гэтым і займаўся. З такога пункту гледжання атмасфера была самай спрыяльнай, бо гэта справа вельмі цікавая, надзвычай карысная, незалежна ад выніку. І для мяне было шмат новага. Проста нейкія цікавыя адкрыцці! Атмасфера была насычанай, у журы былі самыя вядомыя піяністы-шапэністы.

— Я чуў, што ў Варшаве вас запрашалі даваць канцэрты ў час конкурсу...

— У ліку іншых яго ўдзельнікаў. Польскае канцэртнае агенцтва, як і ўсе іншыя музычныя аб'яднанні Польшчы, вельмі зацікаўлены ў гэтым конкурсе, і ўсім, я мяркую, была дадзена магчымасць іграць канцэрты, у тым ліку і мне.

— Цімур, а што наконт вынікаў конкурсу: ні Гран-пры, ні першай прэміі не прысудзілі. Чаму, як вы думаеце?

— З аднаго боку, я мог бы гэтае пытанне пакінуць без каментарыяў, я магу выказаць нейкае суб'ектыўнае меркаванне, што там, маўляў, не знайшлося яркай фігуры. Не. Я лічу, што тут усё вельмі складана. Гэта тэндэнцыя многіх апошніх конкурсаў. Мне здаецца, што часам членам журы цяжка пераступіць праз такую думку, нахталт: "Вось мы ў свой час былі, ці ж нас можна параўноўваць!" Напэўна, ёсць рацыя. Аднак жа і сярод тых, хто не дайшоў да фіналу, многія цудоўна ігралі. Я тут не пра сябе кажу, сапраўды былі вельмі цікавыя маладыя музыканты, якія "вылецелі" з 1-га тура, 2-га і 3-га. Не заўсёды гэта было справядліва, напэўна. Відаць, конкурс вымагае пэўнай кандыцыі, якая арыентуе сэння на нейкую нівеліроўку, звядзенне полюсаў да цэнтра, каб гэта было прымальна для ўсіх варыянтаў. У выніку — узнікае нейкая аднолькавасць на вельмі высокім узроўні. Высокаўзроўневая аднолькавасць. Магчыма, з гэтага пункту погляду члены журы разгледзелі сітуацыю, вырашылі не даваць галоўныя прэміі. Хоць, з другога боку, 1-я прэмія гарантуе велізарныя грошы, неверагодна кала-

сальныя гастролі пасля конкурсу, дый сама прэмія 25 тысяч долараў — гэта зусім няблага.

— На вас асаблівае ўражанне хто-небудзь з канкурсантаў зрабіў?

— Мне было цікава паслухаць, па-першае, нашага Андрэя Паначэўнага. Выдатны малады музыкант! Мы шмат разоў сустракаліся. Таксама для мяне былі выключна прыемныя сустрэчы з Людмілай Сяргееўнай Шаламенцавай, яго педагогам. Цудоўны педагог сапраўднага еўрапейскага класа. І Андрэй іграе ў яе ўдаўна. Прыклад таго — як ён іграў на грэцім туры, сабраў там масу добрых водгукаў. Што датычыць музыкантаў з іншых краін — вельмі многа цікавых хлопцаў, вельмі многа. Іграюць проста здорава. Але не прайшлі чамусьці...

— А ці можна гаварыць пра тое, што ў розных краінах, на розных кантынентах да музыкі Шапэна ставяцца з нейкіх нацыянальных пазіцый, ёсць нейкія адрозненні інтэрпрэтацый?

— Гэта цікавае, тонкае, складанае пытанне. Можна сказаць — "так". У прынцыпе я сказаў бы, што больш глыбока гэта датычыць разумення магчымасцей раяля. Напрыклад, традыцыйная руская школа разумее раяль як імітацыю голасу, выяўленне, узнаўленне спеваў чалавечым голасам. Гэта опера, тэатр, нейкія жывыя яркія вобразы, але разам з тым гэта мастацтва, чужое нечаму наноснаму, ненатуральнаму. Позірк накіраваны ўнутр. Польская школа з пункту гледжання нацыянальных асаблівасцей — гэта гонар, нейкі імпэт паланезны, нейкая журба, выказаная ў мазурках. Нейкія нацыянальныя асаблівасці творцаў гэтай музыкі. Калі глянуць на японцаў — яны ж не стваралі гэтую музыку, яны ў яе спрабуюць "убудаваць", зразумець, "пралічыць". Атрымліваецца выдатна. І снабізм з гэтай нагоды я абсалютна не падзяляю: была такая агульнапрынятая думка — маўляў, тэхніку вы асвоілі, а вось што датычыць душы, вам тут давацца яшчэ доўга папацець. Не ведаю. Мне здаецца, японцы Шапэна спасцігнуць вельмі хутка. Яны вельмі гэтага хочуць.

— Ці не лічыце вы, што ўдзел у такім прэстыжным спаборніцтве, незалежна ад асабістых вынікаў, заўсёды карысны для музыканта?

— Безумоўна, карысны. Гэта дае вялізную спажыву для роздумаў. Нават у нечым паражэнне заўсёды больш карыснае, чым перамога. Перамога — гэта тое, што ўжо атрымаў, а паражэнне яшчэ дае магчымасць прадоўжыць "чараўнасць" гэтага ўсяго шляху. Але ёсць адна тэма, якую хочацца тут закрануць.

У чым рэч? На конкурсе іграла са 140 замоўленых — 120 чалавек з усіх краін свету. Была пэўная колькасць так званых "савецкіх піяністаў". Але ў асноўным — прадстаўнікі развітых краін. За кожным з іх стаіць сістэма. Я не кажу — багатая сям'я, бацькі, нейкія выдатныя магчымасці фінансавыя. За кожным стаіць магутная навучальная ўстанова, магутная краіна з яе сацыяльнай праграмай. Наша мастацтва вельмі цяжка само сябе акупляе, як гэта ў нас сэння прынята гаварыць. Тэарэтычна магчыма — зняць залу філармоніі, прадаць самому гэтыя білеты, потым пакласці ў кішэню нейкі прыбытак, калі канцэрт адбудзецца. Але справа не ў гэтым. Я нікога не хачу крыўдзіць і стараюся гэтую праблему не абстрацаць.

Але я глыбока перакананы, што сэння, колькі б у нашай Беларусі ні было б зроблена трактароў, БелАЗаў, тэлевізараў, халадзільнікаў, якімі б яны ні былі добрымі (дай Бог, каб яно так і было), як бы яны хутка ні прадаваліся, які б прыбытак краіне ні прыносілі, — прэстыжу сапраўднага, такога, які магла б прынесці правільная палітыка ў адносінах да мастацтва прафесійнага, і ў прыватнасці да музычнага, гэта не прынясе. Не помняць у свеце ўсіх, нават выдатных, палітычных дзеячаў. Не помняць, хто 20—30—100 гадоў назад быў прамысловец, хто бізнесмен — купцы, як тады называлася, альбо

нейкія дзелавыя людзі свайго часу, — ды помняць усе Шапэна! Нават такія прызнаныя ў плане бізнесу людзі, як японцы, разумеюць, што без мастацтва не абыйсця. Не абыйсця без гэтага і нам. Неабходна прадстаўляць Беларусь не толькі на ўзроўні выпушчаных тавараў, а і на ўзроўні існуючай ужо тут даўно і я б сказаў — паміраючай прафесійнай музыкі. Я хачу, каб гэтая сфера нашай дзейнасці была зноў адкрыта, каб з'явілася не тое каб пільная ўвага да яе, а нейкая перспектыва.

Сэння ж сітуацыя такая, што ўсё гэта трымаецца на двух-трох дзесятках энтузіястаў, якія па сутнасці з'яўляюцца спецыялістамі, музыкантамі, педагогамі вельмі высокага класа. Гэта нам спадчына ад савецкай улады, якую можна хаяць, можна хваліць, але адно вельмі пэўна і дакладна: сістэма прафесійнага музычнага выхавання. Думаю, наконт гэтага ніхто спрачацца не будзе. Цяпер жа ўсё вельмі праблематычна. Я пераканаўся, што ў свеце заняткі музыкой — выключна дарагое задавальненне. І ў нас, дарэчы, таксама. Тых, хто вучыць сваіх дзяцей музыцы сэння, пачынае гэта разумець.

Таму неабходна тэрмінова штосьці рабіць. Зрабіць зусім канкрэтныя захады. Без прыцягнення сур'ёзнай зацікаўленасці, нейкіх сродкаў — як дзяржаўных, так і прыватных — тут не абыйсця. Я не спецыяліст у эканоміцы, у галіне матэрыяльнай вытворчасці і да т. п. У мяне іншая прафесія. Але я бачу, як гэта робіцца ў цывілізаваных краінах. Я не хачу камусьці наступаць на мазоль, але сцвярджаю, што было б толькі на карысць, калі б з пункту гледжання падаткаабкладання быў зроблены нейкі крок, які дазволіў бы сэння, напрыклад, бізнесменам ахвяраваць, памагаць дзеячам культуры, а не культуры наогул. Бо што такое культура? У абагульненым сэнсе гэта слова нічога не азначае. Ёсць паняцце — мастацтва: музыка, жывапіс, балет, кіно і гэтак далей. Вось канкрэтна музыка сэння мае патрэбу ў падтрымцы, як ніякі іншы від мастацтва, і пра гэта трэба вельмі гучна гаварыць.

— Вернемся да музыкі... Цімур, хацелася б даведацца, а што для вас азначае Шапэн?

— Сэння гэта адзін з самых выканваемых у свеце фартэпіянных кампазітараў і адзін з самых цяжкіх для піяніста. Ён вымагае гранічнай асабістай шчырасці і вельмі дакладнага і правільнага разумення — што ты хочаш сам у гэтым зрабіць, у гэтай асобнай дзяржаве з уласнымі законамі, межамі і ўласным жыццём, якой для мяне з'яўляецца музыка Шапэна. Дзякуючы спрыяльнаму акалічнасцям я цяпер заканчваю навучанне ў аспірантуры ў класе Навума Штаркмана. А ён лічыцца адным з прызнаных у свеце піяністаў-шапэністаў. Вучань самога Канстанціна Ігумнава. У мяне так атрымалася ў жыцці, што я ў 5-ым класе ліцэя трапіў да Ірыны Аляксандраўны Цвятаевай, а яна была вучаніцай Льва Аборына — лаўрэата 1-га конкурсу імя Шапэна. Потым, калі яе не стала, я заканчваю кансерваторыю ў Валерыя Шацкага, які вучыўся ў Фліера, а той, у сваю чаргу, быў вучнем Ігумнава. І вось цяпер пашчасціла займацца ў непасрэднага вучня Ігумнава — у Штаркмана. Зразумела, што школа Ігумнава дазваляе пранікнуць у сапраўдную глыбіню Шапэнавай музыкі. Толькі гэта вельмі цяжка. Патрэбны велізарныя душэўныя намаганні.

— Дзякуй, Цімур, за шчырую размову.

Алесь ВОЛЬША

ПРЭМ'ЕРА — ЗАЎСЁДЫ ПАДЗЕЯ!

Завяршэнне календарнага года звычайна супадае з пікам канцэртнага сезона. Так здарылася і на гэты раз: у адзін са снежаньскіх вечароў у Вялікай зале філармоніі адбылася прыкметная падзея ў культурным жыцці Беларусі — прэм'ера Канцэрта для скрыпкі з аркестрам Яўгена Глебава.

Прызнаны майстар музычнага тэатра, аўтар мноства сімфанічных палатнаў, якія сталі класікай беларускай музыкі, Яўген Глебаў упершыню звярнуўся да жанру скрыпічнага канцэрта. Разам з тым новы твор уяўляе сабою арганічнае, натуральнае развіццё творчай манеры кампазітара: тут чуецца і "водзкі тэатр" (інтанацыйныя алюзіі з балетаў "Ціль Уленшпіль", "Маленькі прынец"), і элементы джазавай стылістыкі, якія зыходзяць з ранняга этапу творчасці кампазітара (балет "Мара", вядомыя эстраднае кампазіцыі Я. Глебава 60—70-х гадоў).

У адрозненне ад моднай сёння тэхнікі калажа ў скрыпічным канцэрте няма простага цытавання мелодый — гэта хутэй аддаленыя рэмінісцэнцыі ўласнай творчасці, успаміны пра тыя творы, якія цяпер, на жаль, рэдка выконваюцца, але ў свой час сталіся значнымі вехамі беларускай музычнай культуры.

У гэтым сэнсе новую працу Я. Глебава можна разглядаць як нейкі вынік, рубж у творчасці Майстра. Адначасова яна, безумоўна, — істотны ўнёсак у развіццё беларускага скрыпічнага канцэрта. Як вядома, у гэтым жанры нашымі кампазітарамі створана няшмат цікавых і значных твораў: згадайма скрыпічныя канцэрты Пятра Падкавырава, Дамітрыя Камінскага, Генрыха Вагнера, Рыгора Суруса, Галіны Гарэлавай.

Яшчэ з часоў Антона Вівальды ў еўрапейскай музыцы склалася традыцыя трохчасткавага скрыпічнага канцэрта, дзе дзве хуткія часткі абрамляюць сярэдняю павольную. Па гэтай мадэлі працавала большасць майстроў — ажно да XX стагоддзя, калі ўзніклі новыя, раней нязвычайныя формы інструментальнага і, у прыватнасці, скрыпічнага канцэрта.

Яўген Глебаў свядома адыходзіць ад устойлівай традыцыі і стварае форму канцэрта двухчасткавага. Музыка твора прываблівае шчырым лірызмам. Светлае, адкрытае ўспрымання свету дамінуе ў першай яго частцы, ва ўступным раздзеле якой голас скрыпкі сола гучыць засяроджана і страсна, як унутраны маналог. Яму папярэднічае інтрадукцыя, насычаная малюнічымі аркестравымі гучаннямі, яркімі каларыстычнымі эфектамі. Тут Я. Глебаў пацвярджае сваю рэпутацыю бліскачага майстра аркестравага пісьма, які цалкам валодае шырокім спектрам выяўленчых магчымасцей сучаснага аркестра.

Як заўсёды ў творчасці Я. Глебава, ёсць тут чароўныя шодры мелодызм — тэмы першай часткі захапляюць сваёй прыгажосцю. Нельга не ўспомніць пры гэтым поўныя мелодычнага багацця тэмы яго вядомых балетаў, найперш — знакамітае "Адажыю Розы і Маленькага прынца", якое зрабілася любімым нумарам у рэпертуары многіх салістаў-інструменталістаў і розных ансамбляў.

У адрозненне ад распеўнай, непазбаўленай драматычнага пафасу, і часткі, фінал Канцэрта — гэта стыхія віртуознасці, пазначаная яркім скерцозным характарам. Але і тут часам узнікаюць астраўкі лірызму, напрыклад, дзівосная кантыленная тэма ў

верхнім рэгістры скрыпкі.

Кампазіцыйную, архітэктанічную стройнасць твору надае вяртанне ў фінале (у парты медных духавых) да інтанацый і часткі. Так будзецца своеасаблівае арка паміж пачаткам Канцэрта і яго фіналам.

У цэлым у музыцы новага твора Яўгена Глебава дамінуюць прастата і яснасць музычнай мовы. Але гэта ёсць тая прастата, якая, на думку Ё.-В. Гётэ, з'яўляецца доляй толькі сталага творцы і прыходзіць з вялікім жыццёвым і мастацкім вопытам. Гэтыя якасці ў Я. Глебава дзівосна спалучаюцца з душэўнай маладосцю, якая відавочна валадарыць у музыцы Скрыпічнага канцэрта.

Першым інтэрпрэтарам твора стаў Леў Гарэлік. Прычым ён не толькі натхніў выканаўца, а і, можна сказаць, сатворца, які ў многім інспіраваў з'яўленне гэтай прэм'еры. Міжволі ўспамінаецца гісторыя стварэння бліскачага Скрыпічнага канцэрта Ф. Мендэльсона. Яго сябар, знакаміты скрыпач Фердынанд Давід, у адным з лістоў звярнуўся да кампазітара: "Ну што табе каштуе напісаць скрыпічны канцэрт, а ўдзячнае чалавецтва доўга будзе помніць цябе..."

Як прызнаўся Леў Гарэлік, прыкладна з гэтакімі ж словамі ён звярнуўся гады два назад да Яўгена Глебава. А потым стаў яго добрым дарадцам у працэсе стварэння Канцэрта. Кампазітар, жадаючы, каб яго музыка гучала і жыла, ахвотна і з удзячнасцю прыслухоўваецца да думкі першага выканаўцы.

Артыстычную манеру Льва Гарэліка заўсёды вылучалі яркасць, пераканаўчасць інтэрпрэтацыі, высокае прафесійнае майстэр-

ства. Скрыпка знакамітага французскага майстра Вільяма ў ягоных руках гучыць насычана, палётна, а тэхніка выканаўцы заўсёды бездакорная. У Скрыпічным канцэрте Я. Глебава інтэрпрэтарская канцэпцыя была пераканаўча прадуманай, лагічна яснай, непазбаўленай драматычнага пафасу.

Дарэчы, выдатны скрыпач Леў Гарэлік добраахвотна ўзяў на сябе высокую асветніцкую місію: за апошнія сорак гадоў сваёй артыстычнай дзейнасці ён выканаў усе хоць колькі значныя творы для скрыпкі беларускіх аўтараў мінулага і цяперашняга часу і запісаў іх у фонд Беларускага радыё. Так ён стварыў своеасаблівую анталогію беларускай скрыпічнай музыкі.

Дырыжор Віктар Собалеў арганічна ўключыў прэм'еру Канцэрта Я. Глебава ў праграму вечара сімфанічнай музыкі, дзе прагучалі таксама "Ноч на Лысай гары" М. Мусаргскага і Трэцяя сімфонія ("Боская пазма") А. Скрабіна. Паводле задумы дырыжора вобразная канцэпцыя праграмы павінна была развівацца ад "бесовства" праз пранікнёны лірызм і скерцознасць да боскага экстазу скрабінскай кампазіцыі.

Прэм'ера, уключаная ў праграму, — твор Яўгена Глебава, мела ў слухачоў цёплы прыём. Гэта сапраўды падзея прыкметная, бо апошнім часам не надта часта мы робімся першымі слухачамі новых буйных музычных твораў.

Ігар ВЯДЗЕНІН,
кандыдат мастацтвазнаўства

У ПЛАНАХ — СУПРАЦОЎНІЦТВА

Паўтара года назад я ўжо меў гутарку з гэтым замежным дырыжорам адразу пасля філарманічнага канцэрта, у якім выконвалася Адажыю з Дзесятай сімфоніяй Г. Малера і Пятая сімфонія Д. Шастаковіча. Уся канцэртная праграма тады прагучала быццам бы на адным дыханні, з нейкім асаблівым уздымам, дзякуючы творчым намаганням гасця з Мюнхена — маэстра П'ера Дамініка Панэла. Ужо тое, што ён дырыжыраваў Акадэмічным сімфанічным аркестрам Рэспублікі Беларусь без партытур, ведаючы кожны твор на памяць, сведчыла пра незвычайныя прафесійныя вартасці музыканта. Прываблівала яго экспансіўная дырыжорская манера, імкненне як мага ярчэй і пераканаўча данесці да слухачоў змест музыкі.

І вось П.-Д. Панэл ізноў завітаў у Мінск, прапанаваўшы філарманічнай публіцы новую сімфанічную праграму з твораў І. С. Баха і А. Брукнера. Захацелася яшчэ раз сустрэцца з гэтым цікавым дырыжорам, пагаварыць пра яго творчасць, пра супрацоўніцтва з нашымі музыкантамі.

— Скажыце, паважаны маэстра, калі і пры якіх абставінах узнік творчы альянс паміж вамі і Акадэмічным сімфанічным аркестрам Беларусі?

— Павінен прызнацца, што гэта адбылося зусім выпадкова і нечакана для мяне самога. Прыкладна ў сярэдзіне 1992 года, калі я аднойчы дырыжыраваў на Нямецкім тэлебачанні сімфанічнай праграмай з цыкла "Увага: класіка!", са мной сустрэліся два музыканты з Мінска. Ад іх я ўпершыню і даведаўся пра беларускі аркестр, яго багатыя выканальніцкія традыцыі. І нека адразу ж у мяне з'явілася жаданне паехаць на гастроляў адну з незнамых рэспублік былога СССР, каб непасрэдна на месцы, за дырыжорскім пультам, блізка пазнаёміцца з творчасцю старэйшага музычнага калектыву Беларусі.

Доўга не думаючы, паслаў па факсе пісьмо ў вашу філармонію і хутка атрымаў запрашэнне на гастрольны канцэрт у Мінску. Помню, мой дэбют на мінскай сцэне адбыўся ў лістападзе таго ж 1992 года і быў цёплым сустрэты публікай. Спадабаўся ён і кіраўніцтву філармоніі. З таго часу штогод выступаю з беларускімі аркестрантамі ў сімфанічных канцэртах.

— Наколькі я ведаю, пазалетась з вамі быў заключаны на год адпаведны рабочы кантракт.

— Так. І ўжо ў ліпені 1994 года Акадэмічны сімфанічны аркестр Беларусі разам са мною выязджаў на некалькі канцэртаў у сталіцу Лівана — Бейрут, дзе нас прымалі па сапраўднаму гарача, з захапленнем. Потым мне выпаў гонар адкрываць у Мінску чарговы 57-ы канцэртны сезон прэм'ерай беларускай музыкі. Гэта была Дзевятая сімфонія Дамітрыя Смольскага, напісаная сучаснай музычнай мовай,

вельмі арыгінальная па сваіх кантрастных частках (асабліва вылучалася трэцяя з імпрывізацыяй саліруючай электрагітары). На маю думку, адкрыццё новага сезона прайшло тады ўдала.

— Маэстра, дзе вы вучыліся музыцы і як сталі прафесійным дырыжорам?

— Закончыў Мюнхенскую музычную акадэмію імя Рыхарда Штрауса. Пасля ўдасканальваў дырыжорскае майстэрства і павышаў сваю кваліфікацыю ў майстар-класах знакамітага аўстрыйскага дырыжора Герберта фон Караяна.

— Значыць, вы прайшлі караянаўскую выканаўчую школу?

— Я браў урокі ў славуэтага маэстра ў Берліне, наведваў яго творчыя семінары, аркестравыя рэпетыцыі. Усё гэта, безумоўна, зрабіла жыватворны ўплыў на маё прафесійнае станаўленне як дырыжора, садзейнічала пашырэнню агульнага музычнага кругагляду, выпрацоўцы пэўных крытэрыяў пры адборы таго ці іншага канцэртнага рэпертуару.

— Дарэчы, якія творы часцей за ўсё ўключаеце ў гастрольныя праграмы і якім кампазітарам аддаеце перавагу ў сваёй дырыжорскай практыцы?

— У першую чаргу мяне цікавіць малавядомая для слухачоў непраграманая сімфанічная музыка такіх кампазітараў, як Брукнер, Малер, Стравінскі, Шастаковіч. Іх творы даволі часта з'яўляюцца ў маёй інтэрпрэтацыі на канцэртных эстрадах не толькі Мінска, але і шэрагу краін Заходняй Еўропы, бразільскага горада Сан-Паўлу. Разам з тым люблю таксама дырыжыраваць і праграмнымі буйнымі творамі, асабліва Чайкоўскага, з іх глыбокім зместам,

якія прасякнуты жывымі чалавечымі пачуццямі.

На музычным фестывалі "Мінская вясна-94" мне давялося іграць з аркестрам Беларусі Дзевятую сімфонію Антона Брукнера, творчая спадчына якога надтул доўгі час знаходзілася падспудам. Дарэчы, гэты апошні твор аднаго з вядомых аўстрыйскіх кампазітараў XIX стагоддзя не мае фіналу (цяжкая хвароба пералынула працу майстра). Аднак і без фіналу брукнерская музыка дае шырокае ўяўленне пра тыя пачуцці, вобразы, імкненні, якія хвалявалі аўтара познерамантычнага сімфанізму. Я быў задаволены, што беларускія выканаўцы, глыбока адчушы старонкі гэтай манументальнай партытуры, здолелі з сапраўдным натхненнем раскрыць яе змест перад слухачамі. А цяпер вось адбылося выкананне Восьмай сімфоніі Брукнера, якую я прапанаваў мінскім меламам у сувязі са 100-годдзем з дня смерці кампазітара.

— Вы, маэстра Панэл, ужо чацвёрты сезон цесна супрацоўнічаеце з нашым аркестрам; добра спазналі на практыцы ўсе яго вартасці і слабыя месцы. Як на ваш погляд, ці дасягае ён еўрапейскага ўзроўню?

— Беларускі аркестр, безумоўна, валодае высокім тэхнічным і мастацкім патэнцыялам, яму пад сілу здзяйсненне самых складаных творчых задач, у чым я асабіста не раз пераконаваўся. Да таго ж, амаль усе музыканты-выканаўцы, незалежна ад характару інструментаў, выяўляюць сакавітае, насычанае гучанне,

што я лічу рэдкай становай з'яваю аркестравага выканальніцтва. Але, на маю думку, ёсць і некаторыя праблемы. Зараз у гэтым калектыве адбываецца змена музыканцкага складу, у яго ўліваецца няшмат здольнай моладзі, з якой трэба пастаянна і ўпарта працаваць, адточваць прафесійнае майстэрства. На жаль, адсутнасць у Акадэмічным аркестры сталага мастацкага кіраўніка і галоўнага дырыжора не спрыяе ў апошні час развіццю нармальнага творчага працэсу.

— Я ведаю, што, апроч правядзення публічных канцэртаў, вы маеце з нашым аркестрам значную працу па гуказапісе на кампакт-дыскі асобных праграм класічнай музыкі. Якія вынікі гэтай працы?

— На працягу 1993—1994 гадоў з дапамогай маскоўскай брыгады фірмы гуказапісу "Аніма-Вокс" я запісаў разам з беларускім аркестрам творы для трох кампакт-дыскаў. Сярод іх: сімфанічныя фантазіі П. Чайкоўскага "Буря", "Гамлет", "Рамео і Джульета"; гэтага ж кампазітара балада "Ваявода" (паводле Пушкіна) і сімфонія-паэма "Манфрэд" на байранаўскі сюжэт, а таксама Адажыю Г. Малера і Пятая сімфонія Д. Шастаковіча. Тры лазерныя дыскі з гэтымі творамі былі летась выпушчаны адной нямецкай фірмай горада Касэля. Яны маюць значны перавагі параўнальна са звычайнымі грампластінкамі і даюць больш паўнацэннае ўяўленне пра аркестр.

— Нарэшце, зусім стандартнае пытанне: якія вашы далейшыя планы?

— У мяне ёсць праект-задача падрыхтаваць з удзелам супрацоўнікаў Мюнхенскага тэлебачання музычны тэлефільм пра Акадэмічны сімфанічны аркестр Рэспублікі Беларусь, каб паказаць яго потым у час гастрольнага калектыву ў Германіі летам бягучага года. Хачу таксама працягваць запісы з беларускімі музыкантамі класічных твораў для наступных двух кампакт-дыскаў. Рэпертуар ужо канчаткова вызначаны. Але ўсё залежыць ад таго, як складуцца далейшыя творчыя ўзаемаадносіны з рэспубліканскай філармоніяй і ці будзе заключаны са мною як з дырыжорам новы кантракт.

Р. С. Велічная сімфонія А. Брукнера, пра якую гаварыў маэстра Панэл, і рэмініорны фартэпіяны канцэрт Баха ў бездакорным яркім выкананні маладога таленавітага піяніста Юрыя Блінова прагучалі ў зале філармоніі, выклікаўшы сапраўднае захапленне ў мінскіх мелама-наў.

Георгій ЗАГАРОДНІ

3 ЛЮБОЮ ДА ПРЫРОДЫ

жыў і працаваў Уладзімір Ляўданскі, з дня нараджэння якога споўнілася 85 гадоў. Па сапраўдному ў літаратуру ён прыйшоў у сталым узросце — толькі ў 1957 годзе, хоць як перакладчык заявіў аб сабе яшчэ ў 1937 годзе, але ў асноўным па-беларуску ўзнаўляў грамадска-палітычную літаратуру, а ў 1949—1963 гадах нават загадваў сектарам перакладаў твораў класікаў марксізму-ленінізму Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ.

А знайшоў У. Ляўданскі сваё сапраўднае прыванне ў літаратуры для дзяцей. Яго апавяданні, навелы адлюстроўваюць пераважна розныя моманты жыцця беларускай прыроды, расказваюць пра зяроў і птушак, багаты раслінны свет. Аб гэтым сведчаць кніжкі "Адкрыццё сезона" (1960), "На беразе ракі" (1962), "На прывале" (1966), "Ноч над Неманам" (1969), "Пад старым дубам" (1971), "Яшка прыляцеў" (1973), што выйшла ў год смерці пісьменніка.

ЗІМОВЫ БУКЕТ У ІНТЭР'ЕРЫ

Выстава "Зімовы букет у інтэр'еры" адкрылася ў Брэсцкім музеі выратаваных каштоўнасцей. Аўтарам работ з'яўляецца Раіса Дзмітрыеўна Бачарова (на здымку), якая кіруе гуртком прыроды і творчасці пры гарадскім доме дзіцячай і юнацкай творчасці. Біёлаг па адукацыі, яна яшчэ са студэнцкіх гадоў захапляецца кветкамі, займаецца іх фатаграфаваннем.

Каля трыццаці работ, прадстаўленых на суд глядачоў, — гэта аранжыроўкі і кампазіцыі сухацвэтаў, штучных кветак, спалучэнне штучнага і натуральнага матэрыялаў.

Фота Рамана КАБЯКА,
БЕЛТА

"ЧАРОЎНЫ АЛОВАК"

— так называецца выстава вучняў віцебскай сярэдняй школы № 20, якая адкрылася ў дзіцяча-юнацкім мастацкім цэнтры "Маладзік". Звыш 100 твораў юных майстроў прадстаўлена на ёй. Жываліс, графіка і іншыя віды дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва адлюстроўваюць пяцігадовую працу вучняў школы з мастацкім ухілам. На адкрыцці выставы выступілі вучань Ю. Пэна, адзін са старэйшых віцебскіх мастакоў Пётр Явіч.

На здымку: старшакласнікаў вітаюць пачынаючыя мастакі.
Фота Аляксандра ХІТРОВА,
БЕЛТА

Паэзія

Пятро ПРЫХОДЗЬКА

ГАРТАЮЧЫ ДАРОЖНЫ СШЫТАК...

ТОЙ ДЗЕНЬ

Гартаючы дарожны сшытак,
Шмат розных згадваю часін.
Але з шматлікіх дзён пражытых
Найбольш запомніўся адзін —

Той дзень, што збіў з рэйхстага пыху,
Узняў над ім барвовы сцяг
І цветам радасным успыхнуў
Ва ўсёй Еўропы на вачах.

Ён у акоп мой на дасвечці
Прышоў на яве, а не ў сне,
Пранёс жаданы кліч на свеце,
Што наступіў канец вайне.

Яго прыходу ўсе чакалі —
На плошчы вёсак, гарадоў.
У вечнасці ўступаў ён далі
З цяжэйшых чатырох гадоў.

Спяшаўся кожны адазвацца, —
Што не ісці больш на вайну.
З зямлі і мёртвы мог падняцца,
Пачуўшы гэту навіну.

Зямля казала ўсім: "Жывіце,
Нясце гонар у выкі!"
А на зялёным полі ў жыцце
Галоўкі ўзнялі васількі.

Здавалася — здалёку прадкі
У святой, няспынянай барацьбе
Ішлі ў той дзень на нашы ўгодкі,
Прытульвалі нас да сябе.

Удзячны з безліччу паклонаў
Зямлі, што мне жыццё дала,
І з дваццаці сямі мільёнаў
Мяне ад смерці ўберагла.

Той дзень мы святам называем,
Якога больш не паўтарыць.
Хай мой вяночак разам з маем
Ля помніка зарой гарыць.

Але цяпер, праз паўстагоддзе,
Алдам даніну даўніне,
Нідзе, ні пры якой нагодзе
Я не хачу быць на вайне.

НЕПАЎТОРНАСЦЬ

І шчасце апяваючы і гора,
Я прад табой, паэзія, ў даўту:
Таго радка, што напісаў учора,
Сягоння паўтарыць я не магу.

Магчыма, ён і лепшы быў за твая,
Што прысвячаў мінуламу я дню.
Ды для мяня яны — усе святыя,
Я кожны з іх ствараю ўпершыню.

Паэты ўсе на ўласнасць права маюць,
Ніхто ўзамен нічога не дае.
Бывае — сэрцы людзям замяняюць,
Але яны ўжо будуць не свае...

Крынічка ў поле да сябе гукае, —
Як ты не павернеш уверх дном,
І нельга кветкі замяніць, якая
Вясной квітнее пад тваім акном.

Я чую кліч пары салдацкай горна,
Юнацтва ў сэрцы з даўніх дзён нашу.
Але заўсёды слова непаўторна,
Якому ты аддаў усю душу.

ЗНАЙСЦІ ПАВІННЫ ВЫЙСЦЕ

О, колькі выплеснула броду
На край Чарнобыля віхура!
Адсоль, дзе ўжо не стала людю,
Дваццаты век сыходзіць хмура,

Бяжыць — бы конь загнаны ў мыле
Далей ад нашых бед да скону.
Але за што страшэннай быллю
Нам лёс паслаў такую зону?

Мне гаварыў адзін вучоны —
І ён, напэўна, мае рацыю, —
Што мурашы ў лясах той зоны
Не паддаюцца радыяцыі,

Жывуць сабе — нібы нідзе там
Няма пашкоджанай ігліцы.
А мы вось і зімой і летам
Нітраты п'ём з адной крыніцы.

Як цяжка ў сэрцы боль выношаваць,
Дзе ўсё жыццё было, каханне,

І для дзяцей сваіх выпрошваць
Дзесяць за мяжой выратаванне.

Ад горкай, непасільнай ношы
Паўночкі душы нейкай злосці.
І мурашам, дзе луг не кошан,
Гатовы людзі пазайздросціць.

Транжыць дзяржаўная эліта, —
Які ж яшчэ патрэбны бой нам?
І так нямала слёз праліта
Ад розных міжусобных войнаў.

Турбуецца працоўных маса,
Каб жыць хоць крыху лепей стала.
Завоншта ж на падземных трасах
Усё метро ў нас баставала?

Магчыма, крыху перабольшыў
Я ў параўнанні з мурашамі.
Але з бяды, не мець каб горшай,
Знайсці мы зможам выйсце самі.

ДРЭВЫ, ПАСАДЖАНЫЯ ЯКУБАМ КОЛАСАМ

Пра тых забудзем, хто ва ўладзе
Заняў пасты сабе наўздзіў.
Давай паходзім па тым садзе,
Што Бацька Колас пасадзіў.

Яго згадаем добрым словам
Без смутку, жалю і мальбы.
У гэтым садзе адмысловым
Чатыры убачыш ты дубы.

Як многа мар і думак ясных
Яны табе навеюць зноў:
Іх тут пясняр рукой уласнай
Садзіў у гонар трох сыноў —

Данілы, Міхася і Юры —
Крывінак родных, дарагіх.
Пад стогнам вогненнай віхуры
Навек адзін застаўся з іх.

Дубкі-сыны з-пад вокнаў дома
Усім адгукаюцца лясам.
Ну, а чацвёрты дуб, вядома, —
То гэта ж бацька іхні сам.

Святую памяць адгалоскам
Даносіць з неба весні гром.
Яшчэ ты убачыш тут бярозку,
Што азарае сад святлом.

Яе садзіў паэт старанна
У памяць жонкі дарагой;
Марыя Дзмітраўна так рана
На вечны адышла пакой.

Нібы сама бярозка стала
Тут загароджваць шлях бядзе.
А родны Колас, як бывала,
Па садзе спежэкаў ідзе.

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ

"І СТАНЕ СЛОВА ГАВАРЫЦЬ"

Нібыта чмель над кветкаю завіс,
Мой новы дзень, шукаючы натхнення.
І позіраю сваім ён зверху ўніз
Выпускае мяне ў цішы асенняй.

Я ж бы часцінка, бы ад сонца цень,
У безліччы і з'яваў і прадметаў,
Чакаю кожны раз, што прыйдзе дзень,
І з асалодай дзякую за гэта.

Знайду у тым кругазвароце шлях.
І ў той цяжкой хадзе па ім спазнаю,
Што прыме сэрцам родная зямля
І за свайго адзінага прызнае.

СІМЯОН ПОЛАЦКІ

Укленчаны радок — не раб,
Калі выпростваецца раптам,
Калі адчуе сэрца радасць
Ці светлы тонкі міг хача б.

І не стрывожыць, не скаваць
Памкненні велічнага духу,
І думак казачнага руху,
Што вырве нематы пачаць.

І стане Слова гаварыць.
І будзе ў свеце адмыслова;
Маўчаць вяльможы і цары,
Ды уладараць Дух і Слова.

Птушкі лётаюць, расце трава,
За вясной — другая частка года.
Не губляе тайнаў рамяства
Вечная руплівая прырода.

Каб на момант толькі уявіць,
Што дакладны графік сансуецца,
Што тугая казачная ніць,
Што сё лучыць на зямля, парвецца,

Што было б тут? Ды мацней за нас
Горды дух і вечны рух стварэння.
Бо вакол адзін бясконы Час.
Ну, а ўсё астатняе — імгненне.

Над светам невень хрыпла пракрычаў,
І цягніка пачуў я гул за лесам.
І хета зноў пра развіццё прагрэсу
З дынаміка суседскага крычаў.

Сінеў праз туманоў мігценне лес,
Пракараў крук, чмель прагудзеў над вухам.
Я гэта ўсё цяпер, нібы прагрэс,
А не дынамік, у самоце слухаў.

І думкі зноў сягалі ў дзіўны свет,
Дзе месца ёсць пачочне і каханню.
Які, нібы сцяжынка у траве,
І як крыніца чыстая, паўстане.

Па пустыні, па пустыні,
Па зыбучаму пяску
Мы зноў крочым, а святыні
Пазабытыя пакуль.

І рыпачь пясчынкі ў роце.
Суша горду і вачам.
Што ж на новым павароце
Абячае заўтра нам?..

А, можа, я — лісток той адарваны,
Што вецер будзе над зямлёй насьціць?..
На чорным небе месячык вісіць
Падкоўкаю, не мне падараванай.

І доўжыцца, і доўжыцца палёт.
Я ў ім, напэўна, не знайду спачыну,
Пакуль сваю не убачу аблачыну
І не згадаю даўні радавод.

У самотнай распачнай хвіліне,
Калі стане невыносна мне,
Я, нібы маэстра Паганіні,
Заіграю на адной струне.

А калі і тая абарвецца,
Засіпчы хрыпаты голас мой,
Каня мне з балота адзавецца,
Ажыве салюка за ракой.

Так чароўнае замкненца кола,
Што мацней за ўсё, што ёсць наўспяжы.
І слабы мой увальецца голас
У Сусвету пераможны марш.

Гляджу на свой радок, нібы на пуд —
Вось толькі што з'явіўся на паперы.
Яшчэ ён недзе там, а я ўжо тут.
І нібы зноў зачыненыя дзверы.

Дык хто маёй рукою напісаў
Яго на белым палатне халодным,
Хто дух зрабіў высокім і свабодным,
І мне часцінку існасці аддаў?..

Гляджу, як на пачатак і выток,
На вязь няроўных і паспешных літар,
І бачу не напісаны радок,
А новы свет, таемны і вялікі.

У канцы 60-х гадоў я пазнаёміўся (у ДOME творчасці Каралішчавічы) з Мікалаем Мікалаевічам Улашчыкам — выдатным беларускім гісторыкам, вялікім патрыётам Бацькаўшчыны, цудоўным, сардэчным чалавекам. Знаёмства мела працяг: было яшчэ ці мала сустрэч — і ў Мінску, і ў Маскве, дзе жыў і працаваў (дакладней, вымушаны быў жыць і працаваць) Мікалай Мікалаевіч, а таксама зрэдку мы перапісваліся, абменьваліся кнігамі. У сваім хатнім архіве я знайшоў каля трох дзесяткаў лістоў і паштовак М. Улашчыка, па змесце якіх можна меркаваць як пра жыццёвыя і творчыя клопаты слыннага вучонага, так і пра яго грамадскае і чалавечае аблічча. Некаторыя з іх — цалкам або ва ўрўках — прапаную чытачам тыднёвіка "ЛІМ".

Ніл ГІЛЕВІЧ

КЛОПАТЫ МІКАЛАЯ УЛАШЧЫКА

ДА 90-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ

Дарагі Ніл Сямёнавіч

Прыехаўшы дахаць, прачытаў Ваш артыкул-рэцэнзію на зборнік вершаў Гаўрука. Рэцэнзія напісана вельмі сардэчна і нам абодвум (мне і жонцы) гэта вельмі прыемна, бо ў 1967 г. мы разам з Гаўруком былі ў Каралішчавічах і ён нам вельмі падабаўся. Таленавіты чалавек з вельмі цяжкім лёсам, якому рэдка даводзілася чуць пра сябе добрае слова.

На вялікі жаль, я не бачыў гэтай кнігі ў магазінах і таму не набыў яе. Быў бы вельмі ўдзячны Вам, калі б Вы змаглі прысласць яе.

Пасылаю Вам два свае артыкулы. У тым, дзе напісана пра пісьменнасць, галоўны, пасля апошняй карэктуры, выкраслі мае падлікі, што ў Беларусі к 1917 г. пісьменных было каля 40%.

Прывітанне ўсяму Вашаму сямейству.

26.IX.69 г. Улашчык.

Дарагі Ніл Сямёнавіч

Памёрла ўдава Пічэты, і яго кватэра цалкам ліквідуецца. Кіруе гэтым дачка Пічэты — Ксеня Уладзіміраўна. Я ў свой час длубаўся ў архіве акадэміка, адбіраў артыкулы для друку, але неяк сталася так, што шмат пра якія неапублікаваныя рукапісы не ведаў. Зараз, калі яны скампанаваны ў адным месцы, рукапісы выглядаюць вельмі салідна. Сярод іх ёсць перадрукаваныя на машыцы, а ёсць і пісанія ад рукі. Почырк у Пічэты быў страшны і прачытаць яго пісаніну цяжка. Сярод перадрукаваных вялікі артыкул пра Гродзеншчыну ў першай палове XVI ст. Вялікая колькасць напісана па-беларуску. Пічэта гаварыў па-беларуску камічна (Беларускі дзяржаўны-государственный універсітэт і г. д.), але пісаў зусім добра. Усё гэта ідзе ў архіў Акадэміі навук СССР. Сярод іншага мне аддалі зборнік вершаў Чарота. Я ніколі не лічыў Чарота выдатным паэтам, і для мяне яго кніга не мае вялікай каштоўнасці. Перасылаю яе Вам, спадзеючыся, што для Вас яна будзе цікавай, хаця б як помнік культуры.

Зараз пасылаю Вам і тую дробязь, якую часам пішу (пачаў пісаць фантастычную хроніку Магілёва, але кінуў гэта даўно). Аснову "нарыса" складае панегірык, які быў зачытаны на банкете пасля абароны доктарскай Наталляй Маркаўнаю (жонка М. Улашчыка. — Н. Г.). Яны шле Вам і ўсёй Вашай сям'і сваё прывітанне, а сама ўсё хварэе і марыць пра паездку ў Мінск.

З новым Вас годам.

12.1.1974.

Дарагі Ніл Сямёнавіч!

Вялікае дзякуй Вам за "Песні" (кніга "Песні народных свят і абрадаў". — Н. Г.). Парадаваўся, глядзячы ці чытаючы не толькі самыя песні, але і на такое эстэтычнае выданне. Кніга скрозь зрабіла б добрае ўражанне, а ў Мінску, дзе так мала выдаюць прыгожых кніг, асабліва прыемна.

Пачаў чытаць калядныя песні і на мяне дыхнула дзіцячымі гадамі, калі пад коляды малымі сядзелі на чыста вымытай падлозе, папанай жоўтым пыском, і чакалі, што маці будзе ставіць на стол розныя смачныя рэчы, а можа і так дасць троха сушаных груш.

1975 г. пачаўся з нейкага шалёнага грыпу, ад якога ледве адляжаўся. Пачаў хадзіць два дні назад, але да гэтага часу ўсё хістае.

Надта зацягнуўся выхад тому летпісаў. Ужо пайшлі чыстыя аркушы, а карктуры паказнікаў усё няма. Першыя дні гэтага году быў нават рады, бо чытаць не мог, а зараз сяджу і непакоюся, бо па планах гэты том (32-гі) павінен быў выйсці яшчэ ў 1973. У гэтым годзе павінен здаць у выдавецтва (ці хаця б правесці праз вучоны савет) другі том. У такім разе ўсе беларускія летпісы будуць сабраны ў адным месцы. Не будзе ставаць

толькі магілёўскай хронікі, пісанай па-польску. Тут мне надта накруціў магілёвец, каб яму горка ікалася. Магілёўская хроніка не надта падыходзіла пад гэту серыю, але такі была магчымасць усунуць і яе. Калі і дзе і хто яе зараз надрукуе ў поўным памеры — справа вельмі цяжкая.

9.1.1975 г.

Дарагі Ніл Сямёнавіч

Пасылаю Вам зборнік, у якім змешчаны артыкул пра мяне. Пісаў супрацоўнік інстытута, з якім працую разам ужо больш за 20 гадоў. У НЗ "Истории СССР" будзе яшчэ невялікая нататка. На гэтым юбілейны радасці скончацца. Ад Саюзнай і Украінскай акадэміі атрымаў граматы (не ў звязку з юбілеем), ад Беларускай маю дулю. Можна сказаць, што ўсё ідзе, як і належыць быць. Спраўдны бяды — тое, што "Гісторыя вёскі" кепска ідзе наперад. Наталля Маг каўна ўсё хворая. Яна перадае ўсёй Вашай сям'і прывітанне.

10.III.1976 г. Улашчык

Дарагі Ніл Сямёнавіч

70 гадоў — такі ж семдзесят, і радасць з гэтага невялікая, але атрымаць такі ліст, які прыслалі Вы — радасць. Зараз мала (надта мала) засталася тых, з кім вучыўся, працаваў, марыў, хадзіў, ездзіў, а новыя знаёмствы (не знаёмствы, а сувязі) здараюцца рэдка. Вы адзін з тых, з кім знаёмства і дружба пачаліся з першай сустрэчы. Наогул знаёмствы за апошнія 10—15 гадоў — дзіўныя. Кантакты завязваюцца або з пісьменнікамі, або з літаратуразнаўцамі, ды яшчэ з людзьмі малодшымі за мяне, і ніяк не пераходзяць мяжы звычайнага знаёмства з гісторыкамі.

Калі Вы думаеце, што я атрымаў стос тэлеграмаў, то памылка. Ад гісторыкаў прыйшоў дзве. Думаю, што адна з іх — патаемная акцыя: чалавек паслаў так, каб не ведалі іншыя. А наогул усё прайшло пацеху, бо не было "душы" кожнага юбілею — банкету. 30 снежня завёз Наталлю Маркаўну ў бальніцу, а з новага году калі і не хварэў, то і здаровы не быў, і таму калі прыйшоў у інстытут, дзе сектар збіраўся адзначыць такую падзею, то быў слабы і прасіў адкласці, але ўжо купілі кветкі і адкладаць было нельга.

Слабею. Самае горшае з гэтага тое, што не змагу пабываць у тых мясцінах Беларусі, дзе збіраюся пахадзіць ужо колькі гадоў (у свой час лічыў самае лепшае — гэта не ездзіць, а хадзіць пехатою). У 1928 г. меркаваў прайсці пехатою яшчэ з Сінеўнікава да Харкава, каб пабачыць, якая ў той час была Украіна, але і гэта не выйшла. Па Беларусі пахадзіў шмат.

Прывітанне ўсёй Вашай сям'і ад Наталлі Маркаўны. Яна ўсё хварэе.

17.III.1976 г.

Дарагі Ніл Сямёнавіч

...Праз "ЛіМ" даведаўся пра смерць Дубоўкі. Даведаўся і пра тое, што яму на паніхду не знайшлося месца ў ДOME пісьменніка. Ці знойдзеца месца для яго урны ў Мінску? Між іншым, Купала ставіў яго вышэй за сябе ("Я Дзяржавін, а ты Пушкін"). Так казаў мне чалавек, які меў блізкае дачыненне да абодвух. Выпадкам прачытаў, што на з'ездзе "Маладняка" кіраваў справамі Чарот. Я прасядзеў, здаецца, на ўсіх пасяджэннях з'езду і нібыта памятаю, як там што рабілася. Фактычна рэй веў Дубоўка, у Чарота на гэта не ставала ні культуры, ні (паўна) літаратурнага таленту. Вострыя спрэчкі сталіся паміж Валайцісам (РАПП), Дубоўкам і Пыльпінкам (Харкаў, "Плуг"). Да гэтага часу памятаю: "Вы, Валяйтис, дурака на валяйтэ" (Пыльпінка). На фота з'езду ёсць абодва. Ці бачылі Вы стэнаграфічную справаздачу з'езду — у сінёй папярэвай вокладцы і з такою колькасцю памылак, што стала б на стос кніг. Чарот у 20-я гады (асабліва да 1927—1929)

быў надзвычайна папулярны, і тое, што пісалася "Не ганюся за Чаротам, і Купале не раўня" верна адбівае настроі свайго часу. Але ўжо пад канец гэтых гадоў яго папулярнасць пачала знікаць.

...Я скончыў "Кнігу пра вёску". Зараз з ёю, як кот з селядцом. Усе дзіўляцца — хто ж гэта будзе (які дурань) друкаваць кнігу пра адну вёску. Але калі напісаў, то такі і надрукую.

...Ці ведаеце Вы, што ў пачатку лета 1920 г. праз Мінск праехаў Меражкоўскі і змясціў у "Минском кур'ере" урывак са свайго рамана, прысвечанага дзекабрыстам (сцэна бітвы ў Пецярбурзе). У маі 1920 г. у Мінску пачала выходзіць і другая газета на рускай

лацінскай), ніхто рэдагаваць не будзе, бо няма каму. Вось мы і дажыліся. У т. 32 "Быхаўца" хтось рэдагаваў, але не зрабіў ні аднае заўвагі, і таму мы думалі, што ўся яго дзейнасць абмежавалася атрыманнем мізэрнага ганарару.

Дзякуй Вам за кнігі. Наталля Маркаўна шле Вам і ўсёй Вашай сям'і сваё прывітанне.

У 1976 г. скаапераваўся з мастакамі адносна адзеньня (маецца на ўвазе падрыхтоўка альбома беларускага народнага адзеньня. — Н. Г.). Яны згадзіліся, нават ахвотна, але зараз не адказваюць на лісты, а час ужо прыйшоў. Перагледваючы крыніцы, я здзіўлюся, бо налічыў не менш як 25 узораў толькі верхняга мужчынскага адзеньня і ўсё з імпартага тавару. А як апрапаніліся багатыя мяшчанкі нават з маленькіх гарадоў, нават у час вайны ў 1708 г.! Адамашак, аксаміт, атлас, собалі, фарботкі, пярэцёнкі і іншае.

2.XII.1978 г. Спора і новы год.

Дарагі Ніл Сямёнавіч

Некалькі дзён назад глядзеў па тэлевізары перадачу — мастацкая выстаўка: жывапіс і скульптура. Зразумела, у мастакоў на першым месцы дзяўчаты, але было і іншае. Між іншым паказалі партрэт Капіцы, зусім старэнькага, і яго жонкі.

Тут я падумаў, што трэба было б, каб хто-небудзь з добрых мастакоў зрабіў партрэт Гаўрылы Іванавіча. Найлепш да гэтага падыходзіў бы Сяргейвіч, але зараз (казалі ён у такім стане, што зрабіць ужо не зможа. З тых, што засталіся ад 20-х гг. (Ганчарык, Вечар і можа хтось яшчэ), Гаўрыла Іванавіч самы большы, і будзе вельмі шкада, калі ніхто не напіша яго партрэт. У мяне сярод мастакоў знаёмствы вельмі малыя, прасіць самога Г. І., каб ён загадаў свой партрэт, неяк не выпадае, а яму ж ужо 79 (але выглядае зусім бадзёры). Трэба спяшацца; не заўсёды будзе такім.

Таму ў мяне да Вас просьба: паспрабуеце ўладзіць гэту справу. Вы знаёмы з усімі.

Цяжка перажываць тут утрату Юрыя Паўлавіча. Мне перадалі, што працаваў звыш сіл, з таго, пэўна, дачасна і памёр.

Прывітанне Ніне Іванаўне (мая жонка. — Н. Г.) ад мяне і Наталлі Маркаўны. У гэтым годзе ізноў будзем сядзець пад Масквою. Том летпісаў павінен у маі пайсці ў друкарню і зараз складаваць паказнікі.

30.III.1979

Дарагія Ніна Іванаўна і Ніл Сямёнавіч

Вітаю Вас з Новым годам і жадаю ўсякіх новых поспехаў. "Удзячнасць" (мая кніга "Удзячнасць і абавязак". — Н. Г.) прачытаў раз у Каралішчавічах і раз тут. Напісана таленавіта і не па абавязку, а з пачуццём.

Дарэчы, Кісялёў прыслаў новую кнігу. Якая прывітанска! Каб "насяліць" наша XIX ст., ён зрабіў ці не больш за ўсё, ва ўсякім разе больш за ўвесь Інстытут гісторыі.

Наталля Маркаўна шле Вам прывітанне. Яна ўжо пачала выходзіць з дому, пакуль на двор.

Ці спраўляе хто-небудзь Куццо?

24.XII.82

Дарагі Ніл Сямёнавіч

Калі ў друку з'явіліся звесткі, што пачалі ствараць музей пад небам, то я прапанаваў (у Інстытуце гісторыі БССР) укладчыцу ў фонд музея сваю месячную зарплату — 400 рублёў. Разам са мною ў Мінску была К. Індава (яна з-пад Клімавіч, зараз старшыня Камісіі па гісторыі сельскай гаспадаркі і сямейства), якая таксама прапанавала ўнесці столькі сама. Разам з Петрыкавічам (намеснікам дырэктара Інстытута гісторыі) і Шабуняю паехалі ў ЦК, дзе Петрыкаў і сказаў пра гэту прапанову (мяне, зразумела, не ўзялі). Там ім сказалі, што так рабіць нельга — нібы няма такога закону. Разумею, што прычына іншая: калі б унёс я, то трэба было б плаціць і Петрыкаву, і яшчэ некаму, а грошай шкада.

Зараз будова музея, так кажуць, села, бо няма сродкаў. Мяне гэта непакоіць, нават вельмі непакоіць, і я гатовы ўплаціць тыя самыя 400 ці больш, абы справа кранулася з месца. Трэба намагчыся, каб начальства пагадзілася на зборы, трэба, каб нехта (хаця б у "ЛіМе") змясціў пра гэта артыкул, трэба адчыніць рахунак. Каб не палохаць людзей (тых, ведама, у каго шмат лішніх грошай, напрыклад, К. і Ш.), варта пачаць з невялікага на асобу — 50—100 рублёў. Чэшскі музей створаны на сродкі, сабраныя сярод насельніцтва, чаму ж мы горшыя (у бога цяля ўкралі). Няхай даюць па рублю, па 50 капеек, гэта яшчэ лепш: няхай будзе ўсенародны збор, усенародная справа.

Калі будзе згода на артыкул у газеце (ці ў "Помніках", але гэта горш), то магу напісаць я. Згодзен падпісаць адзін, але лепш, каб мне не вытыкаць. Можна, на гэта згодзіцца Брыль ці хто другі.

Ялугін такі змясціў рэцэнзію на падручнік гісторыі. Пастрыглі яе, але такі ж ёсць. Які там водук!

13.III.1983

Дарагі Ніл Сямёнавіч

...Быў у "Полымі" (выдавецтва). Увесь час уздымаецца пытанне адносна "Вёскі" (рукапісу). Паслаў адпаведныя матэрыялы, але вельмі падобна, што і тут "ніц не бэндзе". Надрукаваць (Працяг на стар. 15)

Выставу-продаж карцін, антыкварных твораў, у тым ліку абразоў, праводзіць фірма "Белінтэрсервіс" у выставачным салоне Гомельскага аддзялення Саюза мастакоў. Тут жа можна набыць таксама па-мастацку выкананыя ўзоры посуду Добрушскага фарфаравага завода, сярэд якіх шмат аўтарскіх работ у адзіным экзэмпляры.

На здымку: на выставе-продажы ў Выставачным салоне.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛТА

КАРУНАЧНИЦА

У цэнтры народных мастацтваў і рамёстваў у Віцебску адкрылася выстава народных умельцаў — каруначніц з абласных цэнтраў.

На здымку: удзельніца выставы Валыяціна Пятроўна Шайлякова і яе работы.

Фота Александра ХИТРОВА, БЕЛТА

ПЕРШЫ МІЖНАРОДНЫ

У Мінску адбыўся першы міжнародны фестываль дзіцячых і юнацкіх тэатраў. У ім прынялі ўдзел калектывы з Расіі, Літвы, Швейцарыі і, вядома, Беларусі. Арганізавалі гэты фестываль Міністэрства адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь, Мінскі палац дзяцей і моладзі і тэатральнае прадпрыемства "Рондстудыя".

На здымку: сцэна са спектакля "Прыклад для двух закаханых", пастаўленага Маладзёжным тэатрам са швейцарскага горада Базеля.

Фота Віктара ТАЛОЧКІ, БЕЛТА

Пісаць рэцэнзію (ды яшчэ ўпершыню) — праца не самая прыемная, асабліва калі да цябе ўжо было шмат аматараў патачыць "крытычнае лязо" аб камень дадзенага твора. Праўда, трэба адзначыць, што праца сапраўднага крытыка — калупанне ў суцэльнай мастацкай камлізе з надзеяй раскласці яе на зразумела-правільныя складкі і лагічныя цагліны — работа ўвогуле марудная і часта няўдзячная. Бо хутчэй можна зламаць сваё "пяро", чым прыстойна раздзяўбці твор—"скалку" сапраўднага майстра. Тым больш можа падацца дзіўным, што "ахвярай" свайго "аналітычнага акта" я выбраў твор, які ад часу, здаецца, так скамянеў, што не тое што раструшчыцца, але, нават, даць маленькую расколінку ад любога крытычнага ціску ўжо няздольны. Магчыма, таму гэта саманадзейны эксперымент будзе больш падобны на містыфікацыю, псеўдарэфлексію, самапародыю, чым на метадычны дослед, літаратурную крытыку ці сур'ёзны аналіз няздзейсных працоўваў.

Для тых, хто можа пакрыўдзіцца за "кнігу кніг": у гэтай квазірэцэнзіі (назавём яе так) я паспрабаваў зірнуць на кананічны тэкст вачамі людзей, для каго кананічнай была і будзе адно воля свецкай, зямной улады. Калі вы спытаеце пра мой уласны пункт гледжання, то ён — у апошнім раздзеле майго "сачынення".

Ад аўтара

ВЫКРЫЦЦЁ СВЯТОГА ІААНА

НАТАТКІ З НАГОДЫ БУДУЧАГА ЮБІЛЕЮ

ЧАСТКА ПЕРШАЯ, КРЫТЫЧНАЯ

Хутка ляціць час. Мінае 20 стагоддзе, блізіцца, бадай, апошні рубаж і вялікі юбілей хрысціянства. Успамінаецца шмат цёмных і светлых старонак гэтага перыяду, а сярод іх адна з ярчэйшых — "Адкрыццё св. Іаана".

Былі, канешне, і дасканалыя словы св. Лукі і гарачыя лісты няўрымслівага Паўла, але мяне як верніка больш прываблівае цмяна-агністая палітра "Апакаліпсіса". І вось па якіх прычынах. Па-першае: сам жанр фантастычнага апавядання ад першай асобы можна лічыць адкрыццём у хрысціянскім пісьменстве. Па-другое: незвычайная жываліснасць і вастрыня перажыванняў героя ў спалучэнні з эпічнай веліччу і гістарычнай маштабнасцю карцін не пакідае раўнадушным нават старога, цёртага пісаку. І трэцяе: у твора ёсць шэраг недарэчнасцяў і недахопаў, міма якіх цяжка прайсці любому крытыку. Тут ёсць нямала нагод паправіць аўтара, даць шэраг парад і проста ад душы папрацаваць чырвоным алоўкам.

Вось, напрыклад, колькі слоў аб лічбах у "Адкрыцці св. Іаана". Вядома, без іх цяжка абысціся і ў кварталным плане шараговага райкаму, а тут жа план пісаўся вунь на колькі год і не на адзін раён. І ўсё ж перанасычанасць лічбамі хутчэй адмоўная

рыса "Апакаліпсіса", бо яна зніжае літаратурна-мастацкія вартасці твора і яго ідэйна-эмацыянальны напал.

Другая заўвага тычыцца першай, уступнай часткі, дзе вядзецца строгае, прынцыповае размова аб маральным вобліку і побытавых звычках кіраўнікоў рэгіянальных хрысціянскіх суполак (па тэксце — "ангелаў сямі цэркваў"). Кола адрасатаў гэтага пасланьня задужы вузкае, што прыніжае гістарычнае значэнне ўсёй працы і становіцца стылёва-жанра. Ём дысанансам для наступнай "апакаліптычнай" часткі "Адкрыцця". Што тыя сем мястэч. заштатнай малазіскай правінцыі ў парэўнанні з сусветнымі катаклізмамі і лёсам цывілізацыі? Хай аўтар тады не мог ведаць пра такія аплоты хрысціянства, як Масква і Санкт-Пецярбург, хай нават не меў зносін з Александрыйці ці Карфагенам, але гістарычная адказнасць, хрысціянская інтуіцыя і проста літаратурны густ мусілі падказаць, што знаёмства ў адной воласці тут мала, трэба ахінуць сваім заклікам калі не 1/6 часткі сушы, дык, прынамсі, адзін кантынент, напрыклад — Азію ці Еўропу.

І яшчэ адзін прынцыповы момант. Для мяне, як для праслаўленага чытача, не прайшлі міма факты іудзейскіх і пражаталіцкіх уплываў на асобныя месцы "Адкрыцця". Вядома, іудаізм аказаў моцны ўплыў на аўтараў не толькі Старога, але і Новага

Завету. І ўсё ж калі піянераў — Мацвея ці Паўла — можна апраўдаць (яны дзейнічалі ў цяжкіх, пераходных юда-хрысціянскіх перыяд), то сп. св. Іаан мусіў бы быць больш прынцыповым і рашуча парваць са сваім габрэйскім мінулым. Ідэйна-палітычныя і сацыяльна-эканамічныя ўмовы сярэдзіны I ст. вымагалі сапраўды хрысціянскіх пазіцый, а таму спробы зарэзерваваць лепшыя 144 тыс. месцаў у Нябесным Іерусаліме для сыноў ізраілевых выглядае ў лепшым выпадку як рэцыдыў іудзейскага нацыяналізму, а ў горшым — як інтрыгі сусветнага жыда-масонства. І хоць урэшце аўтар вяртаецца ва ўлонне хрысціянскай эсхаталогіі, аднак якіх намаганняў і страт каштуе такі апартуністычны ўхіл...

Што ж тычыцца каталіцтва, то даўно вядома, што галоўным ворагам хрысціян

доўга быў Рым, гэты непераўздыдзены расаднік паганства, распусты і рознай нечысці. Чаму ж тады аўтар "Адкрыцця" "самай вялікай блудніцай і спакусніцай зямных цароў" называе Бабілён? На чатыры стагоддзі раней, для падзей часоў Вялікага Палону, гэта сапраўды было так, але ў час першай рэдакцыі "Апакаліпсіса" Бабілён уяўляў сабой забытае мястэчка па-за межамі Імперыі. Адкуль жа такі анахронізм? Альбо аўтар нятворча (а-механістычна) успрыняў працы сваіх папярэднікаў, альбо справа больш сур'ёзная — кан'юнктура і пратэцыя самога Рыма. Вельмі верагодна, што "прадчуваючы" царкоўную кар'еру вечнага горада і, магчыма, паддаўшыся ўплыву г. зв. "пап", аўтар пакінуў ролю "вялікай блудніцы" за Бабілёнам, каб не пашкодзіць рэпутацыі будучай каталіцкай сталіцы. Намёкі на сем гор, сем цудаў ды іншыя надаюць двухсэнсоўнасць гэтаму прыкраму факту і пакідаюць магчымасць яго метафарычнага тлумачэння.

Аднак сам жанр "Адкрыцця" як і любога выкрыцця (д'ябла, партакратыі, мафіі ці іншых злыдняў) патрабуе канкрэтных адрасоў, імёнаў, лічбаў. Толькі ў такім выпадку дапамога будзе мэтанакіраванай, а барацьба са злом сапраўды эфектыўнай. Таму спробу вывесці з-пад удару заслужанай крытыкі Рым лічу памылковай, а для святой справы змагання за ісціну і веру

ІРГА КАЛАСІСТАЯ

(Працяг. Пачатак на стар. 8-9)

Маці, нібы ад самой зямлі і прыроды, дала сыну такое імя. Маці, на якую ён, Лёля, быў сам падобны (сын, падобны на маці, — шчаслівы), — на жанчынубагіню, Гілену Яноўскую з Хадакоў. Якую больш за ўсіх любіў, якой прысвячаў напісанае самім, якая любіла і яго і якая была пахавана недалёка ад яго Кур'янаўшчыны на Хадацкіх могілках.

І яму, Лёлю—Леапольду, нібы самім жыццём было наканавана любіць і маці, і сваю Кур'янаўшчыну, дзе нарадзіўся, і тых людзей, сярод якіх рос і жыў: задраздзян, сушкаўцаў, хадачан, краснавольцаў, грынеўцаў, рагазан і ўсіх у Крайску, дзе вучыўся ў пачатковай школе, чью мову ён слухаў і ведаў і пра якіх думаў і пісаў, ён — Абарыген Крайскі...

Пасля ўжо былі Вілейка, Вільня, Гродна, Мінск, Саратаў... Жыццё і буры... І невядома якая смерць...

Уцёкшы пасля лютэўскай рэвалюцыі з рускага войска, куды быў мабілізаваны, у час ваеннага міжбур'я — нямецкай і польскай акупацыі Беларусі, — ён хацеў недзе ў 1920-м годзе, хоць ненадоўга, зноў зачапіцца за родную Кур'янаўшчыну, але гэта было, мусіць, апошні раз. Не прайшло і месяца, як яго зноў пацягнула

Вільня і, відаць, назаўсёды.

Але Кур'янаўшчына ўсягды была з ім, як і ў кожнага чалавека свая любая сцежка да сваёй хаты — Радзімы. На ёй ён прыкмячаў тыя "зярняты", з якіх пасля выраслі і "Збянтэжаны Саўка", і "Пасланец", і "Конскі партрэт", і "П. С. Х.", і "Блуднікі", і "Пакрыўджаныя", і "У кавалёвай хаце", і "Гаротнік", і "Жабрак", і ўсё тое, што лілося з душы ў верхаш...

І Кур'янаўшчына, і Крайскае балота, і шмат што ў нашым наваколлі змянілася ў пачатку 60-х гадоў, калі меліярацыя аж ад Рэпішча-пушчы і недзе да самай Віліі зрабіла нашу раку Дроздкун магістральнай — прамой пад струну — і з дробнымі слязьмі на дне ад былой добрай старой ракі.

І Крайскі бок у кірунку да ракі парэзалі глыбокія канавы з белым пяском на дне і мізэрнай, як і ў рацэ, вадзіцай — напіцца верб'ю. Такія ж канавы і паабпал падсыпанай вышэй грэблі. І ў іх недзе на дне скупа блішчыць блакітнеўкае неба...

Крайскі бок высыхае летам на сонцы, і з паўночным ветрам тарфяныя буры засыпаюць мяккім пылам і Сады ў Кур'янаўшчыне, і Асавок...

І на Крайскім балоце, і на Зурэччы, і

на Паграбішчы, дзе некалі шумелі асак, цяпер шуміць збуялы ячмень...

Сама Кур'янаўшчына ад Лажкоў да Асаўка заворваецца калгасным плугам пад жыгта, ячмень, авёс і бульбу. У Родзевічавым садзе падняты і былыя гароды і само котлішча пад азімае жыгта. Ляжаць толькі ля дарогі вялізныя валуны ад фундаменту, — не змаглі вывернуць трактарамі, — і з-пад іх растуць, ідучы буйна ў атожылікі, загранічныя ягады — ірга каласістая. Яе шарпаюць і калёсы, і трактары, і камбайны, а яна кусціцца, лезе ўверх, густа чырванючы сёлета круглымі ягадамі, падобнымі на вішні... Усё, што асталося ад саду. За ёй была некалі прызба і вокны Родзевічавай хаты...

Выжыла ірга каласістая і жыве, як выжыла і жыве і цяпер і ў Крайску, і ў Сушкаве, і ў Задроздзі Родзевічавы мова з яго "рабачыямі", "бразгам", "тулягамі", "безгалубам", "баязёнам", "падшпаркам", "рудыўкай", "шлякам" і іншымі, іншымі нашымі ласкавымі і амаль забытымі беларускімі словамі...

Адгэтуль, з Родзевічавога саду, з-пад старасвецкіх ачарсцельных ліп, відаць далёкі, на раздкіх прыгожых прэсянці зямлі — некалі Вілейскай, пасля Плесчаніцкай,

нават шкоднай. Новы Запавет мусіць ачышчаць свае шэрагі ад двухсэнсоўных тэкстаў і сумніўных мясцін. Вось чаму, калі б я рэдагаваў "Апакаліпсіс", наўрад ці ён патрапіў бы ў выданне ў такім выглядзе. Вось чаму, калі б я быў галоўным рэдактарам Бібліі, наўрад ці ў Новым Запавеце было больш аднаго Евангелля. Як казаў наш настаўнік: "Лепш менш, чым больш". Ці як казаў бы я: менш слоў — ясней у галаве. А калі ясна і чыста ў галаве, дык чыста і ў кішні, і ў хаце, і ў душы. Тады ўсюды будзе парадак. А што яшчэ трэба простаму хрысціянину?

ЧАСТКА ДРУГАЯ, ЭСЭІСТЫЧНАЯ

Калі з вярышчынёй цывілізацыі і глыбінняў сённяшняга часу аглядзець здабыткі нашай нацыянальна-біблейскай літаратуры, то нават на тле яе багатай, зіхоткай фактуры вылучаюцца фантастычныя карункі "Адкрыцця св. Іаана". Час няўладны над гэтым творам боскага мастацтва, ён толькі дае яму новыя грані і адценні, раскрываючы патаемны сэнс ягоных метафар і паэтычных вобразаў. "Адкрыццё" можна параўнаць з геніяльна зробленым вачкам дзівоснай труны, якое лагічна закончыла дзёлу эпоху ў гісторыі пісьменства, закрыўшы ўваход у святая-святых юда-хрысціянства перад носам розных самазванцаў і літаратурных прайдох.

Але ягоная роля не толькі ахоўваць евангельскія скарбы і нялэнныя старазаветныя мошчы. Дзякуючы абачлівасці аўтара, "века" не прыхоплена намертва, а мае магчымасць прыадчыняцца, дэманструючы дасканаласць усёй "дамавіны". А відовішча, трэба сказаць, захалляльнае. Гэта можа пацвердзіць любы, хто дакранаўся да Святога Пісання, хто чуў старажытны шоргат ягоных слоў (нават у шматкратным перакладзе), тысячагадовы водар біблейскай мудрасці, непераможнае рэха Майсеевых законаў.

І ўсё ж галоўнае, што вылучае "Апакаліпсіс" з шэрагу тэкстаў біблейскага поля — яго містычная самаўплёненасць, нейкая футурыстычная амбітнасць, нават свайго роду евангелічны авангардызм. У гэтым сэнсе "Адкрыццё" скіравана ў будучыню як прамень святла ў касмічную прорву з надзеяй адшукаць хоць якую зачэпку ці кропку, адбіўшыся ад якой можна было б пачаць адлік новага шляху. Але прастора занадта вялікая, праменьчык слабенькі, а зачэпак так багата, што надзея хутка рассыпаецца (разам з верай у адзіны шлях) на безліч рацыянальных абвержанняў, запозненых перасцярог і новых раскрыжванняў.

Урэшце кожны глядзіць у чароўную люстраную лінзу "Апакаліпсіса" і думае, што бачыць будучыню і сваіх нашчадкаў, а тыя глядзяць і думаюць, што бачаць сваіх продкаў. А на самай справе кожны бачыць толькі сябе і свае спадзяванні на вечнае жыццё. Тое ж, што аўтар дазваляе пастаяць

побач з сабою, назіраючы сюррэалістычны экстаз і аргазм хваравітай фантазіі (якія, вядома, дзе-нідзе і калі-нікалі ды спраўджваюцца), толькі падкрэслівае марнасць і непазбежнасць жыцця ды смерці, непераможную рэальнасць чалавечых фантамаў. Гэта ўніверсальны сюжэт і адвечны жанр, якога не здольны разбурыць і навейшыя мастацка-тэхналагічныя сродкі. Прынцыпы застаюцца тыя ж: рацыя і вера, кіч і партыйнасць, элітарнасць і рэлігійнасць імпатэнцыя і парадыйнасць, палюцыя і рэвалюцыйнасць. Адным словам, поўны дыялектычны набор: постмадэрнізм і вечны апакаліпсіс.

Вось у такой каламуці і набывае вырашальнае значэнне "чалавечы фактар" і "гума-нітарны аргумент", якія сыходзяцца ў асобе аўтара.

Галоўны герой, апавядальнік "Адкрыцця" — постаць даволі каларытная, цікавая і для нашага часу. Актыўная сацыяльная пазіцыя, нераўнадушнасць да калектыўных інтарэсаў, мэтанакіраванасць і самахварнасць — ці не гэтых рысаў бракуе героям нашай мітуснявай эпохі? Такі чалавек не пабаіцца ў любы момант упасці на калені і ўстаць з іх, слухаць слова божае і прамаўляць сваё. Чым не прыклад для сённяшняга бездухоўнага часу?

Мо прыклад і не самы свежы, затое — пераканаўчы. Бо аўтар адначасова носыбіт суб'ектыўных эмоцый і падгістарычнага боскага накіравання, простых людскіх перажыванняў і вечных нечалавечых пакутаў. Адным словам — "альфа і амега", пачатак сабе і канец усяму існаму. І што б ні казалі крытыкі, рэфарматары ці праціўнікі "Апакаліпсіса", іх таксама чакае канец. Як нарэшце і гэтыя радкі, пісання з нагоды мяркуемага юбілею перліны нашай літаратуры — "Адкрыцця св. Іаана".

ЧАСТКА ТРЭЦЯЯ, НАВУКОВА-ПРАКТЫЧНАЯ

Для пачатку некалькі лічбаў: 7, 12, 10, 4, 24. Можна нагадаць 1/3, 1/4, 1260, 144 тысячы. Калі і гэта вас не пераканала, дадам прама — 666!

Я не з'ехаў з глузду і вы не памыліліся. Усе гэтыя лічбы невыпадковыя, а ўзятыя з вядомай, але недастаткова даследаванай працы "Адкрыццё св. Іаана". Якім навукова-практычнае значэнне гэтага глыбокага твора мала асветлена ў даступнай нам літаратуры.

А між тым, "Апакаліпсіс" стаяў ля вытокаў такіх навуковых галін, як кабалістычны аналіз, эсхаталогія, тэорыя гістарычных прагнозаў і сацыяльнае мадэляванне. Таму яго ўплыў на практыку нашага двухтысячагадовага развіцця цяжка пераацаніць і сёння.

Самае відавочнае, што зроблена аўтарам, — арыгінальная лічбавая сістэма, якая мае не толькі містычнае, але і матэматычнае, рацыянальнае абгрунтаванне. Найбольш папулярная апакаліптычная лічба — 7. Яна сустракаецца больш як 30 разоў, і прычынай таму не простая святасць яе "ад Бога", але і арыфметычная "дасканаласць" — цэльнасць, устойлівасць, неподзельнасць. Лічбы 12 і 10, якія па рэйтунгу ідуць следам (сустракаюцца адпаведна 10 і 9 разоў) і ў матэматычнай іерархіі таксама на першых ролях. Менш пашанцавала "4" (сем разоў), "2" (пяць разоў), ні разу не паминаецца "5", "8", "9".

Найбольш загадкавая лічба "Апакаліпсіса" — "3". Распаўсюджанае ў хрысціянскіх навуках меркаванне аб яе "святасці" не знаходзіць пацверджання ў св. Іаана. Паминаецца тройка ўсяго пару разоў, але галоўная згадка мае рэзка адмоўны сэнс — здухі нячыстыя (падобныя да жаб): змей, звер і фальшывы прарок. Тут лёгка разгледзець антыпод "святых троіц", але хто з іх з'явіўся першым? Пытанне застаецца адкрытым, бо аўтарам ні разу не паминаецца традыцыйныя сёння "Айцец, Сын і Дух Святы".

Сярод дробавых лічбаў лідзіруе 1/3 (восем разоў), якая згадваецца падчас прыродных і сацыяльных катаклізмаў. З вялікіх — 144 тыс., праўда, калі-нікалі падаваемае як 12 тыс. х 12. Найбольшая з усіх лічбаў (далей якой не сягае фантазія

аўтара) — 2 мірыяды мірыядаў. Трэба адзначыць, яна ўнушальная і сёння, бо не кожны кампютар здольны наблізіцца і да 1 мірыяды мірыядаў.

Нельга пакінуць па-за ўвагай такую шырокавядомую апакаліптычную лічбу як "6". Сама яна паминаецца толькі адзін раз і ў нейтральным сэнсе (6 крылаў жывёлы), а вось тры "6" (зноў — тры!) ёсць нішто іншае, як код самога д'ябла — 666. Магчыма, справа ў двухаблічнасці шасцёркі: яе "няўстойлівасці" і "перавертнасці". Яна лёгка ператвараецца ў "9", якая ў сваю чаргу ёсць нішто іншае як (зноў!) тры тройкі. Думаю, што гэта не выпадковасць і не прыхамаць аўтара, а глыбокая аб'ектыўная заканамернасць, высвятляемая толькі кабалістычным аналізам.

На такой жа навуковай глебе будуюцца і гістарычнае прагназаванне "Апакаліпсіса". Лічыцца, што абсалютных прагнозаў не бывае і ў метэаралогіі, але сп. св. Іаан даводзіць іншае: ягонае прадказанне бездакорнае: усё мае пачатак і канец, і канец гістарычнага шляху цывілізацыі зусім блізка. Перад такой апакаліптычнай аксіёмай становяцца малазначнымі ісціны нахшталт колькасці цароў, лёсаў асобных дзяржаў і плямёнаў, перыядаў іхняга існавання і г. д. Эпігоны і паслядоўнікі св. Іаана — Настрадамус, Маркс, Шпэнглер, Тойнбі ды інш. — сваімі прагнастычнымі распрацоўкамі ніколі не парушылі гэтую канцэпцыю, удакладняючы толькі яе асобныя моманты і рознымі імёнамі называючы адзін і той жа канец.

Сацыяльная дактрына аўтара шчыльна звязана з маральнай праблематыкай. Яе галоўная ўвага скіравана ў будучыню, на пабудову новага, ідэальнага грамадства — Царства Нябеснага. Сімптаматчна, што не разглядаюцца іншыя варыянты дзяржаўнага ўсталявання — рэспубліка, канферэнцыя, саюз і г. д. — а "царства" разумеецца як абсалютная манархія на чале з адзінавечным правадыром (зразумела — кім). Нават з'яўленне Сына мала адбываецца на ўсёй канцэпцыі. (Магчыма, спадчыннай пераемнасці аўтарам не закранаецца.) Мо для св. Іаана аўтарытарызм і быў адзіна вядомай формай грамадскага існавання, але ад пэўных момантаў "стыхійнай дэмакратыі" яму пазбавіцца не ўдалося. Ён лічыць, што чалавек сам можа выбіраць сабе месца ў Царстве вечным — вышэйшае — у раі, і ніжэйшае — у пекле. Усё залежыць ад уласнага жадання і маральна-рэлігійных арыенціраў. Аднак і гэтае права выбару мае абмежаванні, бо лепшыя 144 тыс. месцаў ужо загадзя замоўлены за нашчадкамі 12 каленаў з роду Давідава. Такім чынам, натуральна выцякае яшчэ адна апакаліптычная ісціна: іерархія жыла і будзе жыць заўсёды як неад'емная рыса людской папуляцыі і чалавечай прыроды ўвогуле.

Але гэтым не вычэрпваецца навукова-практычнае значэнне "Адкрыцця". На яго старонках, бадай, упершыню прадстаўлены арыгінальныя ўрбаністычны праект — план горада-мары, горада будучыні — Нябеснага Іерусаліма. Магчыма, залішня канкрэтыка (памеры мураў, колькасць падвалаў і варотаў, будаўнічыя матэрыялы: яспіс, сапфір і г. д.) страціла сваю актуальнасць, але сама ідэя застаецца прыцягальнай і вечна сучаснай. Ужо потым будуць "сонечныя гарады" сацыял-уталістаў, канцлагеры нацыянал-сацыялістаў, баракі і зоны практыкаў-камуністаў, а першым быў праект св. Іаана — праект найлепшых намераў і неспадзяваных вынікаў, праект, які хацеў вызначыць наш шлях і ледзьве гэтага не зрабіў. І ўсё ж час яшчэ ёсць, і навука эсхаталогія разам з апакаліптычнай практыкай яшчэ прамоўць сваё важнае слова.

ЧАСТКА ЧАЦВЕРТАЯ, ГАСТРАНАМІЧНАЯ

"...І пайшоў я к Ангелу, кажучы яму: Дай мне кніжку. І кажа мне: Вазьмі ды з'еш яе, і зробіць яна горка табе ў чэраве, але ў вуснах твоіх будзе салодка, як мёд. І ўзяў я кніжку з рукі Ангела ды з'еў яе..."

Васіль АЎРАМЕНКА

г. Магілёў

Калектыў АБ'яднання дзяржлітмузэяў РБ выказвае глыбокае спачуванне родным і блізкім ТАНАНУШКІ Марыі Аляксандраўны с прычыны заўчаснай яе смерці.

Калектыў Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа глыбока смуткуе з прычыны заўчаснай смерці былой супрацоўніцы Марыі Аляксандраўны ТАНАНУШКІ і выказвае спачуванне яе родным і блізкім.

КЛОПАТЫ МІКАЛАЯ ЎЛАШЧЫКА

(Працяг. Пачатак на стар. 13)

можна толькі ў Маскве, хаця і тут скрозь намагаюцца: дай пра сённяшні дзень. Талкую, што ў кнізе ўздымаюцца дзве праблемы: ліквідацыя аднаго з найбольшых ямельных уладанняў у Расіі (і ў Еўропе) — Радзівілаў і на яго руінах стварэння буйнай і сярэдняй сялянскай гаспадаркі (а таксама і банкірскіх дамоў Беларусі), але ўсё гэта не тое. Добрыя вучоныя наперад ведаюць, як яно было, і не трэба псаваць іх дасягненні.

Чуў (казалі), як у выдавецтве праходзіла абмеркаванне рэцэнзіі. Спярша з мяне хацелі зрабіць фальсіфікатара, пазней троха суцішыліся. Вельмі шкада, што не пайшла другая рэцэнзія, больш вострая. Вярнуўшыся дамоў, я зрабіў інвентарызацыю сваіх рэцэнзіяў за апошнія 25 гадоў. Іх сотні. Калі Чапко збіралася абараняць доктарскую, то я напісаў (неафіцыйны) водзвы, паказваючы на ўсё тое, што пазбаўляе яе працу навуковай вартасці. У адказ мяне не ўзялі ў апаненты. Абарона была ў 1966 г. і з таго часу вучоныя дама стала пісаць горш. У свой час напісаў, што кніга галоўнага таланіміста нічога не варта, тое ж адносна працы прафесара Рамановскага. Перабіраючы свае запісы, знайшоў няскончаную рэцэнзію на кнігу пра Беларусь, што выйшла ў серыі "Савецкі Саюз". У гэтай кнізе напісана, што дзіцячыя гады Купалы прайшлі ў Вязынцы і што ён гэтай мясцовасці прысвяціў найлепшыя свае творы. Далей напісана, нібы Слуц упала ў Прыпяць з правага боку і што калі ехаць на поўдзень у Слуцк, то праедзеш праз чыгуначную станцыю Капыль. Рэцэнзія была амаль гатова, але зважаючы, што рэдактарам гэтага глупства быў віцэ-Лукашэў, адгаварылі. Праўда, скарэй за ўсё, каб і скончыў і падаў, то ў друк бы не трапіла.

Але ёсць і больш свежыя навіны. Археолог Загарульскі, які даўно капаў Мінскае замчышча, а зараз выпускаў кнігу "Возникновение Минска", заве Нямігу Нямізаю. У свой час, гадоў сто назад, розныя даследчыкі таксама пісалі "Неміза", зыходзячы з таго, што "На Немізе головы стелют", але зараз, загадчыку кафедры Беларускага ўніверсітэта! (У свой час Піцэта, калі пачынаў гаварыць па-беларуску, то казаў "мая жонца", але то было даўней). Варта было б каму-небудзь адзначыць гэта, бо мне ўжо ніяк нельга.

Інвентарызуючы архіў, знайшоў рукапіс: "Навука ў Самахвалавічах". Калісь на мяне ўсселі: пішы ўспаміны. Я напісаў, як вучыўся ў Самахвалавіцкай двухкласнай школе, і паслаў у "Полымя" (рэцэнзіі сяцёр былі добрыя). "Полымя" далікатна вярнула. Можна, яму і сапраўды такі матэрыял не падыходзіць. Але перачытаўшы зараз, думаю, што ён мае вартасць, але хто на гэта паквапіцца? Хіба "Маладосць"? Памер — каля аркуша (я скараціў)...

4.VII.1983

Дарагі Ніл Сямёнавіч

Калі быў у Мінску, то мне пазваніла Мэры Саламонаўна Мінц. Яна сказала, што зараз перакладае беларускія казкі на англійскую (у нас калісь казалі — ангельскую) мову. Казкі ёй выбірае выдавецтва і ўсё тыя, што апрацаваў Якімовіч. Я не спецыяліст, але пэвен, што, "апрацоўваючы" казкі ў запісах Сержпудоўскага, іх можна толькі папсаваць. Троха ведаючы Якімовіча, думаю, што мастацкая вартасць тых казак, якія ён апрацоўваў, не палепшылася.

Па маёй думцы, казкі Сержпудоўскага трэба было б выдаць, як нейкія помнікі нашай культуры, як шэдэўры народнай творчасці. У серыйным выданні яны павінны страціць сваю спецыфіку, перш за ўсё сваю моўную спецыфіку; гэта ж мова не паляшучкая, але случкая.

Вельмі харошая была Ваша прамова пра Куляшова, але вы відавочна спышаліся.

У сярэдзіне XVI ст. у Супрасльскім манастыры сярод іншых была кніга Касьяна Вераміты. У 20-я гг. Сцяпан Некрашэвіч напісаў артыкул "Мова Касьяна Рымлянна Вераміты". Па тым часе гэта быў крмінал першага рангу (напісаў артыкул пра сярэдневечнага аўтара), і Дудар у вершаванай форме выказаў, як ён гэтым абураны. Зараз мне трэба ў паказніку адзначыць — чым быў у свой час Вераміта, а я не ведаю. Можна, ведае Ніна Іванаўна?

Надыходзіць вялікдзень. У гэты час заўсёды ўспамінаюцца дзіцячыя гады.

17.IV. 1984

цяпер Лагойскай...

Выска ў белым асмушаным жніўнскім небе над Асаўком проці Саду стаіць сонца — на паўдні. За сіняй смугой — Задроздзе і Сушкава, — вёскі сціснуліся шэрымі хатамі, як усохліся. Затое справа ад Саду за двума калгаснымі кароўнікамі разрасліся вясковыя могілкі... Ля могілак відаць жоўтая палявая дарога паўз Сушкава — на Крайск і на Вілейку...

У той бок, дзе ў Альковічах за Крайскам відаць востры шпіль ад касцёла, ідзе чалавек — здалёку не пазнаць. Мінае Сушкава, пойдзе праз Лаўкі на Крайск... Некалі гэта была і Лёлева дарога ў школу.

У 1946—1948 гадах, ходзячы, аж за пяць кіламетраў, у пяты, шосты і сёмы класы Крайскай няпоўнай сярэдняй школы, я хадзіў па тых жа сцэжках, тых жа калдобінах і каменні, што і Лёля Родзевіч... Я насіў з Грынэвіч, дзе тады, пасля вайны, быў Крайскай сельсавет і школа, у Задроздзе пошту — бег на Лаўкі, ідуць са школы.

У Асаўку пад Хадакамі аціхае трактар, што шумеў з самай раніцы — сеюць жыта — і над усёй Кур'янаўшчынай, над якой вісяць два вялікія жоўтыя тулягі, хаваючы сабой белую вузкую палоску ад самалёта, робіцца ціха — да звону ў вушах...

Над Садам дробненькім крыллем стрыгуць неба сінія ластаўкі.

А ў Садзе — кінь толькі на яго вокам, — ля дарогі на Хадакі пад старымі ліпамі ля колішняй прыбы чырванее ад ягад ірга каласістая...

Як і сто гадоў назад...

Я безнадзейна хворы настальгіяй, — невылечнай хваробай адыходзячага пакалення. Прыгавдаю сваё неспакойнае юнацтва ў стольнім Мінску і сэрца ахінае пранізлівая туга. Мой слаўны, мой добры, мой ласкавы Мінск! Я хадзіў па тваіх чысценькіх начных вуліцах і завулках, як па ўласным падворку. Я не баяўся быць зняважаным, абрабаваным, знявечаным. Я быў па вушы закаханы ў свой горад.

Божа мой, няўжо так было?

— З Касілём згодзен, — кажу, — толькі не трэба параўнання. Мінск, вядома ж, не Масква і нават не Кіеў. У нас у Мінску і сапраўды спіну не навярэдзіш у нізкіх паклонах. У нас можна толькі адзін раз пакланіцца да самай зямлі і аднаму святому месцу...

— Ого! І якое ж гэта святое месца, калі не сакрэт?

— А гэта сам горад і тое святое месца, на якім ён стаіць... Мазстра скрывагубіўся:

— Гэта фетышызм: пакланяцца таму, чаго, па сутнасці, няма...

Тут мяне як бы пугай сцеба-

чысцейшая Масква не ўзяла б у жанікі маладога, але такога заняпалага і разбойнага Мінска...

Мне балюча гэтак гаварыць пра свой родны горад, але што ты зробіш, калі становішча хворага горада пагаршаецца з кожным днём, а "дактароў" пры сённяшнім палітычным буралоце не знойдзеш. А тым часам мы змірыліся з густым атрутным паветрам, з рознымі друзам і бітым шклом у людных мясцінах, з сабачымі выкідамі на тратуарах, са смуродам кантэйнераў з бытавымі адыходамі пад нашымі вокнамі... Звыкліся

Толькі і ўсяго.

Вазьму для прыкладу невялікі квадрат гарадской тэрыторыі ў межах вуліц Сурганава, Багдановіча, Някрасава, Бяды. Гэта амаль у самым цендры горада. На гэтым "пятачку" месцяцца дзве сярэднія школы, два дзіцячыя садкі, стаматалагічная паліклініка, аптэка, некалькі магазінаў і бытавых устаноў. А пасярэдзіне гэтай грамадскай густаты — ЖЭС-85 і апорны пункт міліцыі.

Раніца тут пачынаецца з сабакага брэху. Сабакі дурэюць на волі і свежым паветры, а людзі спяшаюцца па сваіх штодзённых справах, — дарослыя на працу, а дзеці ў школу.

Вось тут і скрыжоўваюцца дарогі сабак і пешаходаў. Сябры чалавека, адпушчаныя на ўсе чатыры бакі, лічаць сваім сабачым абавязкам абавязкова абгаўкаць, ці абнохаць стрэчнага-папярэчнага, а пры выпадку і паспрабаваць на зуб...

Як жа на гэта глядзяць гаспадары двароў, пляцовак, сквераў, школьных і дзетсадаўскіх тэрыторый, ды іншых мясцін сабакага засілля?

Дырэктар школы N 53 Людміла Шыпай:

— Ой, і не гаварыце! Сама іду праз школьны двор і па баках аглядаюся. Наша агароджа не выратуе, яе настойліва нейчыя магутныя рукі крышаць і ламаюць... Сабакі паскудзяць школьную тэрыторыю. Часам пасылаем вучню прыбіраць за сабакамі...

Загадчыца дзіцячага сада N 432 Людміла Бабарыкіна:

— Няма аніякага паратунку ад сабак. Яны бегаюць без павадоў, ашыйнікаў і наморднікаў. Паскардзіцца няма каму.

Начальнік ЖЭС N 85 Уладзімір Ярмаловіч:

— Сабакі бегаюць? Дык што? — я павінен іх за хвост лавіць? На гэта ў мяне часу няма, да і гадзі не тыя. Няхай міліцыя ловіць, гэта яе справа... Начальнік апорнага міліцыйскага пункта Вадзім Сапронаў:

— Няхай гаспадары горада пабудуюць пляцоўкі для выгулу сабак, тады ў нас не будзе патрэбы гаварыць на гэтую тэму...

Да гаспадароў горада я не пайшоў, бо ведаў, што яны мне скажуць. А скажуць, прыкладна, так: "Шаноўны пісьменнік! Няўжо вы не ведаеце, што нашая дарагая эканоміка ляжыць на лапатах? Дык ці да сабак нам на сённяшні дзень. На сённяшні дзень мы павінны думаць пра нешта іншае. А сабакі нікуды не збягуць..."

Правільна, паважаныя кіраўнікі павінны, абавязаны думаць! І не толькі думаць, але і ведаць, што многія тысячы гарадскіх жывёлін штогод пакідаюць на людзкіх месцах тоны эксрэментаў, якія потым высыхаюць, ператвараюцца ў пыл, трапляюць у паветра і без таго насычае атрутнай. Нават у замежных, высокацывілізаваных краінах, дзе кватэрнае жывёлаўтрыманне вядзецца ў строгах санітарных рамках, сёння б'юць трывогу. Нямецкія медыкі, напрыклад, сцвярджаюць, што цяпер вядома звыш двухсот заразных хвароб, віноўнікамі якіх з'яўляецца хатняя жывёла. Нават пры непрыямным кантакце з сабакамі і катані-

можна набыць розную заразу. Глеба нашых паркаў, сквераў, асабліва жылых двароў, заражаецца яечкамі сабачай лентачнай глісты.

Кватэрная жывёлагадоўля непакоіць медыкаў многіх краін свету, вольны ўпарта маўчыць наша санітарная служба. Мы жылі і працягваем жыць па нягодным прынцыпе: пакуль гром не грывне. А гром можа грывнуць не сёння-заўтра. Пры густым гарадскім стоўпатарэні і атрутнай атмасферы мы як нідзе набліжаемся да экалагічнага выбуху. Варта толькі ледзь-ледзь парушыць крытычную рыску і атрутаецца рукатворная катастрофа...

Беларуская сталіца стала небяспечнай зонай для пражывання. Сёння мінчане маглі б па праву карыстацца чорнобыльскімі льготамі. Дык не трэба здзіўляцца, што кожны божы дзень людзі часцей наведваюць могілкі, чым радзільныя дамы. У нас, фактычна, не засталася абсалютна здаровых людзей. Блізка да паловы юнакоў, якія прыходзяць на прызыўныя пункты, не прыгодныя для стравой службы ў арміі.

А якая наша будучыня? Нашы дзеці пакутуюць ад хвароб, звязаных з пагібелым асяроддзем, і ад пастаяннага недадання. Заняпалая Радзіма-Маці стала мачыхай для сваіх жа ўласных дзяцей. Яна не здольна іх ні накармаць, ні вылучыць. Тыя капіталісты, якімі нас столькі гадоў палохалі і якіх мы так дружна пракліналі, сёння міласэрна горнуць да сваіх грудзей нашых хворых дзетак, нібы тых сірот без роду і племя... Хіба гэта не страшна і не ганебна? Б'ёмся, як тая рыба аб лёд, просім у некага паратунку і спагады, а самі не можам сябе выратаваць. да чаго ж мы дажыліся, сьведомыя і адукаваныя? Цяпер, як той знакаміты барон Мюнхгаўзен, цягнем сябе за валасы, каб выкарабкацца з таго балота, якое стварылі па ўласнай ахвота.

Я ўсё гэта гавару пра сваю сталіцу, а маю на ўвазе ўсю родную маю Беларусь.

Некалі Чалавек быў царом на зямлі. Цяпер ён становіцца яе рабом. Ён і сам не заважыў, як стаў дзіцэць і перастаў кантраляваць уласны ўчынік.

Божа праведны, уразумі нас грэшных, дай нам сілу зноў адчуць сябе гаспадарамі на гэтай знявечанай і атручанай намі зямлі, на якой мы ў пакутах нараджаемся, цяжка жывём і бясслаўна паміраем...

Прабач нас, Божа, мы не ведаем, што робім. Сёння нешта ствараем, каб назаўтра разбурыць зробленае, знаходзім лекі ад розных хвароб і тут жа ствараем новую заразу, настойліва шукаем шляхі да чалавечага даўгалецця і адным махам губім і без таго свой кароткі век...

Пашкадуй нас, Божа, і памачы.

Ад рэдакцыі. Магчыма, наш аўтар — вядомы сатырык — крыху і гіпербалізаваў праблему суіснавання чалавека і хатніх жывёл у адным канкрэтным горадзе, аднак мусім пагадзіцца з ім, што праблема гэтая, хай і не такая вострая, але ёсць. Дык не будзем адмахвацца ад яе, а задумамся...

што працуюць не па профілі.

— Давайце вернем дворнікі, — сказаў дырэктар. — Пра скарачэнне штатаў ужо далажылі. Прэмію за эканомію бензіну ўсё адно дадуць. Штраф залпацім з бюджэтных сродкаў, адпушчаныя на забруджванне свае заявы назад.

Разумны чалавек наш дырэктар.

● Па вялікім рахунку я маленькі чалавек. А па якім — з вялікай літары?

Міхась ПЯНКРАТ

МЫ ўСЕ ТРОШКІ МЮНХГАЎЗЕНЫ

А яно такі было, было!

Гадоў трыццаць таму знакаміты сатырычна-палітычны часопіс "Крокодил", выконваючы сацыяльны заказ свайго гаспадара — роднай кампартыі, пачаў паказваць на сваіх старонках сталіцы ўсіх саюзных рэспублік, цэментуючы славетную дружбу народаў. Рабілася гэта па-савецку грунтоўна і па-кракадзільску забавна. Маскоўскія мастакі кампанавалі панарамы гарадоў-сталіц, а нацыянальныя пісьменнікі выступалі ў якасці літаратурных гідаў: "вадзілі" чытачоў па лабірынтах сваіх гарадоў і з натужным гумарком расказвалі аб гістарычных мясцінах сваіх сталіц.

Быць гідам па беларускай сталіцы "Крокодил" даверыў мне, тагачаснаму свайму карэспандэнту.

І вось я ў паветры. Стракача няўклудны верталёт, стракочуць кінакамеры. Мастакі робяць накіды ў сваіх альбомках.

Праслаўлены карыктарыст-кракадзілец, пухам яму зямля, адарваўся ад ліюмінатара і, кінуўшы позірк у мой бок, напышліва сказаў:

— Зялёныя квадрацікі і нічога больш! Няма за што вокан заліпаць. Гэта не тое, што Масква, а ці, нават, той жа Кіеў... Вы, прабачце, чыталі, як апісаў нашу сталіцу Леў Касіль? "Кожны чалавек у Маскве абавязкова паклоніцца Музею Уладзіміра Ільіча, яго Маўзалею, Чырвонай плошчы, Васілю Блажэннаму, Траццякоўцы, Вялікаму тэатру... Што ні крок, то мусіш нізка пакланіцца". А тут у вас адны плоскасці, квадраты, кубы... Павальная архітэктурная геаметрыя. Тут і хацеў бы пакланіцца, ды няма чаму...

— Правільна! — перабіваю масцітага маскоўскага гасця. — У Маскву ехаць са слабой спіной, — справа кельска — хрыбет зламаць можна...

Маскоўскі гасць нашатырыўся:

— Вы што? Нязгодны з Касілём?

нулі па спіне. Я і не заўважыў, як выскачыў з рамак службова-госцевай дыпламатыі:

— Калега відаць забыўся, што Мінск — горад Фенікс. Ён падняўся з уласнага ваеннага попелу, крыві і цяжкага людскога поту. Няўжо гэта вам нічога не гаворыць? Я, праўда, не Леў Касіль, але знайду што сказаць пра сваю маладоў і горную сталіцу. Напішу так, як умюю, і так, як думаю...

Маскоўскі гасць не чакаў такога спрыту ад беларускай правінцыі і яўна разгубіўся:

— Так, так, а ўсё ж...

— А ўсё ж я напішу прыкладна так: "Дарагія чытачы, жыхары і госці Мінска! Я пазнаёмлю вас з горадам Працаўніком і горадам Героем. Гэты горад самы Малады, самы Зялёны, самы Чысты, самы Добры і самы Прыветны... Усё з вялікай літары. Гэты слаўны малоіца быў бы дастойным жаніхом самой матухне Маскве, калі б тая не была такой старой і пыхлівай..."

Кракадзільская знакамітасць яўна была пакрыўджана: — Я не ведаю, што вы там налішаце яшчэ, але апошняю фразой пра жаніхоўства вы наўрад ці прачытаеце ў "Кракадзілі". Няўдалы і запальчывы жарт...

Як у ваду глядзеў: маскоўскія цэнзары таксама не ўпадбалі гэтую гарэзліваю фразу...

Але такой бяды: што было, тое з вадой сплыло. Трывожаць думкі пра сённяшні мой горад. Хаджу па яго вуліцах і завулках і не пазнаю свайго былога куміра. Горад стаў трывожным і небяспечным, брудным і засмечаным, як знадворку, так і знутры. Былы прыгажун захлынаецца ад многіх атрутных рэчываў, што лятаюць у паветры, сцелюцца па зямлі, хаваюцца ў яе нетрах. Горад заядае небывалае нашэсце пацуюка, мышэй, клопаў, блох, мурашоў, тараканаў, вошай... Якая толькі пошасць яго не грызе! Цяпер нават тая ж старая і таксама не

не заўважаць усяго гэтага, як звыкаюцца з паганай бародаўкай на ўласным носе.

А вінаваціць, як быццам, і няма каго, акрамя нас саміх. Гэта мы насуперак усялякай логіцы намагаемся як мага хутчэй атруціць сваё жыццё. Па сваёй волі ствараем небяспечныя праблемы, каб потым апамятацца і пачаць з імі змагацца. Гэтакім нам доўга і настойліва вучылі і мы аказаліся добрасумленнымі вучнямі...

Прыгледзімся да адной небяспечнай абставіны.

Колішняе замілаванне захлаленне кватэрнай жывёлагадоўляй ужо сёння ператвараецца ў грозную праблему. Колькасць сабак, катой, птушак, хамікоў, марскіх свінак, малпаў ды іншай дэкарэтыўнай жывёла-насіці дагнала колькасць дарослых жыхароў горада. На кожную свядомую душу прыходзіцца па адной жывёла-адзіцы. А калі ўлічыць, што прыплод гарадской флоры расце значна хутчэй за прырост мінчан, то мы і аглянцуца не паспеем, як станем чалавечай меншасцю ў сваім слаўным горадзе.

Асабліва непакоіць агрэсіўна сабачая арда. Напачатку яна выцесніла з дваровых ярсоніц і пляцовак дзяцей, а потым поўнасьцю акупіравала скверы, паркі і нават пешаходныя дарожкі, прыцскаючы да абочын большую частку нашага грамадства — пешаходаў. Усе лепшыя мясціны ў горадзе, прызначаныя людзям, сталі, прабачце, сабачымі прыбіральнямі і пляцоўкамі для сабачых гульняў.

Усе гэта бачаць, усе гэта ведаюць, але сарамліва адварочваюцца, церпяць і маўчаць. А як жа: "Сабака — друг чалавека". Тым часам той друг становіцца небяспечным...

Божа мяне барані, каб я падумаў голас супраць сабакага роду! Ні ў якім разе! Я толькі за тое, каб сабакам было сабачае, а людзям — людскае.

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Якія навіны? А вось якія, лё-савырашальныя для малых гарадоў. Шклоў аб'ядноўваецца з Расіяй і пераймаюцца ў Сцяжлоў. Мэр маскоўскі Юрый Лужкоў запрашаецца ў Сцяжлоў. У Сцяжлове варыцца варыянт матча веку Каспараў — Ананд. Абмяркоўваецца праблема, што не рашалася доўга, аб павароце Дняпра ў Волгу. Гімнам горада

— што рагочаць? — стала "Яблычка, куды коцішся".

● Адкрыў кіёск. Адрозніваўся рэкеціры. Адзін прапанаваў дах над галавой, другі — глебу пад нагамі, трэці паабядаў перакрыць паветра. Нацкаваў іх адзін на аднаго — хай разбіраюцца, хто галоўны, а я сабе,

думаю, пагандлюю. Дык не, наваліліся кантралеры — ад выканкома, ад санэпідстанцыі, ад міліцыі, ад гандлёвай інспекцыі, ад падатковай службы, ад саюза спажывцоў, ад пажарнікаў. Божачка, колькі іх — і кожнаму дай, ад кожнага адкупіся. Дык што ж — рэкет дзяржаўны? Ды гары ён гарам, той кіёск, хай падпальваюць сапраўдныя рэкеціры!

● Акіяны Атлантыды не праглынаў, Бог пазбавіў народ яе мовы, і гэтага аказалася дастатковым, каб мацярык зусім пра-

паў... Трэцье тысячагоддзе, толькі гусі нешта гагочуць аб Беларусі, нешта крычаць на сваёй мове, адно што вымавіць не могуць.

● Скарацілі штатную адзінку дворніка, а ўборку ўсклалі на інжынераў. Дык чатыры спецыялісты рабілі горш, чым адзін пенсіянер. Згрэблі смецце ў двары і паддалілі, каб сэканоміць на вывазцы. Прыехалі пажарнікі і наклалі штраф. Штраф перавысіў кошт зберажонага паліва. А інжынеры яшчэ падалі заявы ў прафком,

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў; Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь; калектыў рэдакцыі газеты "Літаратура і мастацтва"

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі:

Х. Дунец	(1932-35)
І. Гурскі	(1935-41)
А. Куляшоў	(1945-46)
М. Горцаў	(1947-49)
П. Кавалёў	(1949-50)
В. Вітка	(1951-57)
М. Ткачоў	(1957-59)
Я. Шарахоўскі	(1959-61)
Н. Пашкевіч	(1961-69)
Л. Пракша	(1969-72)
Х. Жычка	(1972-76)
А. Асіпенка	(1976-80)
А. Жук	(1980-86)
А. Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЕДАКЦИОННАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ, Міхась ЗАМКІ, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Жана ЛАШКЕВІЧ, Алесь МАРЦІНОВІЧ, Барыс ПЯТРОВІЧ — першы намеснік галоўнага рэдактара, Юрась СВІРКА, Віктар ШНІП — намеснік галоўнага рэдактара

АДРАС РЕДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі — 332-461
 намеснікі галоўнага рэдактара — 332-525, 331-985
 аддзелы:
 публіцыстыкі — 332-525
 пісьмаў і грамадскай думкі — 331-985
 літаратурнага жыцця — 332-462
 крытыкі і бібліяграфіі — 332-204
 паэзіі і прозы — 332-204
 музыкі — 332-153
 тэатра, кіно і тэлебачання — 332-153
 выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 332-462
 навін — 332-462
 мастацкага афармлення — 332-204
 фотакарэспандэнт — 332-462
 бухгалтэрыя — 268-640

Пры перадруку просьба спасылка на "ЛІМ".

Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэзэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛІМ"
 Апаратныя сродкі і тэхнічная падтрымка — фірма "Дайнона"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 7500. Нумар падпісаны 15.2.1996 г. Заказ 807/Г

П 123456789 10 11 12
 М 123456789 10 11 12